

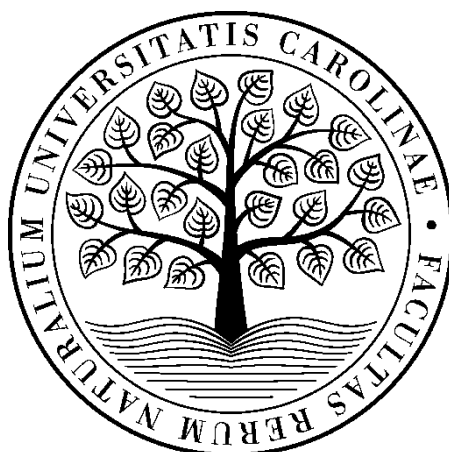
UNIVERZITA KARLOVA

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Regionální a politická geografie

Bc. Alexandra Seidlová

RETERITORIALIZACE ZÁPADOUKRAJINSKÉHO POHRANIČÍ.

PŘÍPADOVÁ STUDIE LVOVSKÉ OBLASTI.

RETERRITORIALIZATION OF THE WESTERN UKRAINE BORDERLANDS.

THE CASE STUDY OF LVIV OBLAST.

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Libor Jelen, Ph.D.

Praha 2018

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, dne 28. 6. 2018

.....

Bc. Alexandra Seidlová

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě poděkovala RNDr. Liboru Jelenovi za jeho odborné vedení práce, vstřícný přístup a za čas věnovaný konzultacím. Dále bych ráda poděkovala RNDr. Pavlíně Netrdové za kritické připomínky a rady. Děkuji také všem zúčastněným respondentům za jejich cenné informace. Velké dík patří rodině, přátelům a Jendovi, jejichž podpory si nesmírně vážím.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá efektem externí hranice Evropské Unie v pohraničních regionech Lvovské oblasti. Na lokální a regionální úrovni je v kontextu politického vývoje Ukrajiny, a jejích vzájemných vztahů s Polskem a EU, posuzován sociální a ekonomický rozvoj pohraničí od počátku ukrajinské nezávislosti do současnosti. Práce využívá kombinovaného metodického přístupu, který případovým studiím umožňuje zasazení práce do širšího kontextu. Prostřednictvím kvantitativní analýzy a deskriptivních statistických metod je rozvoj sledován z hlediska strukturálních regionálních disparit. Kvalitativními metodami je analyzována kognitivní role hranice. Z politického hlediska je pro rozvoj východoevropského pohraničí aplikována Evropská sousedská politika (ENP), a na ní navazující regionálně-politické iniciativy EU. Ty se v západoukrajinských regionech projevují přednostně v podobě mikroprojektů, zaměřených na řešení komunálních problémů a intenzifikace rozvoje lokální přeshraniční spolupráce. Statistickou analýzou bylo zjištěno, že výrazný ekonomický rozvoj prozatím nedosáhl požadovaného stupně. Avšak rostoucí sociální a infrastrukturní potenciál předznamenává jeho budoucí růst.

Klíčová slova: Ukrajina, Lvovská oblast, hraniční efekt, přeshraniční spolupráce, Evropská sousedská politika (ENP)

Abstract

The Diploma is focused on the EU's external borders impact on the border area of Lviv. Both local and regional level of social and economic development of the border area and its relations with Poland and EU are examined in the context of political development from the beginning of independent Ukraine until presents. Mixed-Methods approach has been applied as it allows case studies to be set in a wider context. Structural and regional disparities of the development are observed by methods of quantitative analysis and Descriptive Statistics. Qualitative Research is applied to analyse a cognitive role of the border. From the political point of view, the development of Eastern European border area is controlled by European Neighbourhood Policy (ENP) and related EU regional political initiative. In the Western Ukrainian regions these are mainly represented by micro-projects focused on local problems and their solutions and intensification of the local cross-border cooperation development. Statistical analysis states that remarkable economic development has not reached the required level yet. However, the increasing social and infrastructural potential ushers in its rise in the future.

Key words: Ukraine, border area of Lviv, border impact, cross-border cooperation, European Neighbourhood Policy (ENP)

OBSAH

Seznam obrázků, grafů a tabulek.....	8
Seznam příloh.....	9
Přehled použitých zkratk.....	10
1 ÚVOD	11
2 METODIKA	13
2.1 Metody v analytické části práce	13
2.1.1 Politika	15
2.1.2 Procesy	15
2.1.3 Percepce	17
2.2 Limity analýzy	19
3 TEORETICKÝ RÁMEC	20
3.1 Terminologie	21
3.2 Vývoj přístupů ke studiu hranic.....	23
3.3 Reteritorializace	28
4 CHARAKTERISTIKA ZÁJMOVÉHO ÚZEMÍ	33
4.1 Přírodní a hospodářský kontext	33
4.1.1 Geografie	33
4.1.2 Obyvatelstvo.....	34
4.1.3 Hospodářství	35
4.1.4 Doprava	36
4.2 Historický kontext	38
4.2.1 Halič do první světové války	39
4.2.2 Západoukrajinská území v meziválečném období.....	40
4.2.3 Západoukrajinská území po druhé světové válce	41
4.2.4 Západoukrajinská území v SSSR	41
4.2.5 Západní Ukrajina od 90. let dodnes.....	42
5 VÝVOJ VZTAHŮ EU A UKRAJINY V KONTEXTU PŘESHRANIČNÍ SPOLUPRÁCE	43
5.1 Euroregiony	51

5.1.1	Euroregiony ve Lvovské oblasti	53
5.2	Vývoj polsko-ukrajinských vztahů na pozadí vstupu Polska do EU	59
5.3	Ukrajinsko-polská (lokální) migrace	61
5.4	Shrnutí	64
6	KVANTITATIVNÍ ANALÝZA REGIONÁLNÍCH DISPARIT.....	65
6.1	Mann-Whitneyův test	65
6.2	Deskriptivní metody	67
6.3	Sekundární kvantitativní analýza	70
6.4	Shrnutí	74
7	INDIVIDUÁLNÍ PERCEPCE PROMĚN POHRANIČÍ	74
7.1	Hodnocení procesů reteritorializace z pohledu místních občanů.....	74
7.2	Shrnutí	84
8	ZÁVĚR.....	85
	SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ.....	89
	PŘÍLOHY	96

Seznam obrázků, grafů a tabulek

Tabulka 1: Aplikace PPP přístupu na lokální měřítkovou úroveň	14
Tabulka 2: Tři tradiční přístupy ke studiu hranic	28
Tabulka 3: Charakteristika hraničních přechodů ve Lvovské oblasti	38
Tabulka 4: Finanční asistence EU na Ukrajině v letech 1991-2015 a příslibené investice pro plánovací období 2014-2020 (v mil. €).....	48
Tabulka 5: Pokročilost Ukrajiny v plnění 20 realizovatelných cílů EaP v roce 2017.	50
Tabulka 6: Korelační koeficienty pro proměnnou „obrat maloobchodu“ za roky 2006-2008 a 2009-2011.....	66
Tabulka 7: Výsledky testování regionálních disparit na základě vybraných strukturálních charakteristik.....	71
Graf 1: Úbytek populace Lvovské oblasti od roku 2001	35
Graf 2: Podíl západoukrajinských oblastí na národních indikátorech.....	56
Graf 3: Přeshraniční migrace ve Lvovské oblasti v letech 1994-2006.....	62
Graf 4: Podíl lokální na celkové přeshraniční migraci na hraničních přechodech ve Lvovské oblasti v letech 2009 a 2016	63
Graf 5: Projevy přerušení LBT regulace o lokální migraci na hraničních přechodech v roce 2016..	64
Graf 6: Obrat a počet maloobchodních jednotek v letech 2000-2016	67
Graf 7: Nárůst platu a průměrný plat v oblasti v letech 2000-2017	68
Graf 8: Změna podílu zastavěných ploch mezi roky 2000 a 2016.....	69
Graf 9: Vývoj podílu městského a venkovského obyvatelstva na celkovém počtu obyvatel v regionech od roku 2003	69
Obrázek 1: Administrativní vymezení pohraničního regionu Lvovské oblasti	16
Obrázek 2: Růstu intenzity přeshraničních kontaktů v důsledku otevírání hranic	25
Obrázek 3: Hraniční přechody ve Lvovské oblasti	36
Obrázek 4: Typy kooperace a zapojení aktérů v rámci euroregionů	52
Obrázek 5: Mapa euroregionů na západní Ukrajině.....	54
Obrázek 6: Míra státních, soukromých a jiných investic do regionálních nestátních organizací v ukrajinských oblastech v roce 1998.....	55
Obrázek 7: Program přeshraniční spolupráce Polsko-Bělorusko-Ukrajina	57
Obrázek 8: Okolí nevystavěného hraničního přechodu Nyžankoviči – Malhowice.....	58
Obrázek 9: Vymezení regionů pro sekundární analýzu	70
Obrázek 10: Populační změna rajónů Lvovské oblasti mezi lety 1989 a 2016	72
Obrázek 11: Podíl zastavěných ploch v rajónech Lvovské oblasti v letech 2000 a 2017	73
Obrázek 12: Obrat maloobchodních jednotek ve Lvovské oblasti v letech 2000 a 2016	73
Obrázek 13: Provizorní parkoviště u hraničního přechodu Uhrinyv.....	75

Obrázek 14: Dopravní přetíženost hraničního přechodu Krakovec.....	76
Obrázek 15: Uzavřená hranice v obci Nyžankoviči	77
Obrázek 16: Lokální migranti u hraničního přechodu Šehyni.....	78
Obrázek 17: Zdevastovaný římskokatolický kostel sv. Marka, Varjaž.....	80
Obrázek 18: Zdevastovaný římskokatolický kostel sv. Marka, Varjaž (detail interiéru)	80
Obrázek 19: Jeden z mnoha plakátů inzerujících práci v Polsku, Javoriv.....	81
Obrázek 20: Informační cedule PL-BY-UA k projektu rekonstrukce náměstí v Javorivu	83

Seznam příloh

Příloha A: Přehled respondentů	96
Příloha B: Osnova rozhovoru	97
Příloha C: Plné znění dotazníku zaslaného starostovi města Javoriv.....	99
Příloha D: Program Polsko-Bělorusko-Ukrajina 2007-2013. Realizované projekty. Lvovská oblast.	101
Příloha E: Program Polsko-Bělorusko-Ukrajina 2014-2020. Projekty schválené v prvním kole návrhu. Lvovská oblast.	106

Přehled použitých zkratk

DCFTA	Deep and Comprehensive Free Trade Area (Hluboká a komplexní zóna volného obchodu)
EaP	Eastern Partnership (Východní partnerství)
ENI	European Neighbourhood Instrument
ENP	European Neighbourhood Policy (Evropská sousedská politika)
ENPI	Eastern Neighbourhood and Partnership Instrument
EU	Evropská Unie
EUBAM	EU Border Assistance Mission
GUAM	Organizace pro demokracii a ekonomický rozvoj (Gruzie, Ukrajina, Ázerbájdžán, Moldavsko)
GUS	Główny Urząd Statystyczny (Hlavní statistický úřad, Polsko)
LBT	Local Border Traffic (Lokální přeshraniční doprava)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Severoatlantská aliance)
PL-BY-UA	Program přeshraniční spolupráce Polsko-Bělorusko-Ukrajina
RFERL	Radio Free Europe / Radio Liberty (Rádio Svobodná Evropa)
WTO	World Trade Organization (Světová obchodní organizace)

1 ÚVOD

Potenciální kandidatura Ukrajiny na členství v Evropské Unii (EU) je v posledních letech často diskutovaným tématem. Dramatické politické události jako Oranžová revoluce v roce 2004 nebo nedávné události Euromajdanu měly směřovat k změně politického systému, hlubší demokratizaci státu a v neposlední řadě Ukrajinu orientovat na Západ. Reakce ukrajinského režimu však vyvolaly pochybnosti o stabilizaci demokratického charakteru státu. Na vině je především neklidné politické prostředí, velká míra korupce a nejednoznačná geopolitická preference Ukrajiny. Proklamovaný proevropský přístup je od počátku samostatnosti Ukrajiny pravidelně zpochybňován náhlými proruskými výpady. Plnohodnotné členství Ukrajiny v evropském společenství je tak zatím v nedohlednu. EU přesto aktivně podporuje evropskou integraci Ukrajiny. Stabilita, prosperita, a především bezpečnost sousedních východoevropských států je v jejím primárním zájmu.

V důsledku procesů evropské integrace a globalizace dochází na Ukrajině, stejně jako v jiných státech, k teritoriálním změnám – reteritorializaci. V důsledku reteritorializace dochází na jedné straně k relativnímu oslabení suverenity státu, na druhé straně aktivity státu získávají širší pole působnosti a přesahují své politicky vymezené území. Charakter hranice, její permeabilita a míra otevřenosti, je jedním z nejvýznamnějších činitelů procesu reteritorializace. Permeabilita polsko-ukrajinské hranice rostla spolu s vývojem politických vztahů Ukrajiny, Polska a EU. Zejména vstup Polska do EU ovlivnil charakter západoukrajinské hranice. Z hranice oddělující území Polska od Ukrajiny se stala navíc externí hranicí EU.

Pohraniční, resp. periferní oblasti, mohou být negativně ovlivněny existencí určité diskontinuity mezi (přeshraničně) sousedícími regionálními entitami. Tato diskontinuita nemusí být jako celek nutně homogenní, může se regionálně značně lišit. V heterogenních sousedních regionech však hranice může působit jako bariéra sociálního a ekonomického rozvoje (Dokoupil 2004, s. 50). Podle Jeřábka (2004, s. 76) bývá v evropském kontextu pohraničí často spojováno s negativními vlastnostmi (perifernost, zaostalost apod.). Regionální politika EU proto svými investičními pobídkami snaží stimulovat přeshraniční spolupráci pohraničních subjektů, a to především v nově přistoupivších státech. Zásahy regionální politiky EU se ve formě investic do Karpatského euroregionu začaly projevovat v ukrajinském pohraničí již v druhé polovině 90. let. Efektivita euroregionů v rozvoji sociálních a ekonomických vztahů je však dodnes předmětem otázek mnoha odborných studií. Poté co v letech 2004 a 2007 vstoupilo do EU celkem 12 nových členů, a východní hranice EU získala zcela novou podobu, se zájem evropské regionální politiky o sousední státy výrazně zvýšil. V roce 2003 byla zavedena Evropská sousedská politika (ENP). Přestože ENP znamenala pro Ukrajinu další institucionální podporu rozvoje spolupráce, postavila ji

oficiálně za hranice EU. Potenciální členství Ukrajiny v EU se tak stalo předmětem dlouhotrvajícího vyjednávání. Komplikoval ho navíc ukrajinský oligarchický politický systém charakteristický vysokou mírou korupce a proruskými ekonomickými zájmy oligarchů (Wilson, s. 38-65). Přesto lze však ENP považovat za odrazový můstek procesu evropské integrace Ukrajiny.

Investiční iniciativy současné integrační politiky jsou prioritně zaměřené na rozvoj regionální a lokální přeshraniční spolupráce, a to jak na vnitřních, tak na vnějších hranicích EU. Právě pohraniční oblasti jsou proto regiony indikujícími (ne)úspěchy integrační politiky. Ve své vlastně podstatě jsou, jak tvrdí Rębisz (2008, s. 169), „nejcitlivějším barometrem mezistátních vztahů“.

Efektivita evropské integrační politiky v polsko-ukrajinském pohraničí je zkoumaným předmětem předkládané diplomové práce. Jako sledované území byla pro účely diplomové práce zvolena Lvovská oblast, která je s Polskem historicky, kulturně i ekonomicky svázaná. Právě historický vývoj regionu je zcela unikátní. Lvovská oblast se ocitala střídavě pod nadvládou různých střeoevropských mocností. Byla součástí Polsko-litevské unie, Habsburské říše a později Rakouska-Uherska, po první světové válce připadla Polsku. V důsledku paktu Molotov-Ribbentrop o rozdělení Polska, se na rozdíl od většiny území Ukrajiny, spolu s dalšími západními oblastmi, stala součástí Sovětského svazu až v roce 1939. Intenzivní vztah s Polskem je proto pro region západní Ukrajiny charakteristický. Tím spíše je valná většina polsko-ukrajinských hraničních přechodů koncentrovaná v jejích pěti pohraničních administrativních jednotkách (rajónech). Toto spojení vytváří ideální prostředí pro realizaci integračních přeshraničních projektů a rozvoj přeshraniční spolupráce.

Z výše uvedených východisek je cílem diplomové práce zhodnotit vliv přítomnosti hranice EU na její sousední západoukrajinské pohraniční rajóny (od 90. let do současnosti), a to z hlediska (i) institucionálních, (ii) socioekonomických změn a (iii) percepce hranice obyvateli pohraničí. Na základě vymezeného cíle práce byla vytyčeny dvě hlavní výzkumné otázky:

- A. Jak hranice ovlivňuje socioekonomický rozvoj pohraničních regionů?
- B. Je hraniční efekt pro pohraničí stimulující nebo limitující?

Doplňující otázky jsou formulovány následovně:

- a. Jaký vliv má institucionální a legislativní rámec na socioekonomický rozvoj pohraničí?
- b. Jakou formou a v jaké míře zde probíhá přeshraniční spolupráce?
- c. Je západoukrajinské pohraničí reteritorializováno, resp. dochází zde k mazání či spíše multiplikaci hranic?

Práce se rozčleněna do sedmi kapitol. Po úvodní kapitole věnované tématu zaměření práce, formulaci cíle a výzkumných otázek práce, následuje kapitola metodická. Vysvětluje zvolený analytický přístup PPP, čili Politika-Procesy-Percepce, který se v rámci postmoderních filozofických směrů zaměřuje i na sociálně konstruovanou realitu. Případové studie jsou charakteristické studiem

průběhu určitých jevů, spíše než prosté kovariance proměnných, tedy jejich vstupních a výstupních hodnot. Případové studie, včetně předkládané práce, jsou proto často nuceny využívat kombinovaných metod analýz (Ženka a Kofroň 2012, s. 12). V kapitole jsou vysvětleny metodické postupy jednotlivých částí analýz zvlášť, jejich vstupní data i nedostatky. Třetí kapitola představuje teoretické přístupy, ze kterých práce vychází. Studium hranic je oborem relativně novým. Jakožto interdisciplinární obor se začalo vědecky rozvíjet teprve v posledních 30 letech. Značná část kapitoly je proto věnována současné terminologii a aktuálním vědeckým přístupům. Jejich evoluce je vylíčena v kontextu globalizace a evropské integrace, na pozadí vývoje vědeckého myšlení ve 20. stol.

Specifický historický a kulturní charakter západní Ukrajiny je spolu s přírodním a ekonomickým kontextem představen v rámci čtvrté kapitoly. Politický vývoj zahraničních vztahů s EU a Polskem je již první částí předkládané analýzy a je zařazen do páté kapitoly. Šestá kapitola představuje samotný empirický výzkum. Jsou zde uvedeny zjištění kvantitativní analýzy socioekonomických ukazatelů. Sedmá kapitola se zabývá kvalitativně analyzovanou percepcí hranice. Práce je uzavřena závěrečnou kapitolou, kde jsou syntetizované výsledky porovnány s teoretickými předpoklady, a dále jsou uvedeny doporučení pro další výzkumy ve studované oblasti.

2 METODIKA

Případové studie jsou charakteristické studiem průběhu určitých jevů, spíše než prostou kovariancí proměnných, tedy jejich vstupních a výstupních hodnot. Případové studie, včetně předkládané práce, jsou proto často nuceny využívat kombinovaných metod analýz (Ženka a Kofroň, s. 12). Právě kombinace kvalitativních a kvantitativních metod byla použita i pro empirická potvrzení odpovědí výše uvedených otázek této případové studie. V následující kapitole budou uvedeny metodické postupy sběru a zpracování dat a informací.

2.1 Metody v analytické části práce

Pro účely analýzy byl využit přístup Politika-Procesy-Percepce (zkr. **PPP**, z angl. *Policy-Practice-Perception*). PPP přístup je poměrně nová vědecká metoda, která se pokouší o syntézu moderních teoretických přístupů a praktického funkčního přístupu. V PPP pojetí není proto hranice vnímána pouze jako čára v prostoru, nýbrž jako výsledek dlouhodobých sociálních procesů a historického a geopolitického vývoje. PPP přístup analyzuje jevy přímo ovlivněné přítomností hranice na třech

měřítkových úrovních: nadnárodní (a národní), regionální a lokální úrovni. Přístup se zaměřuje za prvé na politické prostředí, jímž jsou přeshraniční aktivity determinovány. Hraniční režim, tedy míru otevřenosti/uzavřenosti a permeability hranice, určují národní a nadnárodní legislativní rámec. Za druhé se přístup zabývá procesy v pohraničí, tedy vlivem hraničního režimu na přeshraniční aktivity a naopak. V třetí řadě studuje PPP přístup percepci hranice, tedy její sociální reprezentaci. Analyzuje vztahy sousedících států a regionů, míru a záměry přeshraniční spolupráce. Percepce hranice, hraniční režim a institucionální rámec jsou v PPP přístupu vnímány jako navzájem determinující se faktory (Kolossova 2005, van Houtum, Scott 2005). Lze tedy tvrdit, že první dimenze PPP přístupu charakterizuje příčiny efektu socioekonomických změn, kdežto druhá a třetí dimenze hodnotí efekt změn politického prostředí.

Pro účely analýzy vlivu přítomnosti hranic EU na západoukrajinské pohraniční rajóny byla využita lokální sekce PPP přístupu. Jak je uvedeno v tabulce 1, v rámci každé z dimenzí byla použita jiná výzkumná metoda. Odlišné charakteristiky byly hodnoceny s využitím rozmanitých dat a podkladů. Kvantitativní data pocházela z volně dostupných databází ukrajinského statistického úřadu (Děržavna služba statistiki Ukrajinu 2018) a tematických publikací polského statistického úřadu (GUS 2018). Data za přeshraniční migraci v letech 1994-2003 nebyla ve veřejných databázích dostupná, a byla polským statistickým úřadem autorce elektronicky zaslána na základě jejího předchozího požadavku. Kvalitativní analýza byla v první části realizovaná prostřednictvím rešerše relevantní literatury a analýzy dokumentů. V druhé části byla využita data získaná při terénním výzkumu, jehož postupy jsou uvedeny v kapitole 2.1.3. Kombinace různých metod analýzy byla dána vlastní podstatou případové studie a podstatou přístupu Politika-Procesy-Percepce. Analýza byla zaměřena na informace a data vztahujících se k letům 1991-2017.

Tabulka 1: Aplikace PPP přístupu na lokální měřítkovou úroveň

Dimenze	Politika	Procesy	Percepce
Metoda	<ul style="list-style-type: none"> rešerše literatury 	<ul style="list-style-type: none"> kvantitativní statistická analýza 	<ul style="list-style-type: none"> kvalitativní statistická analýza
Hodnocené charakteristiky	<ul style="list-style-type: none"> vývoj politických vztahů legislativní rámec lokální mikroprojekty činnost Euroregionů 	<ul style="list-style-type: none"> strukturální socioekonomické ukazatele a jejich vývoj v letech 2000-2017 	<ul style="list-style-type: none"> vnímání vlivu hranic, Polska a EU obyvateli pohraničních obcí vnímání vlivu EU lokálním představitelem

Zdroj: vlastní tvorba.

2.1.1 Politika

V první dimenzi PPP přístupu zaměřeného na vývoj politiky bylo cílem charakterizovat institucionální roli EU a její vliv na hraniční režim, který je chápán jako zásadní podnět (či překážka) rozvoje přeshraniční spolupráce a socioekonomického rozvoje. V rámci historické analýzy a analýzy dokumentů byla pro celou sekci Politika využita metoda rešerše literatury, pomocí níž byly definovány priority, stimuly a limity, které determinují integraci regionu s EU. První část výzkumu byla věnována vývoji politických vztahů Ukrajiny a EU a formálním stránkám přeshraniční spolupráce. Z relevantní literární zdrojů byly využity zejména odborné články ze zahraničních impaktovaných časopisů a vědecké analýzy z daného oboru. Pro popis konkrétních požadavků a překážek rozvoje byla využita analýza dokumentů, a to zejména mezinárodních deklarací a souhrnných zpráv summitů (např. Rada Evropské Unie 2007, 2009 ad.).

Druhá část se při využití analýzy konkrétních realizovaných projektů zaměřovala na lokální integraci pohraničních rajonů prostřednictvím Euroregionů a roli EU v jejich realizaci. K vytvoření teoretického základu pro analýzu lokální integrace v pohraničí a fungování euroregionů byly využity zejména odborné články zabývající se problematikou a vývojem sítě euroregionů (např. Lepik 2009, Perkmann 2003, Popescu 2008). V praktické části byly analyzovány projektové reporty a brožury programu PL-BY-UA, aplikovaného v plánovacích obdobích 2007-2013 a 2014-2020.

Třetí část sekce Politika byla věnována roli Polska v integraci Ukrajiny a EU. Vývoj legislativního rámce zde slouží jako odraz strategií státu, pohraničních regionů a lokálních autorit. Charakterizuje nástroje pro stimulaci či limitování pohraničních aktivit a regulaci přeshraniční a vnitřní teritoriální integrace. Pro analýzu vývoje zahraničních vztahů byla využita relevantní literatura převážně polských autorů (např. Barbuska 2006, Linekvičius 2008, Szczepanik 2011).

2.1.2 Procesy

Pomocí kvantitativních metod byl měřen efekt hranice. Jako indikátory socioekonomického rozvoje byly zvoleny vybrané ekonomické, sídelní a demografické ukazatele. Statistická analýza daných ukazatelů sleduje, jsou-li obyvatelé pohraničních regionů spíše zahrnuti či vyčleněni z regionální integrace. Odpovídá na otázku, zdali je pohraničí v rámci regionálního rozvoje Lvovské oblasti přítomnou hranicí a přímým sousedstvím s EU stimulováno či limitováno. Prostor pohraničí je v předkládané práci tzv. administrativně vymezen. Tzn. zahrnuje soubor administrativních jednotek (ukrajinských rajónů) ležících při hranici (viz obrázek 1). Toto vymezení je v geografii (i dalších vědách) často používáno. Je však nutné upozornit na jeho přílišnou generalizaci (Havlíček 2004, s. 62). V rámci administrativních jednotek Lvovské oblasti tak do analýzy vstoupilo 5 pohraničních a

15 ostatních (povětšinou vnitrostátních) rajónů. Město Lvov bylo z kvantitativní analýzy vynecháno z důvodu odlehlých datových hodnot.

Obrázek 1: Administrativní vymezení pohraničního regionu Lvovské oblasti

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2018), vlastní tvorba.

Specifický vývoj pohraničních regionů byl testován pomocí Mann-Whitneyova neparametrického testu. Test byl aplikován na všechny analyzované ukazatele, resp. jejich tříleté průměry z období let 2000-2017. Primárním zdrojem dat pro zkoumání efektu hranice byla regionální databáze ukrajinského cenzu (Děržavna služba statistiki Ukrajiny 2018). Regionální disparity byly testovány nejprve prostřednictvím vybraných strukturálních charakteristik – exportem, importem, mírou investic, výší platu, mírou nezaměstnanosti, produkcí větších, středních a menších podnikatelských subjektů, zastavěnou a obytnou plochou, objemem poskytovaných služeb, počtu a obratu maloobchodních jednotek, celkovou, městskou a venkovskou populací, hustotou zalidnění, věkovou strukturou obyvatelstva a porodností. Jak již bylo řečeno, zvolenou metodou pro analýzu regionálních disparit byl neparametrický Mann-Whitneyův test, který posoudil, zdali se západoukrajinské rajony, ležící v těsné blízkosti s hranicí Polska, resp. EU, liší od ostatních rajónů Lvovské oblasti. Metoda Mann-Whitneyova testu spočívá v posouzení shodnosti

mediánů v obou souborech dat. H_0 se tedy dá formulovat následovně: Medián pohraničních rajonů je shodný s mediánem ostatních rajonů. Pakliže je H_0 potvrzena, znamená to, že oba testované soubory jsou si při hladině významnosti 0,05 podobné; jinými slovy, zkoumaná hranice neovlivňuje strukturální charakteristiky pohraničních rajonů. Vyvrácení H_0 naopak znamená potvrzení regionálních disparit, a tedy potvrzení vlivu hranice (Hendl 2006, s. 220-224). Statistický test byl uskutečněn v programu IBM SPSS 20.0.0. Pro hlubší ukotvení výsledků byly dále použity deskriptivní analytické metody zpracované v programech Microsoft Excel a ArcMap 10.5.

2.1.3 Percepce

Kvalitativní analýza percepce vlivu hranice na obyvatele pohraničních rajonů Lvovské oblasti probíhala na základě strukturovaných rozhovorů s otevřenými otázkami, uskutečněných v rámci terénního výzkumu konaného v srpnu 2017. Prostřednictvím získaných kontaktů bylo dále uskutečněno jedno dotazníkové šetření.

A. Terénní výzkum

V rámci terénního výzkumu bylo provedeno 33 strukturovaných rozhovorů s otevřenými otázkami v příhraničních městech a obcích Červonohrad, Uhryniv, Varjaž, Rava-Ruska, Hrušiv, Javoriv, Krakovec, Nyžankoviči, Chyryv a Smil'nytsa. Respondenti byli vybráni na základě dostupnosti. Vesměs se jednalo o místní obyvatele v různých věkových kategoriích, kteří zde žijí dlouhodobě. Přehled základních údajů o respondentech je uveden v příloze A. Respondenti byli tázáni na otázky týkajících se tématu socioekonomického rozvoje pohraničních regionů, přeshraniční migrace a přeshraničních vztahů. Primárním cílem rozhovorů bylo zejména odhalit charakter vnímání hranic a přeshraniční spolupráce mezi obyvateli pohraničních regionů. Otázky zaměřené na přeshraniční vztahy a kooperaci na lokální úrovni usilovaly o odhalení případného diskurzivního konceptu „my vs. oni“ a vnímání EU jako „*Fortress Europe*“. Zjištěná percepce hranic byla chápána jako ovlivněná současným politickým diskurzem, médií, veřejnou diskuzí a lokálním sentimentem. Rozhovory sestávaly z 16 otázek rozdělených do 6 tematických skupin:

- 1) Obecné otázky k respondentům a regionu,
- 2) Vnímání hranice,
- 3) Lokální migrace,
- 4) Přeshraniční spolupráce, interakce pohraniční komunity,
- 5) Pracovní příležitosti,
- 6) Hranice v historických a politických souvislostech.

Rozhovory probíhaly ve veřejných prostranstvích zvolených obcí a měst. Jazykem rozhovoru byla ruština, ukrajinština a angličtina¹. Na přání respondentů nebyl z rozhovorů pořizován zvukový záznam, odpovědi byly proto zaznamenány pouze psanou formou. Kompletní znění otázek strukturovaného rozhovoru je uvedeno v příloze B.

Zvolené obce a města kopírovaly trasu terénního výzkumu v těsné blízkosti hraniční linie a hraničních přechodů. Metoda strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami byla zvolena za účelem minimalizace efektu tazatele a zároveň z důvodu nahodilého výběru respondentů, který umožnil každý rozhovor provést právě jednou, a to za minimum času (Hendl 1997, str. 88). Výsledky byly zpracovány metodou kódování podle Milese a Hubermana (Hendl 1997, str. 146). V první fázi byly k textu přiřazeny kódy, čímž byla vytvořena množina souvisejících odpovědí. K jednotlivým odpovědím byly přiřazeny poznámky, v kterých byly dále sledovány podobné sekvence a vztahy. Jelikož se odpovědi respondentů často opakovaly či shodovaly, došlo k redukci dat v rámci tematických oblastí na množiny pozitivní a negativní percepce, přičemž byla zaznamenána velikost množiny. Zároveň byla sledována klíčová slova, která se v odpovědích často vyskytovala, a to nezávisle na typu položené otázky (např. slovo „práce“ napříč spektrem otázek). Výsledná zjištění byla shrnuta ve strukturovaném protokolu, jenž je součástí kapitoly 7.1. V závěru (viz kap. 8) byly výsledky konfrontovány s dalšími zjištěními a teoretickými přístupy.

B. Dotazníkové šetření

Na základě terénního šetření bylo dále uskutečněno jedno dotazníkové šetření. Polostrukturovaný dotazník byl zaslán v elektronické verzi starostovi města Javoriv Pavlu Bakunětsovi. Plné znění dotazníku v anglickém jazyce je předmětem přílohy C. Starosta Bakuněts byl vybrán jako zástupce města, které se do přeshraniční spolupráce aktivně zapojuje. Město Javoriv se v plánovacím období 2007-2013 zapojilo do iniciativy PL-BY-UA. Javoriv participoval konkrétně na 3 projektech, v oblastech *Lepší podmínky pro podnikání*, *Rozvoj cestovního ruchu* a *Ochrana životního prostředí v regionu*, které EU podpořila částkou 5,6 mil. € (viz příloha D). Přínosy přeshraniční spolupráce a finanční podpory EU jsou evidentní v prostoru města. Rekonstrukce náměstí a jeho příslušenství, zřízení informačního centra a výstavba kulturního prostoru přispívají ke zlepšování kvality života obyvatel Javorivu. Podpora cestovního ruchu a kulturního života stimuluje i přeshraniční interakci obyvatel a zvyšují prestiž města.

Cílem dotazníkového šetření uskutečněného se starostou Bakunětsem bylo postihnout přínosy (či překážky) přeshraniční lokální a regionální spolupráce. Otázky se zaměřovaly i na administrativní požadavky a míru zapojení centrálních státních institucí při realizaci projektů.

¹ Jedním z respondentů byl Američan, který vyučuje angličtinu na střední škole ve městě Javoriv.

Starosta Bakuněts byl dále požádán o ohodnocení přeshraničních vztahů a dopadů pracovní migrace na sociální a ekonomické charakteristiky regionu.

2.2 Limity analýzy

Zvolené analytické metody mají několik limitů, na které je nutné poukázat. V první řadě jde o fakt, že předkládaná analýza ve své komplexní podobě proběhla pouze pro region Lvovské oblasti. Výsledky proto nelze zobecnit na další regiony. Vybrané socioekonomické ukazatele vstupující do kvantitativní analýzy byly zvoleny na základě dat nabízených ukrajinským a polským statistickým úřadem. Výběr dat byl tak determinován jejich dostupností. Dalším významným limitem byl malý počet zkoumaných jednotek. Jak upozorňují Soukup a Rabušic (2007, s. 380): „Teorie statistické indukce (zobecnování výsledků z výběrového souboru na základní soubor) byla primárně vyvinuta pro případy velkých náhodných výběrů z velkých základních souborů.“ Jak dále autoři konstatují: „Vzorce statistické indukce používané běžně ve statistice (a nadto vyučované běžně ve statistických kurzech) vycházejí z předpokladu, že výběr (resp. i jednotlivé podskupiny, za které děláme závěry) má minimálně 30-50 jednotek.“ (Soukup a Rabušic 2007, s. 385). Přičemž v případě předkládané práce vstupovalo do statistické analýzy pouze 20 jednotek, které samy o sobě tvořily základní populaci sledované jednotky, a nikoliv její náhodný výběr. V praxi proto bylo nutné přejít k neparametrickému testování, které testování statistických hypotéz u malých výběrů umožňuje. Jeho výhodou je absence požadavku o znalosti rozdělení dat. Jeho nevýhodou je však jeho menší síla k odchylkám od nulové hypotézy (Hendl, J. 2006), čili nižší síla testu a vyšší schopnost chyby 1. i 2. druhu, resp. zamítnutí platné, či naopak přijetí neplatné hypotézy.

Zvolená metoda strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami má taktéž několik nedostatků. V první řadě je rozhovor omezen danými tématy a stejnou formulací otázek pro všechny respondenty. Dochází tak k přehlížení osobní situovanosti rozhovoru. Tazatel je zároveň omezen možností vzít v úvahu individuální specifika (Hendl 1997, str. 88). Tyto limity jsou však charakteristické pro obecnou povahu kvalitativního výzkumu. Je všeobecně náchylný k ovlivnění výsledků postojem výzkumníka, jehož působení na celý průběh kvalitativní analýzy nelze vyloučit (Hendl 1997, str. 32).

Dalším limitem výzkumu je jeho malý počet respondentů. Výsledky analýzy tak není možné vztahovat na celou pohraniční populaci Lvovské oblasti. Rovněž je nutné upozornit na použití metody výběru respondentů na základě dostupnosti, který zpochybňuje reprezentativnost vzorku respondentů. Výběr respondentů je ovlivněn i subjektivitou tazatele. Rozsah a hloubka rozhovorů je zároveň limitována aktivitami nahodile oslovených respondentů a jejich ochotou rozhovor realizovat. Překážkou byla v několika případech i jazyková bariéra některých respondentů. Západní

Ukrajina hovoří (na rozdíl od východní) převážně ukrajinsky. Ač většina respondentů ovládá ruštinu jako mateřský jazyk, haličský regionální dialekt byl v ruském jazyce patrný. Je proto nezbytné zahrnout riziko špatné interpretace odpovědi vlivem jazykové bariéry.

Výběr pouze jednoho respondenta pro dotazníkové šetření taktéž zamezuje zobecnění odpovědí. Odpovědi starosty Bakunětse vykreslují vnímání pohraničních specifik zástupcem relativně úspěšného participanta evropské integrace. Žádoucí by proto bylo shodné dotazníkové šetření uskutečnit se zástupcem neúspěšného (v integraci neaktivního) regionu. Získané informace je proto nezbytné chápat pouze jako doplňující sdělení k výsledkům terénního výzkumu.

3 TEORETICKÝ RÁMEC

„Existuje cyklická logika, kdy jsou staré hranice obměňovány za nové s přesvědčením, že tyto budou ty pravé, které zůstanou již napořád.“ (Popescu 2011, str. 45)

„Studium hranic, nebo také limologie, se stala interdisciplinárním oborem, společným vědám politickým, sociálním, etnologickým, psychologickým, antropologickým, právnickým, ekonomickým, fyzicko-geografickým a v dnešní době i technickým.“ (cit v Kolossov 2005, s. 606). Studium hranic získalo pozornost vědců zejména v posledních 30 letech, avšak ani tento čas nebyl zatím dostatečný k nalezení společné teorie a terminologie. Neexistuje proto žádná komplexní a univerzální teorie týkající se fenoménu hranic, obsahující veškeré koncepty, termíny a objekty, které tyto jednotlivé vědy studují. Globalizace a proces evropské integrace však význam hranic a jejich postavení ve vědě i každodenním životě zcela změnil a studium hranic se tak dostalo do popředí zájmu, zejména v oblasti sociální geografie. V moderní literatuře se proto nejčastěji setkáváme s výzkumem hranic v souvislosti s Evropskou Unií a jejím blízkým okolím (např. Ferrer-Gallardo 2008, Newman 2006, Popescu 2006, 2008, Scott 2009, 2011). Rétorika EU se k hranicím obecně staví následovně: „Hranice jsou bariéry a bariéry je nutné odstraňovat.“ Takový argument zní logicky, pakliže je vztažen na území uvnitř EU. Ovšem odstraňování veškerých bariér na hranicích vnějších není často jednoduše realizovatelné, natož vždy žádoucí. Vnější hranice EU mají na rozdíl od hranic vnitřních podstatně více úkolů, fungují mnohem komplexněji, jsou místem spolupráce, ale i kontroly a ochrany zároveň (Laine 2007).

Vznik postmoderního přístupu v geografii byl přímo ovlivněn nástupem doby neoliberalismu, globalizací a zrodem kyberprostoru. Argument, který s ním bývá často spojován, totiž že hranice ze zemského povrchu postupně mizí, bývá stejně tak často zpochybňován a oponován konceptem, který tvrdí, že hranice se naopak multiplikují (Paasi a Newman 1998).

Důkazem může být i rostoucí škála anglické terminologie, kterou odborná literatura přináší. Od téměř výhradního používání termínu *boundary* (pocházejícího z angl. výrazu *bound*, resp. *bind* čili *vázat*, *spoutat*, *lemovat*, viz Poldauf a kol. 1994), který označuje hranici jakožto limitující čáru v prostoru, se od 90. let v literatuře pozvolna odstupuje a začíná se používat širší terminologie, kromě zmíněného *boundaries*, zejména pojmy *borders*, *borderlands* a *frontiers*. I přesto, že se v odborné literatuře často setkáváme s pojmy *borders* a *boundaries* zaměnitelně (např. Popescu 2011), je nutné jeden od druhého rozlišovat.

3.1 Terminologie

Jako *boundaries* jsou dodnes označovány především linie oddělující dvě odlišné jednotky. Newman (2006, str. 145) označuje *boundary* jako „fyzický a geografický výsledek politického a historického procesu, který je převážně statický a deterministický“. Hlavním úkolem *boundaries* je podle Kolossova (2005) rozdělit prostor na části spadající pod kontrolu určitých sociálních skupin či územních komunit a zároveň v těchto teritoriálních jednotkách limitovat pravomoci těch, kteří sem nepatří. *Boundaries* v jeho pojetí jsou hranicemi politickými, hranicemi, které vymezují moc státu nad územím. Podobně i Popescu (2008) považuje *boundaries* za stabilní a neměnný sociální výtvar. Nejedná se podle něj o reflexi fyzicko-geografického prostředí, ale o lidský výtvar, který legitimizuje rozdíly společnosti(i).

Na druhé straně *borders* jsou vnímány jako neviditelná síť, skrze kterou jsou konstruovány, reprezentovány, ale i propojeny všechny sociálně-prostorové odlišnosti (Newman 2001, 2006, Scott 2011, van Houtum 2005)². Tyto odlišnosti se v čase mění a s ním i *borders* samotné. *Borders* nejsou nikdy „hotové“ a je proto nutné se zaměřovat spíše na proces jejich utváření, než na jejich tvar v současném nebo jiném čase (Popescu 2011, s. 7). *Border* je proto chápáno spíše jako sloveso čili *bordering* (Newman 2003, 2006, Scott 2011, van Houtum 2005) a ne nadarmo se proto v literatuře často objevuje ve tvaru „*b/ordering*“, který poukazuje na výsledek *borderingu*, jímž je rozdělení společností do jakýchsi celků, tedy uspořádávání čili „*ordering*“ společnosti. *Bordering* je výsledkem pocitu ohrožení společnosti a jeho hlavním úkolem je proto oddělení „nás“ a „jich“. Primární funkcí *border* je bariéra, která „nás“ chrání od vstupu nechtěných elementů – lidí, zboží, vojsk, drog apod. Donedávna chránila dané obyvatelstvo i před vstupem nežádoucích informací. Jinými slovy, *borders* jsou sociálním fenoménem, jsou vytvořené člověkem, aby mu usnadnily organizaci vlastních životů,

² Mnozí autoři upozorňují i na odlišnost terminologie v antropologii, kde je *boundary* chápána jako sociálně konstruovaný mezník rozdílů mezi kulturami, a naopak termínem *borders* jsou označovány hraniční linie.

nejsou fixní, jsou proměnlivé v čase a prostoru (Newman 2003, 2006, Popescu 2011, s. 7-15, van Houtum 2005).

V této práci bude autorka nadále používat pojem „hranice“ ve smyslu „*borders*“ a označení „hraniční linie“ pro výraz „*boundaries*“³. Je zde však nutné poznamenat, že v obou případech se jedná o útvary vytvořené člověkem. Přírodní (přírozená) mezistátní hranice neexistuje, a i přestože se některé hranice shodují s prvky fyzicko-geografického reliéfu, jako např. řekami, pohořími apod., nedá se o těchto strukturách mluvit jako o přírodních hranicích, jelikož jejich hraniční funkci jim určil člověk (Newman 2003, Popescu 2011, s. 7-15).

Hranice jsou specifické svou dvousečností, kdy na jedné straně figurují jako osa separace, na druhé ale jako místo kontaktu dvou oddělených celků. Kontaktním místem je obvykle hraniční přechod, bod s určitou propustností hranice, která se „spíše vztahuje k oběma odděleným regionálním entitám, než že by byla imanentní vlastností oné regionální diskontinuity“ (Dokoupil 2004, s. 51). Podobně i „hraniční efekt“, čili dopad přítomnosti hranice, působí na obě strany linie a mohou díky němu vznikat specifické regionální celky (Dokoupil 2000). Právě výraz *borderlands* neboli pohraničí⁴, označuje kromě hraniční linie i její blízké okolí, ve kterém jsou společenské aktivity i chápání těchto aktivit ovlivněny přítomností samotné hranice. Propustnost hranice je proto primárním faktorem hraničního efektu (Dokoupil 2004, s. 53). Každodenní migrace, ekonomická aktivita i kulturní koherence obyvatel pohraničí přesahují hranice státu, ve němž trvale žijí (Gregory a kol. 2009, Newman 2003). Tento koncept překonává pojetí hranic jako sítí vymezujících rozdílné sociální fenomény. Pohraničí totiž zahrnuje kromě sítí samotných i jejich otisk v sociálním i fyzickém prostředí: vnímání, stereotypy, chování a další aspekty, typické pro populaci žijící v blízkosti hranic (Popescu 2008). Zcela odlišné jsou aktivity i jejich vnímání v oblastech hranic otevřených a hranic zavřených, stejně tak jako se liší na jedné či druhé straně hraniční linie. Zavřené a rigidní hranice mohou podle Newmana (2003) znamenat přítomnost zcela odlišných sociálních a ekonomických prostorů na každé straně, a to i přes jejich fyzickou blízkost, doslova na jedné nebo druhé straně „plotu nebo zdi“. Otevřené hranice s minimálně restriktivní politikou přeshraniční migrace vytváří stabilní základ pro vznik přeshraničních regionů, kde vliv hranice na pohraniční obyvatelstvo a jejich aktivity postupně opadá a kde může dokonce dojít i k přesunu regionálního jádra za hranici.

³ Použité anglicko-české slovníky (Osička a Poldauf 1970, Poldauf a kol. 1994, Řešetka a kol. 1997) i přes shodný překlad obou termínů jako „hranice“, inklinují prostřednictvím dalšího výčtu možných překladů k použití „*boundary*“ pro liniový tvar hranice (např. rozhraní, mezník) a „*border*“ v případě širšího pohraničního okraje, lemu apod.

⁴ Pohraničí a příhraničí jsou v této práci používány zaměnitelně, jelikož jak uvádí Dokoupil (2004, s. 47): „Z hlediska jazyku českého se jedná o synonyma, přičemž dle odpovědi Ústavu pro jazyk český je „příhraniční“ pojem modernější, který se rozšířil až v poslední době.“

V pohraničních oblastech také nacházíme úseky hranice, které bývají označovány jako *frontiers*, čili jakési nárazníkové zóny, hranice zonálního charakteru (Dokoupil 2004, s. 48). Zde dochází k prvním snahám o kontakt a interakci mezi dvěma doposud izolovanými společnostmi a k postupnému vytváření hybridních identit. Tento termín se začal hojně používat zejména na počátku 20. století, kdy označoval nárazníkovou zónu, jež měla zajistit hladší průběh mezistátního konfliktu (Popescu 2011, s. 16-19). Takové nárazníkové zóny ale nemusí být nutně lokalizovány přímo v pohraniční oblasti. K primární interakci a sblížení může docházet i např. v metropolích, a vztahy oproštěné o negativní stereotypy pak následně přeneseny do pohraničí. V rámci EU je pohraničí prezentováno jako místo vzniku nových přeshraničních regionů. Pohraniční oblasti jsou zde aktivně podporovány v odstraňování tradiční bariérové funkce, a naopak je iniciována funkce tranziční. Skrze kulturní, jazykovou i sociální hybriditu zde pak časem může vzniknout jakási subkulturní oblast, v jejímž rámci se přechod přes hranici stává běžnou součástí života a obyvatelé jí přikládají nulový význam (Newman 2006). Oblast se pak proměňuje z pohraničí, kde je každodenní život hranicí ovlivňován na tranziční oblast, kde je hranice považována za otevřenou, ne-li odstraněnou a tím se utváří relativně kompaktní přeshraniční region (Newman 2003).

3.2 Vývoj přístupů ke studiu hranic

Hranice a pohraničí jsou jedněmi ze základních pojmů fyzické i sociální geografie. Přístupů ke studiu hranic se v geografickém pojetí proto vystřídal mnoho. Mezi první geografy a průkopníky studia hranic patří např. Friedrich Ratzel, Rudolf Kjellén, Otto Maull nebo Karl Haushofer. Ratzel je považován za otce geografie. Jako první se geografii zabýval jak ze sociálního, tak fyzického hlediska. Ratzel (1903, 1923) vnímal hranice jako ochranné schránky daných organismů čili států, podobně jako Kjellén (1917). Maullovy studie pak geodeterministickou teorii dále rozvíjely. V jeho pracích už se navíc objevila i jednoduchá typologie hranic a odlišení hranic a tzv. nárazníkových zón (z angl. *frontiers*, viz výše). Jak upozorňuje Scott (2011), Maull (1925) jako první odlišuje tzv. dobré a špatné hranice jako zóny stability nebo naopak konfliktu. Jako dobré hranice byly v první polovině 20. století obecně označovány hranice přírodní (přirozené), založené na fyzicko-geografickém reliéfu, jako špatné pak ty uměle vytvořené⁵. Haushofer se ve své teorii panregionů zabýval hranicemi na národní i nadnárodní úrovni. Vnější hranice vnímal jako stabilní mezníky nadnárodních útvarů, v rámci nichž si státy navzájem konkurují a jejichž přetlačováním o území jsou mezistátní hranice opakovaně překreslovány (Scott 2011).

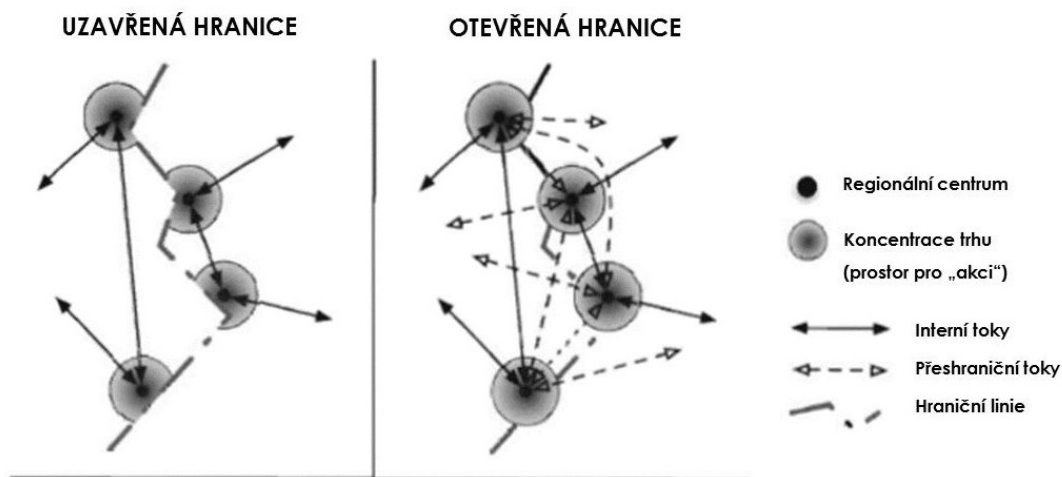
⁵ V důsledku extrémní politizace organického přístupu k hranicím a jeho zneužití nacistickým režimem se v poválečných vědeckých studiích ustoupilo od označování hranic jako přirozených. V současné vědě se hranice obecně považují za lidsky vytvořené a skutečnost, že některé hranice jsou reálně „přirozené“ je (bohužel) opomíjena (van Houtum 2005).

Do počátku šedesátých let 20. stol. zaujímaly hranice (či spíše hraniční linie) v geografickém myšlení roli zejména v mapování, delimitování teritorií či demarkaci hranic a vytváření nejrůznějších typologií hranic a pohraničních území (např. Hartshorne 1933, Boggs 1940, Jones 1943, 1959). Hranice byly vnímány jako výsledky politického rozhodování a byly tak častěji popisovány idiograficky ve vztahu k fyzickogeografickému prostředí, než komplexněji a sociogeograficky analyzovány. Za nejvýznamnějšího představitele idiografického přístupu se považuje Richard Hartshorne. Hartshorne (1933, 1950) se snažil postihnout jedinečnost regionů, kterou spoluutvářejí přírodní i společenské jevy: kulturní krajina a politické hranice. Hartshorne se však také zabýval funkcí státního území a jeho významem v územích okolních (Newman 2006, Scott 2011).

Od druhé poloviny 20. století, zejména v rámci nové regionální geografie, vzniklo i mnoho nových přístupů, zahrnujících poznatky z jiných oborů, například politických či sociálních věd. Soustředily se na funkce hranic, jednotlivé toky, které jimi procházejí a procesy, které svou přítomností podněcují. Ladis Kristoff (1959), americký geograf původem z rakousko-uherské Bukoviny, studuje hranice jakožto mezníky, kde končí domácí, a kde začíná zahraniční politika. Hranice v jeho pojetí posilují teritoriální integritu a centralizují tak funkci státního aparátu. Od 70. let 20. stol. se vlivem počínající evropské integrace začíná v Kristoffově dílech i další odborné literatuře objevovat pojem permeabilita, jakožto jedna z elementárních funkcí hranice a podklad pro měření intenzity mezistátní spolupráce. Permeabilita označuje míru propustnosti hranice. Hranice mezi jednotlivými státy se dle míry permeability dají rozlišovat na hranice působící jako most spolupráce čili hranice stimulující, či naopak hranice bariérové čili limitující (Scott 2011). Dokoupil (2004, s. 49) rozlišuje podle míry permeability navíc hranice otevřené a uzavřené. Jak ale upozorňuje Laine (2007), permeabilita není zcela shodná s otevřeností hranice. Otevřenost hranice se dle Langer (1999, cit. v Laine 2007, str. 51) „vztahuje k míře nákladů nutných pro překročení hranice na hraničních přechodech, kdežto permeabilita určuje schopnost hranice předcházet ilegálnímu překračování jak na hraničních přechodech, tak mimo ně.“ Jak je patrné z obrázku 2 otevřená hranice umožňuje neomezený přeshraniční pohyb všech toků. Naopak uzavřená hranice odráží veškeré příchozí toky zpět do centra. Limituje tím potenciální prostor pro „akci“ a snižuje konkurenceschopnost trhu (Laine 2007). Permeabilita hranice však může platit pouze pro vybrané toky a funkce, a to pouze v určitém čase. Permeabilní takto může být i hranice uzavřená a nepermeabilní hranice otevřená. Permeabilitu a otevřenost je proto nutné odlišovat. Stejně tak může hranice být současně bariérou a mostem spolupráce, např. může stimulovat ekonomický rozvoj pohraničí a zároveň omezovat migraci. Jak upozorňuje Popescu (2011): „Když se hranice otevrou, ne všechny sociální skupiny a všechna místa z této skutečnosti získají srovnatelný prospěch.“ Permeabilita tedy reguluje přeshraniční toky, přičemž ale i omezování pohybu přes hranici může paradoxně stimulovat oboustrannou komunikaci a rozvíjet spolupráci. Zda jsou

hranice stimulující či spíše limitující, a tedy jak permeabilní a otevřené či uzavřené, se tato práce snaží na konkrétním případě západoukrajinské hranice odpovědět.

Obrázek 2: Růstu intenzity přeshraničních kontaktů v důsledku otevírání hranic

Zdroj: Laine (2007), vlastní zpracování.

Rostoucí míra globalizace a ekonomické a politické integrace regionů i makroregionů zapříčinila relativní zvýšení měřítkových úrovní. Od 90. let proto vznikala požadavek na zcela nový přístup ke studiu hranic. Postmoderní pojetí hranic zahrnuje proto nově ekonomické, politické, sociální i kulturní procesy, které svým teritoriálním rozsahem překrývají státní hranice. Nové pojetí upozorňuje na aktéry ze státní i nestátní sféry, kteří jejich fungování ovlivňují (více např. v Kolossov 2005, Laine 2007, Scott 2011). Dle neoliberálního přístupu jsou státní hranice pro globální ekonomiku, globální či makroregionální řešení environmentálních a jiných problémů příliš limitující. Izolovaný stát nedokáže udržet občany spokojené. Uzavřené hranice omezují, nejenom z ekonomického hlediska, občany i podnikatelské subjekty k jednosměrné orientaci na centrum národního státu a limitují tak prostor pro ekonomické i dalších aktivity. Navíc přílišná izolace občanů a případné nedemokratické metody vládnutí, kterých zejména rozvojové státy často využívají ve snaze zemi osamostatnit při hospodářských krizích, environmentálních katastrofách aj., degradují vnímanou legitimitu vlády. „Taková situace snižuje legitimitu státu v očích jeho občanů a urychluje narušování politické identity, a to zejména v pohraničních regionech.“ (Kolossov 2005, s. 615). Zejména v periferních oblastech tak může nedostatek moci z centra a narušená politická identita ovlivňovat i stabilitu státu, protože, jak dále tvrdí Kolossov (2005, s. 615): „pokud neexistuje stabilní politická identita, nemohou existovat stabilní hranice, teritorium, stabilní stát či obecně politický útvar“. EU proto naopak s cílem zajištění stability a bezpečnosti vytváří napříč členskými státy jakousi univerzální „evropskou identitu“ a snaží se šířit její principy i za své vnější hranice. Stabilita,

bezpečnost, neizolovanost, a naopak vysoká otevřenost hranic uvnitř EU je totiž pro fungování evropské ekonomiky zcela zásadní a podporuje ekonomický růst i v sousedních zemích (Laine 2007).

Jak tvrdí Scott (2011), procesy evropské integrace a rozšiřování EU značně ovlivnily vnímání hranic, jakožto limitů státního prostoru i fyzické bariéry, a to nejen z pohledu sociálních věd, ale i v každodenním životě společnosti. Hranice v rostoucí EU mění svou funkci z neprostupné bariéry na místo harmonizace, spolupráce a koexistence. Uvnitř EU tak hranice postupně získávají pouze reprezentativní roli. Mízi z reálného povrchu zemského a jako fyzické bariéry jsou ve většině případů zaznamenávány pouze v mapách. Navzdory vizi světa bez hranic (z angl. *borderless world*) (např. v Kolossov 2005, Laine 2007, Newman 2003, 2006, O'Dowd 2002, Paasi 2009, Popescu 2011, van Houtum 2011) nebo také Evropy bez hranic (Scott 2011) jsou však mnohdy nahrazovány hranicemi novými, takovými, které jsou neviditelně rozmístěny v prostoru nezávisle na hraničních liniích. Současné postmoderní přístupy se proto častěji od přímého studia hranic obrací ke studiu teritoriálních identit na různých měřítkových úrovních a sociální percepci hranice. Autorem dominujícím takovému myšlení ve studiu hranic je bezpochyby finský geograf Anssi Paasi. Podle Paasiho je podstatné pochopit samotné vnímání hranice lidmi, abychom porozuměli roli hranice v jejich každodenním životě. Paasi (2001, cit. v Scott 2011, s. 131) tvrdí, že „pozornost by měla být věnována nejen tomu, jak vnímání určitého teritoria a jeho hranic utváří prostorovou představivost společnosti (...), ale i tomu, jak toto vnímání získává na významu ve smyslu prostorové identity teritoriálních entit a lidí, kteří v nich žijí“. Jinými slovy, hranice jsou v Paasiho pojetí symboly, diskurzy a instituce, které prosakují skrze celou společnost (ne pouze tu, žijící v pohraničí) a formují tak samotné území a kolektivní identitu lidí žijících v něm (Paasi 2009, Scott 2011).

Hranice často nekopírují linie konkrétně zaznamenané v prostoru, nejsou politické, ani kartografické. Jak již bylo zmíněno výše, jedná se o sociální konstrukty, diskurzy, symboly, odrazy toho, jak konkrétní společnost vnímá sama sebe, kde vidí své limity a kam zasahuje její teritoriální identita; reflektuje, kde končí „my“ a kde začíná „oni“ (např. v Kolossov 2005, Newman 2006, O'Dowd 2002, Paasi a Newman 1998, Paasi 1999, 2009, Popescu 2011, van Houtum 2005, 2011). Předmětem studia se proto stává vztah společnosti a hranice. Jak konstatuje Popescu (2011, s. 11), „Hranice a společnost jsou vzájemně provázané procesy. Lidé se rozhodnou vytyčit a udržovat územní hranice s cílem rozdělit společnost, přičemž územní hranice mají moc utvářet naše životy, cítění identity a ovlivňují vnímání našich sousedů.“ O vlivu hranice na vnímání okolí diskutuje i Newman (2003), který dodává, že fyzická výraznost hranice (plot, zeď, přírodní reliéf) zesiluje bariérovou funkci hranice a utužuje vnímání odlišností druhé strany, která pak figuruje jako neviditelná a neznámá. Načež si společnost často vytváří různorodé negativní narativy o realitě na opačné straně hranice, jejichž relikty se často stávají překážkou i při otevírání hranic a připomínají, že samotné odstranění fyzické bariéry neznamena současně i odstranění bariér ostatních. Jak dále

tvrdí Newman (2006, s. 147), je nutné si uvědomit, že „otevírání hranic neznamena automatické vytváření hybridních etnických a národních identit. (...) Etnicita zůstává klíčovým determinantem skupinové příslušnosti, inkluze a exkluze; přičemž odstranění či otevření hranic nedělá nutně nebo automaticky občana národního státu občanem evropským nebo světovým.“ Podobně i Laine (2007) konstatuje, že z hlediska percepce obyvatel může být hranice sice *de jure* otevřená, ale *de facto* uzavřená. Antropolog Cohen (1998, str. 22, cit. v Paasi 2009) vnímá hranici jako „záležitost vědomí a zkušeností, spíše než skutečnosti a zákona“. Otevřenost hranice tak záleží mimo jiné i na odstranění negativních narativů a ustálení vnímání interakce jako oboustranně prospěšné a žádoucí. Podle Paasiho je proto nutné pochopit, jaký je důvod negativního přístupu k sousedním národům a proč takovéto narativy vznikly. Právě důležitost pochopení regionální percepce hranice Paasi (1999) dokazuje na příkladu finsko-ruské hranice, kde hrozba v podobě SSSR vedla Finsko v poválečné době k velice opatrné zahraniční politice a neutralizování rétoriky „geopolitických pravd“ (např. klesající reprezentace SSSR jako finského „velkého nebezpečného souseda“ ve školních učebnicích). Důsledky těchto kroků pak byly patrné v postupně se proměňujících narativech, které umožnily rozvoj spolupráce trvající doposud. Percepce hranic a sousedních národů tedy úzce souvisí s úspěšností spolupráce. V rámci kvalitativní analýzy použité v této práci bude právě percepce zvolena jako jeden z ukazatelů dynamiky rozvoje západoukrajinského pohraničí.

Přístup ke studiu hranic prošel od počátku 20. století výraznými změnami (viz tabulka 2). Na rozdíl od převážně geodeterministického pojetí na počátku století jsou v současném postmoderním přístupu hranice vnímány jako soubor konceptů, výroků a vysvětlení, které pramení z každodenní komunikace v určité „původní“ společnosti. Jak o těchto konceptech tvrdí Kolossov (2005, s. 614) „ve spojení s kulturou, bezpečností státu, vnímaným vnějším ohrožením, historickými mýty a stereotypy ovlivňují přístup společnosti a jejích politických elit ke konkrétní hranici“. Postmoderní přístupy umožnily odklon od rozlišování mezi zahraniční a domácí politikou a překonaly hranice mezi státy i hranice jiné. Do centra vědeckého zájmu postavily sociální praktiky, spíše než ucelené teorie. Tyto sociální praktiky jsou chápány jako hlavní aktéři proměny role hranic. Přetvářejí různorodé vnímání problematiky společnosti, regionů a hranic na více měřítkových úrovních – uvnitř i navenek společnosti, v regionu, státu, ale i virtuálním prostoru. Tento přístup prochází hlubokou transformací zejména od 90. let 20. stol., kdy se s rozpadem Sovětského svazu významně přepsala politická mapa světa, a začalo docházet k prohlubování globálního pojetí světa a intenzifikaci evropské integrace. Zejména evropská integrace a globalizace tedy rekonfigurovala a multiplikovala hranice. Hranice jsou v současnosti dennodenně vytvářeny a přetvářeny skrze ideologii a soudobé diskurzy, vlivem politických institucí a dalších státních i nestátních aktérů. Hranice samy se tak stávají procesem a institucí. Současná tvorba hranic a přeshraničních regionů

(bordering) se spolu s řešením problematiky redistribuce funkcí mezi různými měřítkovými úrovněmi hranic souhrnně označuje jako *re- a de-teritorializace* (Scott 2011, Kolossov 2005).

Tabulka 2: Tři tradiční přístupy ke studiu hranic

Autoři	Maull	Paasi	O'Dowd
Ideologický základ	Determinismus Geodeterminismus Pozitivismus	Relativismus Kritické analýzy (kritický rozbor)	Pragmatismus Posibilismus
Vědecký cíl	Systematizace politické geografie Odhalení pravidelností v procesech tvorby hranic	Kategorizace hranic, rozklíčování mocenských vztahů a zájmů v procesech tvorby hranic	Rozřešení společenských problémů prostřednictvím poznání
Definice hranic	„okrajové orgány“ státu	socio-kulturní konstrukty	politické a sociální instituce
Výzkumné otázky	Vztah mezi vitalitou státu a morfologií hranic	Vztahy mezi diskurzy a tvorbou hranic	Souvislosti mezi funkční transformací hranic a sociální transformací
Hlavní problém hranic	Napětí vznikající v oblasti hranic v důsledku snahy o vytvoření dokonalých strukturálních hranic	Exkluze a konflikt v důsledku sílících mocenských vztahů	Bariéry kooperace, příčina socio-ekonomické diskriminace
Evropská identita	Identita definovaná úsilím kultur a národů o vytvoření funkčních států a dosažení rovnováhy prostřednictvím ideálních hranic	Evropská identita není předeterminovaná, ale konstantně redefinovaná	Evropská identita jako výsledek spolupráce a demokratizace hraničních systémů

Zdroj: Scott (2011), vlastní zpracování.

3.3 Reteritorializace

„Hranice jsou čím dál tím více chápány jako symboly minulého fixního světa, který bude nahrazen novým, více dynamickým.“ (Paasi 1999, str. 5).

Pojmy reteritorializace a deteritorializace souhrnně označují změny v sociálním prostoru, kdy jsou za spolupůsobení vlivů volného trhu, politické moci a sociálních identit neustále redefinovány současné sociální struktury a procesy. Tyto pojmy byly původně zavedeny sociology Gillesem Deleuze a Felixem Guattari (1977, 1987) a dále je rozpracoval zejména Gabriel Popescu (2006, 2008, 2011). Oba pojmy se primárně týkají proměny funkce hranice, kdy hranice svou roli

mění či zcela mizí. Kolosov (2005), konstatuje, že hranice směrem ven sjednocují a směrem dovnitř oddělují určitou sociální skupinu od ostatních. Měřtková multiplikace a proměna funkce hranic pod vlivem integrace a globalizace pak naráží na situaci, kdy se jednotlivé územní jednotky a sociální skupiny překrývají. Obdobně i sociální aktivity opouští jednoznačně vymezená státní teritoria (deteritorializace) a přesahují do teritorií jiných (reteritorializace).

Podle Gabriela Popescu (2008) je dnešní svět charakteristický přeshraničními toky kapitálu, zboží, lidí a myšlenkovými toky, které jsou prostorově relativně nezávislé. Takovéto uspořádání samo o sobě zpochybňuje tradiční chápání státu, jakožto suverenity, vztahující se k určité ohraničené jednotce povrchu Země a jejího obyvatelstva. Vlivem globalizace na jedné straně dochází k deteritorializaci, kdy se význam státních hranic snižuje a politické, ekonomické či kulturní aktivity jednoho státu přesahují své tradiční územní vymezení. Na straně druhé dochází zároveň k reteritorializaci, kdy se prostřednictvím přeshraničních aktivit mění teritorialita daného státu, hranice získávají novou roli a politické, ekonomické a sociální vztahy novou teritorialitu (Brenner 1999). Stát tak může vytvářet novou formu teritoriální organizace mimo rozsah svého tradičního území. Takováto forma reorganizace prostoru probíhá nejčastěji na nižších měřítkových úrovních, zejména prostřednictvím lokální či regionální přeshraniční spolupráce. Reteritorializací se chápe především vytváření nových přeshraničních institucionalizovaných sítí, v nichž dochází k redistribuci moci. Reteritorializace se však týká i vyšších měřítkových úrovní jako např. nadnárodního uskupení EU, kde „dochází k definování nových pravidel, norem a praxí s cílem ‚europeizovat‘ národní prostory“ (Scott 2011, s. 135). Proces reteritorializace je dnes tedy měřítkově nejrozsáhlejší a nejintenzivnější zvláště na evropském kontinentu. Integrace EU s sebou přinesla nutnost redistribuce moci na široké škále měřítkových úrovní. Lokální autority jsou pobízeny ke spolupráci se zástupci blízkých obcí na druhé straně více či méně řídících hranice. V regionálním měřítku jsou vytvářeny celé přeshraniční regiony spolupráce označované v rámci EU jako euroregiony.

Euroregiony (i ostatní kooperující příhraniční regiony, které však postrádají speciální instituce EU propagující přeshraniční vztahy a aktivity, a nemohou tak být označeny pojmem euroregion) vznikají nejčastěji na základě iniciativ lokálních či regionálních vlád dvou či více sousedících států. Jejich primárním cílem je vytvářet společné zájmy a zvýšit životní úroveň obyvatel žijících v těchto sousedních regionech. Historicky měly tyto regiony procesem institucionalizace a jejím rozšiřováním ve veřejném povědomí za úkol překonávat nepřírozené hranice, a tedy například napomáhat etnickým skupinám rozděleným hraniční linií žít stále „pospolu“, ve větším měřítku tedy harmonizovat regionální vztahy (Lepik 2009). Euroregiony dostaly své jméno podle prvního regionu přeshraniční spolupráce, který byl v roce 1958 vytvořen na nizozemsko-německé hranici s názvem „EUROREGIO“. Pojem „euroregion“ byl posléze přenesen na jakýkoliv přeshraničně spolupracující region mezi dvěma a více evropskými státy, resp. na jakoukoli prostorovou a organizační

přeshraniční jednotku na území EU fungující podle vzoru původního německo-nizozemského EUROREGIO. Od 90. let a vytvoření jednotného trhu se euroregiony stále více vytvářely v rámci plnění cílů regionální politiky EU a umožňovaly tak naplňovat hesla strategie EU jako „soudržnost“, „spolupráce“ či „europeizace prostoru“. Vzestup neoliberální ekonomiky s sebou přinesl tlak na odstraňování bariér, kterými hranice pro mnohé toky kapitálu, zboží, služeb, osob, aj. dodnes často nesporně jsou. Euroregiony umožňují aktivní transformaci konkrétních hranic z funkce bariér na funkci mostu spolupráce. Často opomíjeným pohraničním oblastem navíc koncept euroregionů umožňuje oproštění se od národních politik a socioekonomický i politický rozvoj na lokální, regionální, ale i celoevropské úrovni zapojením vlastních aktérů a institucí (Lepik 2009, O'Dowd 2002, Perkmann 2003, Popescu 2008).

Úsilí mnoha autorů o teoretické uchopení přeshraniční reteritorializace a proměn tradičních měřítkových úrovní prostřednictvím euroregionů se v posledních letech pokoušelo zejména o pochopení vlivu přeshraniční spolupráce a přeshraničního regionalismu na samotné vytváření přeshraničního regionu. Způsob vytváření nového regionu je však otázka značně multidisciplinární a při jejím zodpovídání došli proto mnozí autoři k novým poststrukturalistickým (postmoderním) konceptům pojetí hranic a jejich okolí. Dnešní chápání regionů je zakořeněno v tzv. nové regionální geografii. Ta předpokládá synergický efekt procesů politických, ekonomických a kulturních při společném vytváření regionů jako sociálních prostorů (Popescu 2008, Paasi 2002). „Regiony jsou zdrojem i výsledkem prostorových sociálních vztahů, jenž se vyvíjí z kontinuální interakce aktérů z různých měřítkových úrovní v prostoru“ (Thrift, 1983, cit. v Popescu 2008, s. 420). Podle Popescu (2008) je geneze regionů poháněna aktivitami „zdola“ (z angl. bottom-up), např. místními veřejnými správami, samosprávami i jednotlivci, kteří využívají tzv. měkká aktiva čili např. regionální sociální sítě, místní životní prostředí, kulturní aspekty a společné regionální vědomí prostřednictvím nichž upevňují postavení regionu ve světovém systému a dále vytváří nové mezistátní formy vlády. Přeshraniční regiony tedy vznikají zintenzivňováním sociální interakce a postupnou institucionalizací této interakce, která vznikajícímu prostorově nesouvislému regionu dodává postupně stále konkrétnější umístění v prostoru.

V evropském kontextu jsou přeshraniční euroregiony vytvářené za spolupráce lokálních aktérů („zdola“) a orgánů EU („shora“). Euroregion funguje jako nová teritoriální jednotka. Není pouze součtem obou nebo více pohraničních území, ani pouhým sdružením jednotlivých lokálních administrativ. „(Euroregiony) mají běžně oficiální rady, sekretariáty a pracovní skupiny, některé mohou mít dokonce vlastní symboly jako vlajku či logo. EU euroregiony podporuje a uplatňuje je jako model a motor evropské integrace, která napomáhá snižovat tenze mezi státy a zmenšuje regionální ekonomické rozdíly.“ (Scott 2011, s. 419).

Prostřednictvím přeshraničních regionů dochází k reteritorializaci státu, kdy aktivity obou států i dalších nestátních lokálních a regionálních aktérů přesahují svá ohraničená území. Podle O'Dowda (2002) přeshraniční regiony reflektují svou organizací EU jako takovou. Názorně prezentují, jak je možné spojit několika-úrovňové vládnutí a rozhodování širokého spektra aktérů, mezi něž patří jak Evropská komise a národní státy, tak lokální a regionální autority, mezistátní regionální komise či nevládní organizace. Paradoxně také poukazují na slabiny EU jako je např. přehnaná byrokracie. Vzniklé regiony nicméně nepodléhají přímo jako celek suverenitě jednoho, ani druhého státu. Fondy EU a další financování navíc nabízí existujícím lokálním úřadům zcela nové příležitosti a aktivity, uvnitř i vně státu. Otázku, zda tyto regiony působí v novém, zejména evropském, teritoriálním uspořádání jako zcela noví političtí a ekonomičtí hráči nebo jsou spíše nástroji národních států k prostorovému šíření své moci nazývá Popescu (2008) jako konfliktní teritoriální logika (z angl. *conflicting territorial logic*). Tento přístup pramení z teorie strukturace sociologa Anthony Giddense, který tvrdí, že jedinec má možnost pozměnit struktury, ale zároveň je strukturami omezen. V geografickém pojetí je tak stát jakýmsi kontejnerem moci. Využívá podmínek globalizace k šíření své moci a rozšiřuje svou autoritu za hranice státu; současně je však globalizací oslabován. Zesiluje tak politickou identitu lidí a legitimizuje své aktivity, ale zároveň je nucen respektovat mezinárodní právo a suverenitu sousedního státu (Kolossova 2005).

Z tohoto hlediska se tak dá jako kontroverzní vnímat i tzv. Evropská sousedská politika (zkr. **ENP** – z angl. *European Neighbourhood Policy*). Čím více totiž bariérová funkce vnitřních hranic EU v 90. letech při zavádění jednotného trhu slábla, tím spíše sílila na vnějších okrajích. Již po roce 1993 proto byly zřizovány nové euroregiony na východním okraji tehdejší EU, nejčastěji v německo-polském a německo-českém pohraničí, ale i na východních hranicích kandidátských států⁶. S plánovaným východním rozšířením EU v roce 2004 bylo nutné i nově vznikající sousedy EU připravit na nové postavení. V roce 2003 proto byla zavedena ENP, prostřednictvím níž se euroregiony mj. staly nástrojem pro šíření integračních tendencí za hranice Evropy a zároveň jedním z hlavních pilířů evropské geopolitiky směřujících k rozšiřování EU. Euroregiony měly mimo jiné naučit východoevropské kandidáty i víceúrovňovému vládnutí, řešení problematiky pohraničních oblastí ve spolupráci se sousedními státy, snížit ekonomické rozdíly a celkově je tak připravit na budoucí členství v EU. Šířením a přejímáním unijních idejí dále na východ se EU zároveň pojistila proti potenciálním hrozbám jako je nelegální imigrace, organizovaný zločin, drogy, obchod s lidmi, které by mohly narušit její stabilitu (Popescu 2008, Scott 2011). ENP byla zaměřena speciálně na východní a jižní sousední státy EU. Pomocí finančních prostředků a politické spolupráce s jednotlivými národními vládami měla rozšířit přeshraniční spolupráci na celé externí hranici EU a

⁶ Např. Karpatský euroregion na hranicích Polska, Slovenska, Maďarska, Rumunska a Ukrajiny (1993) nebo bělorusko-polsko-ukrajinský Euroregion Bug (1995), viz kapitola 5.1.

napomoci tak bezpečnosti a prosperitě celého evropského regionu (Popescu 2008). Vytváření přeshraničních regionů, jejich institucionalizace a obecně i reteritorializační proces, který se stal stavebním kamenem EU, se tak rozšířily za vnější unijní hranice.

Poté, co v roce 2004 a 2007 do EU vstoupilo celkem 12 států střední a východní Evropy, nebylo jasné, zdali se EU bude i dále aktivně rozšiřovat. Hranice EU již přesáhly hranice bývalého Sovětského svazu a otázky, kde je finální hranice, kdo by měl být zahrnut a kdo už ne, kdo jsme „my“ a kdo už jsou „oni“, se staly terčem zájmu. ENP se následkem těchto rozšíření stala vysoce kontroverzní politikou, která na jedné straně měla své sousedy připravovat na vstup do EU, na straně druhé zvyšovat permeabilitu hranice a tím posilovat i její sekuritizaci a bezpečnostní ochranu území EU. Sousedící státy se proto začaly obávat, že i přes aktivní participaci v rámci ENP a ekonomickou a politickou spolupráci jim bude plné členství v EU nakonec zamítnuto, a naopak vnější hranice EU bude posílena a multiplikována, čímž vznikne v zásadě nová „opona“⁷. Zmiňovaná konfliktní teritoriální logika se promítá zejména na východní hranici EU, kde probíhá na jedné straně reteritorializace prostoru iniciovaná evropskou integrací a vytváření nových sociálně konstruovaných hranic na straně druhé. Jak konstatuje Scott (2011), spolupráce EU s jejími sousedními partnery se stala předzvěstí a důležitým historickým mezníkem pro hlubší konsolidaci evropského společenství. Tyto externí hranice se však zároveň staly až hrozivým symbolem civilizačních rozdílů a rozhraním „Východu“ a „Západu“.

EU prostřednictvím reteritorializačního procesu nově ohraničuje evropský prostor. Vymezuje se vůči okolnímu světu specifickým uspořádáním, geopolitickým diskurzem a bazálními hodnotami. Svým sousedům nabízí privilegované partnerství, které zajišťuje oboustranné výhody. Hranice mezi „my“ a „oni“ se takto tenčí a její otevřenost roste. Zároveň však vzniká nová ideologická hranice mezi „my“ a „oni, kteří přejímají evropské („naše“) pozitivní a sdílené hodnoty“ (Scott 2011, s. 137). Reteritorializací tedy dochází k mazání mnohých hranic, ale zároveň k vytváření nových. Globalizace a evropská integrace mnohé překážky odstraňují, ale zároveň vztyčují nové. V tomto duchu se právě syntéza teorie reteritorializace a teorie hranic jako sociálních konstruktů, spolu s přístupem nové regionální geografie, stanou podkladem této práce a pomohou osvětlit, proč může být západoukrajinská hranice považována za stimulující i limitující zároveň.

⁷ Často se také setkáváme s výrazem „*Fortress Europe*“ („pevnost Evropa“).

4 CHARAKTERISTIKA ZÁJMOVÉHO ÚZEMÍ

Pohraniční oblast mezi Polskem a Ukrajinou sestává z 4 hlavních administrativních jednotek: Lublinského a Podkarpatského vojvodství na polské straně a Volyňské a Lvovské oblasti na Ukrajině. Celkem zaujímá plochu 85 018 km² s 8 060 300 obyvateli (Scott, Matzeit 2006). Oblast je obecně spíše řídce urbanizovaná, s nízkou hustotou zalidnění a velkým zastoupením zemědělských ploch, přičemž konkrétně ve Lvovské oblasti urbanizace naopak roste (Jelen, Dostál 2017). Region je charakteristický vysokou mírou nezaměstnanosti, která je častým důvodem k emigraci. Nezaměstnanost v polské části má výraznou rostoucí tendenci, oproti tomu v ukrajinské se současná situace lepší a nezaměstnanost klesá.

4.1 Přírodní a hospodářský kontext

4.1.1 Geografie

Lvovská oblast sousedí na západě s Polskem. Délka ukrajinsko-polské hranice v oblasti je 258 km. Na severu Lvovská oblast hraničí s oblastí Volyňskou (délka hranice je 120 km), na severovýchodě s Rovenskou (52 km). Východní sousední oblast je Ternopilská (122 km), jihovýchodní Ivano-Frankivská (218 km) a jižní oblast Zakarpatská (84 km). Celková rozloha Lvovské oblasti činí 21 831 km² čili 3,6 % celkové rozlohy Ukrajiny.

Reliéf Lvovské oblasti se zvedá od severu k jihu. Území je převážně pahorkatinné s průměrnou výškou přibližně 300 m n. m. Severní část oblasti je převážně nížinatá. Území se svažuje směrem na sever k Volyňské oblasti, od severovýchodu sem zasahuje Volyňská vysočina. Centrální část je nížinná až pahorkatinná. Jih obléhají Karpaty. V Karpatech pramení řeka Dněstr, která v centrální části Lvovské oblasti vytváří široké údolí a pojímá většinu menších vodních toků. Dněstr dále pokračuje územím Ukrajiny, na dolním toku tvoří hranici s Moldavskem a Podněstřím, zpět na Ukrajině se pak vlévá do Černého moře. Severní části Lvovské oblasti dominuje řeka Západní Bug, která pramení v Podolské vysočině.

Lvovská oblast leží v mírném klimatickém pásu. Průměrná roční teplota je 7,3 °C, maximální teploty okolo 27 °C bývá dosaženo v červenci, teplotních minim pod -8 °C v lednu. Průměrný roční srážkový úhrn se pohybuje okolo 740 mm, v nížinách přibližně 600 mm, v oblasti Karpat až 1000 mm. V údolí řeky Dněstr se kumuluje voda z hor a v kombinaci s intenzivními srážkami často vznikají lokální povodně.

Díky svému klimatu a přítomnosti říčních údolí disponuje Lvovská oblast vhodnými podmínkami k zemědělské produkci. 46 % rozlohy Lvovské oblasti zabírají zemědělské plochy vhodné ke kultivaci, z nichž je 66 % aktivně obděláváno. Mezi nejčastěji pěstované plodiny patří: cukrová řepa, pšenice a ječmen, krmná kukuřice, sója, řepka, brambory a různé druhy zeleniny. Les se rozléhá v 41 % území (což je více než dvojnásobek průměru všech ukrajinských oblastí), především v regionu Karpat (Děržavna služba statistiky Ukrajiny 2018). I přestože je Lvovská oblast hospodářsky aktivní, v porovnání s ostatními oblastmi Ukrajiny je považována za ekologickou šetrnou a vhodnou pro život. Hlavním zdrojem znečištění vody jsou odpadní průmyslové a komunální odpadní vody. Rurální oblasti často postrádají jednotný kanalizační systém. V menší míře znečišťuje vodu i zemědělská produkce. Odpadové hospodářství je taktéž nefunkční a často proto vznikají nelegální skládky. Riziko přírodních katastrof je poměrně nízké. Největšími hrozbami jsou povodně, sesuvy půdy a eroze, a to převážně v důsledku důlní činnosti.

4.1.2 Obyvatelstvo

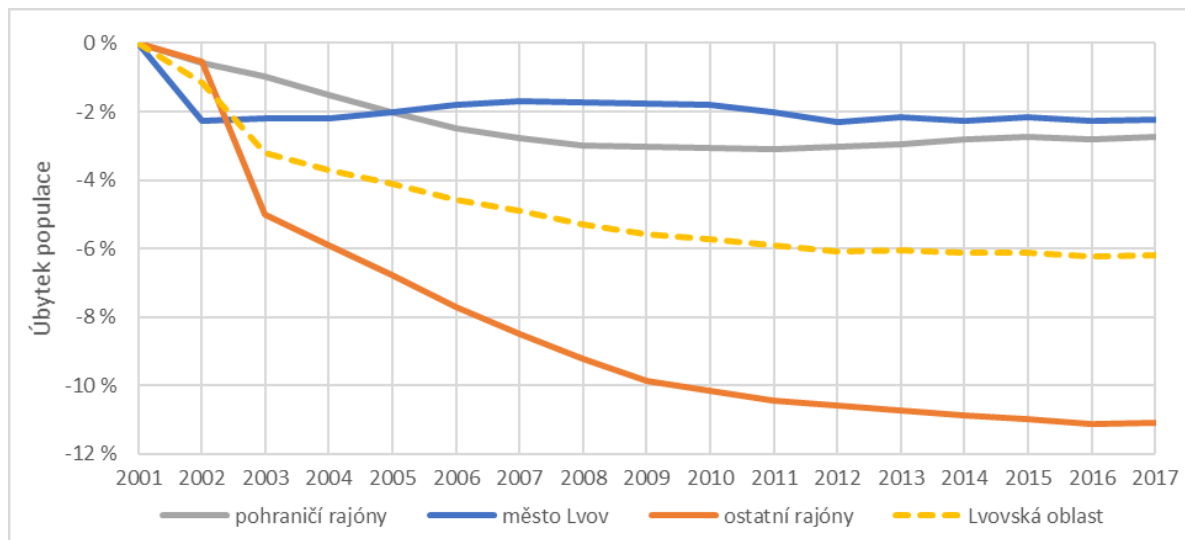
Ve Lvovské oblasti žilo v roce 2017 celkem 2 534 027 obyvatel (téměř 6 % obyvatelstva Ukrajiny), 1/3 obyvatelstva v rurálních venkovských oblastech a 2/3 v oblastech městských urbánních (z toho 1/2 ve Lvově, hlavním městem oblasti) (Děržavna služba statistiky Ukrajiny 2018). Etnická struktura obyvatelstva je poměrně homogenní. Z 94,8 % tvoří obyvatelstvo Ukrajinci, 3,6 % Rusové a necelé 1 % Poláci, Bělorusové a ostatní evropské národy (Děržavnyi komitět statistiki ukrajiny 2001)⁸. Lvovská oblast se vyznačuje poměrně vysokým indexem stáří (90,8) a vysokou vzdělaností obyvatel. Vysokou školu dokončilo 23,6 % obyvatel, což o 1,6 % přesahuje celoukrajinský průměr (KULYK, T. a kol. 2014).

Lvovská oblast je 4. největší administrativní jednotka Ukrajiny. Dělí se dále na 20 rajónů. Rajónů přímo sousedících s EU je celkem pět: Sokal's'kij, Žovkivs'kij, Javorivs'kij, Mostis'skij, Starosambirs'kij. V takto vymezeném pohraničí žila v roce 2017 1/5 populace Lvovské oblasti, přesně 463 505 obyvatel (Děržavna služba statistiky Ukrajiny 2018). Problémem Lvovské oblasti jako celku je neustálý úbytek obyvatelstva, tedy úbytek pracovních sil a snižování konkurenceschopnosti regionu. Nabídka kvalifikované práce je nedostačující a je příčinou selektivní migrace a stárnutí populace. V porovnání se sousedními oblastmi je na tom z hlediska vzdělání, nabídky kvalifikované práce a konkurenceschopnosti přesto Lvovská oblast nejlépe (KULYK, T. a kol. 2014). Jak je patrné z grafu 1, úbytek obyvatelstva ve městě Lvov a v pohraničních oblastech není

⁸ Od roku 1989 pokleslo zastoupení polské národnosti ve Lvovské oblasti o téměř 30 %. Důvodem jsou pravděpodobně historická traumata z 30. let 20. st. (viz historie) a odloučení od římsko-katolické církve v důsledku ateizace v rámci SSSR. I přestože začaly být v 90. letech polské organizace znovu aktivní a římsko-katolická církev opět obnovována, podíl trvale žijících Poláků v Lvovské oblasti se nezvýšil. Polská diaspora byla nepravděpodobně roztroušená mezi ukrajinskými obyvateli a nevznikla tak kompaktní polská menšina (Wspólnota Polska 2015).

tolik výrazný jako v ostatních rajónech a v průměru za oblast. To indikuje vyšší pracovní uplatnění v hlavním městě a v blízkosti polské hranice.

Graf 1: Úbytek populace Lvovské oblasti od roku 2001

Zdroj: Děřžavna služba statistiki Ukrajiny (2018)

4.1.3 Hospodářství

Z hlediska nerostného bohatství Lvovská oblast disponuje zejména palivovými a energetickými zdroji, které jsou uloženy nejvíce v oblasti Červonohradu a Drohobyči. 41,6 % tvoří ropa, zemní plyn, černé a hnědé uhlí, rašelina; 34,9 % nerostných surovin se skládá ze stavebních materiálů, 19,5 % zaujímá podzemní voda. Mezi dalšími nerostnými surovinami nalezneme síru, germanium, ozokerit a soli (dohromady 4 %) (KULYK, T. a kol. 2014). Oblastí procházejí ropovody Družba jih a Oděsa-Brody, plynovody Bratrství a Northern Lights. Obrovský ekonomický a energetický potenciál nabízí nedávno objevená ložiska břidlicového plynu v okolí města Olesko, rozléhající se na území téměř 6,5 tis. km² ve Lvovské a Ivano-Frankovské oblasti.

Lvovská oblast vykazuje v porovnání se sousedními oblastmi relativní ekonomický růst. Jen mezi lety 2005-2013 se HDP produkované regionem dvojnásobně zvýšilo a procentuálně tak převýšilo i nárůst HDP na Ukrajině za stejné období. I přestože je však růst HDP pozitivní, oblast postrádá nárůst ekonomické aktivity. Mezi klíčové hospodářské odvětví patří energetický, textilní, potravinářský a dřevařský průmysl, dále strojírenství, služby a cestovní ruch. Nedávné zjednodušení ukrajinského daňového systému pomohlo rozvinout silnou podnikatelskou základnu malých, středních i velkých podniků. Ve Lvovské oblasti na 1000 obyvatel připadá 87 aktivních podnikatelských subjektů, což je více než dvojnásobek ukrajinského průměru (KULYK, T. a kol. 2014).

Pro další ekonomický růst oblasti jsou nutné další administrativní reformy a decentralizace státní moci. Zároveň by mělo dojít k diverzifikaci průmyslových odvětví, modernizaci průmyslových technologií a infrastruktury (viz podkapitola Doprava níže). Odstranění korupce je největší prioritou. Region by měl lépe využívat svůj lidský, kulturní a přírodní potenciál a zejména svou geografickou polohu.

4.1.4 Doprava

Polsko-ukrajinská hranice je nejvíce překračovanou externí hranicí na východě EU. V současnosti disponuje celkem 14 hraničními přechody, z nichž je 10 ve Lvovské oblasti (viz tabulka 3 a obrázek 3). Přes území oblasti vedou některé hlavní evropské dopravní uzly, které značně, zejména ekonomicky a environmentálně, ovlivňují pohraniční rajóny a obce. Patří mezi ně 3. panevropský dopravní koridor z Bruselu do Kyjeva (přes Katowice, Krakov a Lvov); a evropská silnice I. třídy E40 z Calais do kazašského Ridderu (přes Brusel, Kolín nad Rýnem, Drážďany, Lvov, Kyjev, Astrachaň, Taškent, Almaty). V obou případech protínají silnice polsko-ukrajinskou hranici v hraničním přechodu Krakovec-Korczówa v Javorivs'kém rajónu. Regionální význam má i evropská silnice II. třídy z Varšavy do Lvova, které prochází přechodem Rava-Ruska – Hrebenne v Žovkivs'kém rajónu.

Obrázek 3: Hraniční přechody ve Lvovské oblasti

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2018), Děržavna Prikordonna Služba Ukrajini (2018), vlastní tvorba.

Významné železniční spoje umožňují nákladní i osobní dopravu z Vratislavi, Krakova a Přemyšle do Lvova přes město Mostiska a jeho železniční přechod Shehyni – Medyka. Nákladní doprava je z Vratislavi možná i přes železniční uzel Lublin – Lvov, protínající polsko-ukrajinskou hranici v přechodu Rava-Ruska – Hrebenne. Možnost osobní dopravy zde byla ukončena v roce 2005 (viz tabulka 3 níže).

Vyjma obcí a měst, skrz něž silnice procházejí, však z přítomnosti významných evropských dopravních uzlů, pohraniční rajóny netěží. Technický stav infrastruktury, a to obzvláště v rurálních oblastech, kde byla většina silnic vystavěná v letech 1960-1970, neuspokojuje potřeby současné ekonomiky. Zároveň i nedostatečná dálniční infrastruktura omezuje ekonomický rozvoj pohraničí. Mezinárodní nákladní doprava je umožněna pouze v hraničním přechodu Krakovec – Korczowa, a dochází tak k přetěžování silniční i železniční dopravy⁹. Opravy silnic v rurálních oblastech nejsou z národních ani regionálních iniciativ ve většině případů dostatečně financovány. Investované finance jsou nulové či zcela nepostačující. Kvalita silnic omezuje dosah obyvatel k sociální infrastruktuře, limituje rozvoj pracovního trhu oblasti a odrazuje zahraniční i domácí turisty. Silnice postrádají i technické zázemí, kdy většina objektů nebyla vystavěna či zkrachovala z důvodu špatné kvality silnic a s ní souvisejícím nízkým využitím spojů. Rekonstrukce silniční infrastruktury a intenzifikace železniční dopravy by mělo být prioritním cílem regionu. Pro regionální rozvoj a podporu přeshraniční lokální migrace je nutné vybudovat i další hraniční přechody, mezi nimi i plánovaný přechod Nyżankoviči – Malhowice.

⁹ Průměrná doba čekání nákladních dopravců na tomto hraničním přechodu se sice pohybuje pod 2 hodiny, v dopravně frekventovaných měsících a časech, ale často dosahuje i více než 20 hodin, viz obrázek 14 v kapitole 7.1.

Tabulka 3: Charakteristika hraničních přechodů ve Lvovské oblasti

Název přechodu (UK)	Název přechodu (PL)	Lokalita (ukrajinský rajón)	Typ přechodu	Předpokládaná doba čekání***		Datum otevření
				z PL	z UA	
Uhryniv	Dołhobyczów	Sokal's'kij	automobilní (do 3,5 t)	N/A	00:00	26.6.2014* 1.7.2015 **
			pěší	-	-	
Rava-Ruska	Hrebenne	Žovkivks'kij	automobilní	00:04	02:00	19.9.2002
			nákladní	02:01	02:24	
Rava-Ruska	Hrebenne, Werchrata	Žovkivks'kij	železniční ¹⁰ (nákladní)	-	-	6.12.1995
Hrušiv	Budomierz	Javorivs'kij	automobilní do 3,5 t	04:00		prosinec 2013
Krakovec	Korczowa	Javorivs'kij	automobilní	N/A	00:00	22.12.1997
			nákladní	01:55	01:45	
Mostyska	Przemyśl	Mostys'kij	železniční (osobní, nákladní)	-	-	19.9.2002
Šehyni	Medyka	Mostys'kij	automobilní	1:00	N/A	Pěší od 1998, automobilní 19.9.2002
			nákladní	15:00	00:24	
			pěší	-	-	
Smil'nytsa	Krościenko	Starosambirs'kij	automobilní	01:18	00:16	střídavě od 1996, definitivně 12.12.2002
			nákladní do 7,5 t	N/A	N/A	
Chyryv	Krościenko	Starosambirs'kij	železniční (osobní)	-	-	27.5.1994
Plánovaná výstavba hraničních přechodů						
Nyžankovič ¹¹	Malhowice	Starosambirs'kij	automobilní	-	-	-
			pěší	-	-	

Zdroje: Děřavna Prikordonna Služba Ukrajini (2018a), * Děřavna Prikordonna Služba Ukrajini, ** Warsaw Institute (2017), *** Děřavna fiskal'na služba Ukrajini (2018), vlastní tvorba.

4.2 Historický kontext

Pochopení historického kontextu oblasti je pro porozumění role hranice v regionu zcela zásadní. Hranice utvářejí geopolitický koncept, který se v průběhu dějin měnil a vyvíjel. Odráží se i v tom, jak lidé vnímají teritorialitu vlastního státu a států sousedních. Historický pohled na hranice může vysvětlit, jak různé formy moci, různé události, epizody a střety konstruovaly a vytvářely současné vymezení konceptu „my vs. oni“. Pro pochopení současné teritoriality je tedy nutné na hranice nahlížet kontextuálně (Paasi 1999, s. 8-9,14). Poznání historického uspořádání taktéž dokáže

¹⁰ Možnost osobní železniční dopravy na přechodu Rava-Ruska byla zrušena v r. 2005.

¹¹ Přestože je hraniční přechod oficiálně uzavřen, ve statistikách turistického ruchu z roku 2011 přešlo přes hranici 7,6 tis. lidí a v roce 2012 11,8 tisíce (GUS 2018).

vysvětlit přítomnost tzv. fantomových hranic. Ty jsou termínem pro situaci, kdy „původní politické hranice v určitém regionu již *de jure* neexistují, a přesto se stále objevují v rozličných formách sociálních a politických jevů a chování populace“ (Jelen, Dostál 2017, s. 71). Jak dále upozorňují Jelen a Dostál (2017, s. 71) „proces teritorializace Ukrajiny probíhal za velmi složitých geopolitických podmínek několik století. Různé části dnešní Ukrajiny byly v minulosti pod správou jiných státních celků s odlišnou geopoliticko-kulturní orientací, které zde zanechaly základy sociálních, kulturních a politických struktur, jež v současnosti podmiňují výraznou prostorovou rozmanitost ukrajinské společnosti.“

4.2.1 Halič do první světové války

Region dnešní Lvovské oblasti se historicky střídavě ocital pod nadvládou různých středoevropských státních celků. Byl součástí Velké Moravy, Kyjevské Rusi a Polska. Ve 13. století spadl do Haličsko-volyňského království. Z tohoto období pochází i název města Lvov. Téměř do konce 18. století bylo území součástí Polsko-litevské unie, než došlo k tzv. trojímu dělení Polska, parcelaci unie mezi Rusko, Prusko a Habsburskou říši. Lvovská oblast, resp. celá Východní Halič, přešla spolu s částí Podolí a Bukoviny pod habsburskou (později rakouskou) správu, kde setrvala až do začátku první světové války. Ač byla oblast spíše zaostalá a převážně agrárního charakteru, pod Habsburskou monarchií a později Rakousko-Uherskem zažívala západní Ukrajina relativní kulturní rozmach. Tato dlouhotrvající dichotomie způsobila zcela odlišný sociální, ekonomický i politický vývoj obou ukrajinských celků. Obyvatelstvo západní Ukrajiny tak prožívalo období před první světovou válkou ve znamení modernizace a liberalizace. Docházelo zde ke značným sociálním proměnám, zrodu moderního politického života a vytváření nové ekonomické struktury. Formoval se zde novodobý ukrajinský národ a národní obrození (Birch 2000, Bojko, Goněc 1997, s. 11, Jelen, Dostál 2017).

Lvovská oblast byla na počátku 20. století relativně rozvinutou a urbanizovanou oblastí. Tradiční řemeslné hospodářství bylo doplněno poměrně modernizovanou textilní velkovýrobou, průmyslovým dřevařstvím a těžbou ropy¹². I z politického hlediska byla oblast Haliče oproti ruské části Ukrajiny velmi pokrokovou, ukrajinské politické strany mohly volně vznikat a rozvíjet se. Národně-demokratická strana se dokonce stala jednou z nejvlivnějších v Haliči. Jejím hlavním cílem byl sice vznik samostatného ukrajinského státu, avšak preference nadvlády Rakouska-Uherska před Polskem a Ruskem předurčovala potenciální vznik ukrajinského státu jedině pod hlavičkou Rakousko-Uherska, jakožto autonomní ukrajinské provincie vymezené etnickou hranicí rozdělené Haliče. Rakousko-Uhersko ukrajinské hnutí podporovalo, obávalo se totiž moskevského vlivu, které

¹² Naleziště ropy v Drohobyči a Boryslavi poskytovala před první světovou válkou přibližně 20 % světové těžby ropy (Bojko a Goněc 1997, s. 12).

získávalo mezi Ukrajinci stále větší podporu. V rámci politické liberalizace přesto vznikly na počátku 20. století politické strany, které výrazně inklinovaly k Moskvě a prosazovaly sjednocení všech Ukrajinců, včetně těch z Ruského impéria, do nezávislého státu. Vytoužený projekt samostatné Ukrajiny však Ukrajinci nedokázali dost dobře konceptualizovat. Na rozdíl od haličské oblasti, východní Ukrajina kvůli dlouhotrvajícím represím politických aktivit, spíše postrádala nacionalistické tendence a ty, které zde byly, předstihla dychtivost po vyřešení otázky vlastnictví půdy (Bojko, Goněc 1997, s. 12-14).

S vypuknutím světové války si carská armáda dala za cíl definitivně zničit jádro ukrajinského hnutí a na několik měsíců obsadila Halič. Halič byla tvrdě rusifikována. Po stažení ruských vojsk z Haliče bylo proto obnoveno prorakouské ukrajinské hnutí. I po rozpadu rakousko-uherských vojsk vyvstala na povrch myšlenka sjednocené Ukrajiny a v rychlém procesu začala být území ukrajinské Haliče, Bukoviny a Podkarpatské Rusi sjednocována do Západoukrajinské lidové republiky, která byla oficiálně vyhlášena v listopadu 1918. Díky společné myšlence ukrajinského národního státu došlo 22. ledna 1919 ke sloučení s východní Ukrajinskou lidovou republikou. Skutečná spolupráce však reálně nikdy nenastala, a to především z důvodů naprosto rozdílných pojetí fungování státu a jiných cílů (Bojko, Goněc 1997, s. 12-14, 47-51, Zubov 2014, s. 589-594,).

4.2.2 Západoukrajinská území v meziválečném období

Polsko se mezitím stalo samostatným státem a bylo, co se týče počtu obyvatel z nově vzniklých státních útvarů, největším. Náhlý vznik nové mocnosti v regionu představoval problém zejména pro bolševické Rusko. Navíc poprvé od Polsko-litevského dělení z konce 18. století bylo přerušeno přímé rusko-německé sousedství. Situace na východní hranici byla proto napjatá a v letech 1919 a 1920 vyvrcholila polsko-ruskou válkou o pohraniční území. Soupeřící armády pak v průběhu dvou let opakovaně získávaly a ztrácely jednotlivé části území, než si Polsko a bolševické Rusko na základě Řížské smlouvy, která vzešla v platnost 18. března 1921, sporné území Ukrajiny (a Běloruska) rozdělily (Zubov 2014, s. 616-621). V území východní Haliče a západní Volyně přidřazené k Polsku podle sčítání z roku 1931 žilo 8,9 milionů lidí, z nichž bylo 5,6 milionů Ukrajinců (Bojko, Goněc 1997, s. 108). Ukrajinská otázka proto destabilizovala polský stát. Politická nestabilita tkvěla pramenila především z výhodnějšího postavení Poláků nejen v agrárním sektoru, který byl z ekonomického hlediska pro haličské obyvatelstvo zcela zásadní. Polské úřady navíc obecně nerespektovaly ukrajinskou národnost, zakázaly ukrajinské politické strany a v roce 1924 dokonce ustanovila polštinu jako jediný úřední jazyk. Útlak ze strany polských úřadů vyvrcholil konfiskací řeckokatolického církevního majetku, přičemž církev hrála v životě Ukrajinců zcela zásadní roli. Na konci 30. let se tak východní Polsko ocitlo v revolučním rozpoložení, kde zájmy Ukrajinců zastávala

dominující Ukrajinská Národní Demokratická Organizace (Birch 2000). I přes negativní přístup polského státního aparátu však Polsko nabízelo Ukrajincům výrazně lepší životní podmínky. Dnešní Lvovská oblast spolu s dalšími západoukrajinskými oblastmi v meziválečném období „unikly strašlivé zkušenosti se stalinistickými čistkami, hladomorem a vyhnuly se také masivní sovětské industrializaci“ (cit. v Jelen, Dostál 2017, s. 75).

4.2.3 Západoukrajinská území po druhé světové válce

Tlak Německa a jeho spojenců na konci 30. let vyvolával v Evropě strach z destabilizace. Nevyřešená ukrajinská otázka a roztržičnost Ukrajiny mezi čtyři státy se zcela odlišným režimem, působila jako jeden z možných destabilizačních faktorů. Ukrajinský národ však nemohl do této problematiky zasahovat. Pro Hitlera hrála ukrajinská otázka roli i z jiného hlediska. Podporou anti politických hnutí na západní Ukrajině Hitler plánoval podněcovat destabilizaci polského státu a zároveň se jím chystal ospravedlnit útok na Polsko. Jedinou překážkou pro něj byla reakce SSSR, který měl přirozeně o západní Ukrajinu taktéž zájem. „Vedeny společným zájmem o zničení Polska našly oba režimy okamžitě společnou řeč.“ (Snyder 2013, s. 124). Po několika jednáních byl 23. srpna 1939 podepsán pakt Ribbentrop-Molotov, který rozdělil polské teritorium mezi Německo a SSSR. Dnešní Lvovská oblast se poprvé stala součástí SSSR. 1. září Německo napadlo Polsko a začala druhá světová válka (Bojko, Goněc 1997, s. 129-137, Snyder 2013, s. 124-126.).

Smlouvu o neútočení Německo porušilo 22. června 1941 a Lvovský region se tak ocitl pod nadvládou nacistického Německa jako součást Generálního gouvernementu. Oblast byla jednou z nejvíce zasažených etnickými čistkami Poláků a Židů. Do roku 1944 v rámci holocaustu ze strany Němců, kteří na předměstí Lvova postavili dokonce síť vyhlazovacích táborů (mezi nimi Janivskyj¹³, Citadela, Rava-Ruska, č. 325 a židovské ghetto). Později méně krvavými i když stále brutálními metodami odsunu vedeným ukrajinskými nacionalisty. Již na konci roku 1942 byla Rudou armádou dobytá zpět první ukrajinská vesnice. Celé ukrajinské území Rudoarmějci ovládli na podzim roku 1944 (Amar 2015, s. 144, Bojko, Goněc 1997, s. 153-163).

4.2.4 Západoukrajinská území v SSSR

Západní Ukrajina byla válečnými škodami zesílenými nacistickou agresí posledních let značně zdevastována. Západoukrajinské obyvatelstvo se navíc ve velké míře těžce smiřovalo s novým režimem. V porovnání se sovětskou částí Ukrajiny byla oblast z důvodu svého agrárního charakteru výrazně ekonomicky poddimenzovaná. V rámci integrace s východní sovětskou Ukrajinou proto

¹³ V Janivském vyhlazovacím táboře bylo brutálními způsoby usmrceno více než 200 000 lidí (Bojko, Goněc 1997, s. 154).

byly západní oblasti urychleně industrializovány a násilně kolektivizovány. Oblast tak dosahovala výrazně vyšší úrovně ekonomického rozvoje než oblasti východní, přičemž byla navíc ekonomicky poháněná objevy významných ložisek nerostných surovin. I přesto však region zůstal jedním z nejméně produktivních a nejhůř placených. Ekonomické a sociální změny byly patrné i v zemědělství, které zůstávalo primárním zdrojem obživy místní společnosti. Násilná kolektivizace zde však nedokázala respektovat místní mentalitu a zapříčinila deportaci 300 až 500 tisíc Ukrajinců. Násilně potlačována byla i řeckokatolická církev, která byla následně uměle sjednocena s církví pravoslavnou (Birch 2000, Bojko, Goněc 1997, s. 175-179).

Sovětské období lze na západní Ukrajině charakterizovat jako období silné industrializace, intenzifikace zemědělství i na zcela nevhodných půdách, které dohromady vedly k širokým ekologickým škodám. Obyvatelstvo čelilo rozsáhlé rusifikaci a ateizaci. Duchovní rozvoj se však přesto SSSR vymýtit nepodařilo a rusifikace nedosáhla požadovaných rozměrů. Procento ruskojazyčného obyvatelstva se podle Bojka, Goněce (1997, s. 215) v roce 1970 na venkově ve Lvovské oblasti pohybovalo okolo nuly, ve městech zaujímal méně než čtvrtinu. Obojí se stalo i předmětem různých disidentských hnutí, která často vznikala právě v západních oblastech. Lvovská oblast a zejména město Lvov hrálo svou roli i ve vrcholné fázi sovětské éry, kdy se v rámci politiky glasnosti právě zde uskutečnily první protikomunistické demonstrace a politické stávky a utvářely se první prodemokratické politické strany (Bojko, Goněc 1997, s. 227)

4.2.5 Západní Ukrajina od 90. let dodnes

Ukrajina ihned po zisku nezávislosti začala v rychlém tempu navazovat bilaterální mezinárodní vztahy. Její rozvoj byl však výrazně brzděn zděděnou postsovětskou ekonomickou a politickou strukturou. Neschopnost hospodářské ani sociální stabilizace, stále vysoká míra centralizace znemožňovaly využití rozvojového potenciálu západoukrajinského pohraničí. Pozitivní změny přinesla až druhá polovina 90. let, ne však vlivem nutné restrukturalizace, avšak monetárními zásahy. Rétorika prezidenta Kučmy, která stavěla Ukrajinu do pozice mostu Západu a Východu taktéž pozici západní Ukrajiny posilovala. Jak zdůrazňuje Bojko, Goněc (1997, s. 250) „Mimořádný význam pro Ukrajinu má série smluv se sousedy, uzavřených na jaře 1997. Deklarace o sousedském spolužití a usmíření s Polskem a smlouva o přátelství a spolupráci s Rumunskem vyřešili mj. choulostivý problém západních a jihozápadních hranic, jejichž linie byla ustavena v 1939-1940.“

Historie a specifické politické prostředí utvářené různými státními útvary charakterizují regionální odlišnost západní Ukrajiny dodnes. Blízkost Polska a EU a jejich historická integrace se západní Ukrajinou se projevuje odlišnými regionálními diferenciacemi politických preferencí a kulturními specifiky dodnes. Na západní Ukrajině převládají pravicové nacionalistické tendence a

proevropský přístup, který zde pramení převážně z historických událostí (Birch 2000). Politická polarizace společnosti západních oblastí vyvolala v roce 2004 Oranžovou revoluci a v roce 2014 stála i za událostmi Euromajdanu. Je zde výrazně nízká míra ruskojazyčného obyvatelstva a přítomna specifická regionální a kulturní identita (Jelen, Dostál 2017). Ekonomický rozvoj oblasti dosahuje růstu zejména po přistoupení Polska do EU. Z důvodu stále vysoké centralizace Ukrajiny je rozvoj západoukrajinských oblastí od 90. let poháněn mimo jiné lokální přeshraniční spoluprací a obchodem (Scott, Matzeit 2006).

5 VÝVOJ VZTAHŮ EU A UKRAJINY V KONTEXTU PŘESHRANIČNÍ SPOLUPRÁCE

Navzdory tomu, že se ještě jako Ukrajinská sovětská socialistická republika stala v roce 1945 Ukrajina formálně součástí OSN, do roku 1991 na mezinárodní geopolitické scéně nikdy nefigurovala jako nezávislý hráč. Po rozpadu SSSR a získání nezávislosti proto Ukrajina začala ihned navazovat bilaterální vztahy se státy OSN a EU. I přes to, že první deklarace o spolupráci EU a Ukrajiny vznikla již tři měsíce po oficiálním uznání svrchovanosti Ukrajiny, rozvoj reálné kooperace měl převážně pomalou tendenci. Ukrajina jako první ze Společenství nezávislých států podepsala v červnu 1994 Dohodu o partnerství a spolupráci, o které jednala s EU již od března 1993, ta ale vzešla v platnost až v březnu 1998. Dohoda představovala pro Ukrajinu nesmírně významný symbolický akt, dokazující její stabilní participaci v mezinárodním prostoru jakožto západně smýšlejícího státu. Vleklé schvalování Dohody Ukrajinu frustrovalo. Prezident Leonid Kučma podepsal strategický dokument o integraci Ukrajiny s EU již v roce 1996, čímž oficiálně potvrdil členství v EU jako dlouhodobý cíl Ukrajiny. Místo toho však v roce 1998 začala EU oficiálně jednat o členství s tzv. lucemburskou šestkou (Kypr, Estonsko, Maďarsko, Slovinsko, Polsko a Česká republika), jejichž strategii se Kučmův kabinet snažil víceméně napodobovat. Ukrajina však byla z debat o přistoupení vynechána a ani v následujících letech nebyly ukrajinské aspirace na členství v EU oficiálně uznány (Wolczuk 2003).

Již od 90. let zdůrazňovaly ukrajinské elity nezpochybnitelný geopolitický význam Ukrajiny pro Západ a relativní zájem Západu o Ukrajinu tento fakt potvrzoval. Ukrajina byla proto přesvědčená, že je pro EU natolik významná, než aby její zájem mohl za jakýchkoliv podmínek opadnout. Možná i to bylo důvodem, proč ukrajinské vedení podniklo jen málo kroků v naplňování předpokladů pro další rozvoj daných Dohodou o partnerství a spolupráci. Neuvědomovalo si, že samotný geopolitický faktor není dostačující pro budoucí zisk členství v EU,

a že upevnění demokratických principů a ekonomické reformy jsou pro EU důležitější. Neschopnost reformovat a reagovat na makroekonomickou stabilizaci mikroekonomickou restrukturalizací navíc oslabilo ukrajinskou pozici i z hlediska vyjednávání s Ruskem. Nesplácení dluhů za energetické zdroje Rusko využilo k ekonomickému tlaku, kdy Ukrajině nabízelo mj. snížené ceny energetických surovin výměnou za integraci s Ruskem (Wolczuk 2003).

Nedostatek účinných demokratických reforem pramenila na Ukrajině z dlouhodobé neschopnosti vytvořit soudržnou vládu, případně politickou opozici, která by dokázala vzdorovat regionálním klanům a jejich oligarchickým až kriminálním zájmům. Neexistoval srozumitelný reformní program a Ukrajina se potýkala podobně jako jiné bývalé státy SSSR s běžným propojením kriminality, obchodu, politiky a vynucováním zákona (Kuzio 2014, Wilson 2014, str. 39). Ukrajina neprošla po zisku nezávislosti sociální revolucí. Demokratické principy a pluralismus zažila většina území, kromě západních regionů v minulosti spadajících pod Habsburskou říši, Polsko, Česko nebo Rumunsko, pouze v letech 1905-1917. Komunistické elity proto zůstaly u moci a dokud stály za nezávislostí státu, získávaly podporu. Reformovat Ukrajinu nezvládli ani její dva první prezidenti. Na počátku 90. let ukrajinskou „sovětskou střední třídu“ zasáhla inflace. Byrokracie se stala jediným nástrojem moci a Leonid Kravčuk (1991-1994) začal, spíše než základy demokracie, budovat primárně „silný stát“, kopii SSSR. Kravčukova ekonomická politika byla vysoce nekompetentní. V tomto politicky i ekonomicky křehkém prostředí vznikla na počátku 90. let oligarchická elita, která již v roce 1994 prosadila do čela státu svého zástupce – Leonida Kučmu (1994-2005). Na místo ekonomických reforem Kučma zavedl politiku „rozděluj a panuj“. Konkurenční regionální klany podplatil východoukrajinskými komplexy těžkého průmyslu, a opoziční politiky sociálními a ekonomickými výhodami (Wilson 2014, str. 40-42).

Po politicky promarněné éře 90. let přišlo ekonomické vzkříšení na začátku 3. tisíciletí. Premiér Viktor Juščenko spolu s Julijí Tymošenkovou napomohli ekonomickému rozvoji skrz energetický průmysl, avšak malý a střední podnikatelský sektor se dostatečně nerozrostl a přímé zahraniční investice byly malé. Ekonomický rozkvět navíc ještě podpořil sílící oligarchii. Koncem roku 2004 Kučma přestal odolávat tlaku regionálních klanů. Sílil zejména donbaský klan, vedený Viktorem Janukovyčem, spolu s růstem tamního ocelářského průmyslu a díky progresivní kriminální politické struktuře. Janukovyč se zdál být vítězem této politické hry. Menší oligarchové se začali obávat tlaku Donbasu, ostatní mezinárodní izolace Ukrajiny, a to zejména po zmanipulovaných volbách z roku 2004 (Wilson 2014, str. 43).

Janukovyčovi a „jeho“ Donbasu¹⁴ přišel proto vhod kontroverzní návrh smlouvy o Jednotném ekonomickém prostoru mezi Ruskem, Ukrajinou a Kazachstánem ze symbolického roku 2004. Smlouva získala podporu jen těsně nadpoloviční většiny parlamentu, zejména podporovatelů prezidenta a komunistické strany. Proreformní opozice a socialisté hlasovali proti. Jednotný ekonomický prostor měl sloužit zejména k upevnění ekonomické spolupráce Kyjeva a Moskvy. Ukrajinské vedení tento krok obhajovalo jako nutnou reakci na vynechání Ukrajiny z východoevropského rozšíření EU, přestože mnohé z nových členských států sdílely s Ukrajinou podobnou historii či alespoň srovnatelnou míru aspirací na členství. „Ukrajina se tak obávala, že uvízne na špatné straně nové ekonomické „Železné opony““ (RFERL 2004). Mezi Ukrajinci převládal doposud pocit, že se Ukrajina dříve či později se nevyhnutelně musí stát součástí EU, a to zejména po vstupu sousedních států jako je Polsko, Slovensko nebo Maďarsko. I přestože smlouvou nevznikala žádná legislativní překážka ke vstupu Ukrajiny do EU, mnohé západní instituce a diplomaté na to upozorňovali. Smlouva nakonec nebyla ratifikována, a to zejména v důsledku Oranžové revoluce, která propukla v listopadu téhož roku.

Oligarchie zůstala u moci, i přesto, že z voleb 2004 nakonec vyšel jako vítěz prozápadní Viktor Juščenko. I po Oranžové revoluci na Ukrajině zájem o korupci a neustálé soupeření Juščenkova a Tymošenkova vytvářelo prostředí vhodné pro růst moci oligarchie. Potenciál ekonomického vzestupu po Oranžové revoluci nebyl využit. Ani v nadcházejících letech neproběhla ekonomická reforma a oligarchie nebyla odstraněna. Jak tvrdí Wilson (2014, str. 39-51), z ekonomického hlediska přišla revoluce příliš brzo, dříve, než se na Ukrajině vytvořila reálná střední třída, která by zajistila ekonomický rozvoj.

Vývoj událostí upozornil na nekonzistentnost ukrajinské zahraniční politiky, kdy byly proevropské tendence střídány nepravidelnými spontánními obraty směrem k Rusku. Ukázala se neschopnost ukrajinských politiků (a zejména prezidentů) naplňovat dlouhodobé cíle a vykonávat pobídky kladené EU v rámci uzavřeného partnerství. Kučma sice proklamoval svou „Evropskou volbu“, ve skutečnosti však požadavky EU naplňoval jen selektivně. Juščenko byl politicky příliš slabý a Janukovyč příliš zkorumpovaný. Opakované a nenaplněné deklarace prezidentů pouze ujišťovaly (nejen) evropskou veřejnost o tom, že na Ukrajině od 90. let opravdová demokracie nikdy neexistovala. Místo upevňování geopolitické pozice Ukrajina budovala (či spíše sdružovala) relativně jednotný stát, kde řešení momentálních priorit převládalo nad realizací strategických cílů a kdy i institucionální základ partnerství s EU nebyl pro rozvoj dostatečný, kvůli oligarchii,

¹⁴ V Donbasu se na počátku 90. let integrovala široká kriminální základna, která byla úzce spjatá s proruskou levicovou Stranou regionů a Viktorem Janukovyčem. Bývá často spojována jak s nemalým počtem vražd a obecně organizovaným zločinem, tak se zfalšovanými prezidentskými volbami v roce 2004 a podněcováním násilí při Euromajdanu v roce 2014. Podporu ve volbách získávala pravidelně napříč východní Ukrajinou, nejaktivněji v oblasti Lugansku, Doněcku a Krymu (více např. Kuzio 2014).

nepotismu, byrokracii, neefektivitě, slabé koordinaci a nedostatku odborných pracovníků. Výsledkem prvních 15 let nezávislosti Ukrajiny bylo tak, místo jejího nasměrování k integraci se Západem, spíše upevnění její pozice někde mezi EU a Ruskem (Browning, Christou 2010, Wolczuk 2003).

Vinu za pomalý průběh reforem je však nutné klást i na stranu EU. EU od počátku vyjednávání definovala vztah k Ukrajině převážně v otázkách sekuritizace evropského prostoru. ENP (Evropská sousedská politika) byla zavedena v roce 2003 s cílem vytvořit základ partnerství mezi EU a jejími východními sousedy a zajistit tak bezpečnost a prosperitu celého regionu. ENP byla mnohými od svého počátku spatřována jako vysoce kontroverzní. Byla vnímána jako ztělesnění vize nové zahraniční politiky EU, ve kterém EU operuje jako hlavní geopolitický hráč širšího regionu a pomocí tzv. „měkkých sil“ dosahuje svých cílů (prosperita, bezpečnost, stabilita) i za vlastními hranicemi a to „v zájmu celého regionu“. Mnozí se ale obávali, že ENP má za úkol primárně oddělit evropské „my“ od ukrajinského „oni“ (či naopak). Sousední státy začaly pochybovat, nebude-li jim i přes aktivní participaci v rámci ENP členství v EU nakonec zamítnuto, a naopak nedojde-li k posílení vnější hranice, čímž by vznikla nová „Železná opona“ (Linkevičius 2008, Popescu 2008, Scott 2005).

V souladu s jednoznačnými prohlášeními ze strany EU o tom, že ENP „není politikou rozšiřování EU a nezavírá dveře evropským státům, které by chtěly v budoucnosti kandidovat na členství“ (Ferrero-Waldner, 2004 cit. v Linkevičius 2008, str. 64), EU podporovala reformy a transformaci ukrajinského trhu. Záměrem bylo, spíše než jako předpoklad úspěšného vstupu Ukrajiny do EU, především zajištění politické stability v regionu. Výstižným příkladem je rozšíření sekuritizace prostoru EU na území Ukrajiny jako součást boje proti nelegální migraci (formálně podložená Akčním plánem z roku 2005, který byl uzavřen v souladu a jako další rozšíření Dohody o partnerství a spolupráci z roku 1998). Tento krok sice pomohl ke stabilizaci kontrol na hranicích s Moldavskem, a především lepšímu bezpečnostnímu zajištění hranic v Podněstří, zároveň však zkomplikoval přeshraniční migraci s Ruskem, která hrála obzvlášť pro obyvatelstvo východní Ukrajiny významnou roli. Z tohoto hlediska tak byla vízová povinnost a hraniční kontroly vnímány jako rušivý aspekt diktátu EU (Scott 2009), přestože byl tento přístup v minulosti uplatňován na všechny kandidátské státy. V počátečních letech plného členství byl dokonce nově přistoupivším státům odepřen volný přístup do schengenského prostoru. Státy byly nuceny posilovat své vnější hranice, a až po několika letech jejich občané získali možnost volného pohybu a práce v celém území EU (Moravcsik, Vachudova 2003).

Akční plán uzavřený mezi EU a Ukrajinou v únoru 2005, se i v jiných, než bezpečnostních otázkách jevil jako nesouměrně prospěšný. Formuloval z velké části priority EU, nikoli Ukrajiny. Podtrhoval naplnění evropských norem jakožto podmínku pro další rozvoj spolupráce.

Prohloubení spolupráce však bylo pro Ukrajinu nedostačující a požadovala začátek jednání o členství v EU. Bylo jasné, že naplnění podmínek Akčního plánu je pro hlubší integraci nevyhnutelné a ENP proto byla na Ukrajině vnímána jako dočasné řešení (Browning, Christou 2010). Ze strany EU bylo členství Ukrajiny navíc podmíněno nejen naplněním Akčního plánu, ale i členstvím Ukrajiny ve Světové obchodní organizaci (WTO). Takováto situace, kdy je ve vyjednávání o členství v EU po kandidátské zemi požadováno přistoupení na více podmínek, než je schopna v krátkém období reálně splnit je pro proces rozšiřování EU typická. Příklad Ukrajiny proto v porovnání s předešlými kandidáty není z hlediska vyjednávacího procesu natolik odlišný. Slabá vyjednávací pozice kandidátských zemí v kontrastu s nediskutabilními požadavky EU se nazývá tzv. asymetrická vzájemná závislost. Jak ale dále rozvádí Moravcsik a Vachudova (2003), ty státy, které poskytují nejvíce ústupků, obvykle vytěží ze spolupráce nejvíce. Státy, pro které je kooperace s EU nejvíce atraktivní, obvykle v požadavcích ustupují snadno. Ukrajinské elity pod vedením proevropského Viktora Juščenka ale nebyly schopny, či spíše ochotny, požadavky EU naplňovat. Významným faktorem ukrajinské pasivity byla také neustupující míra korupce a politický vliv oligarchů (Browning, Christou 2010).

Jak upozorňuje Scott (2009), ve Strategickém plánu 2007-2013 (vydaném Evropskou komisí v roce 2007) se přístup EU k Ukrajině výrazně změnil.¹⁵ Začala být brána v potaz geopolitická situace a regionální role Ukrajiny. EU aktivně podněcovala vstup Ukrajiny do NATO, zdůrazňovala nutnost zachování kladných vztahů a spolupráce s Ruskem a státy v rámci organizace GUAM¹⁶. I na summitu, konaném v Kyjevě v září 2007, byla akcentována nutnost participace EU při implementaci rozšířené verze Akčního plánu z června 2007, přestože byla stále kladena téměř veškerá zodpovědnost za další rozvoj spolupráce na stranu Ukrajiny. EU sice stále přímé členství Ukrajině nenabídl, její zahraniční politika se však změnila. Přislíbila rozšiřování partnerství a začala jednání o liberalizaci vízového režimu a vybudování Zóny volného obchodu¹⁷ (Scott 2009, Browning, Christou 2010). Prostřednictvím ENP a jejího finančního nástroje ENPI (z angl. *Eastern Neighbourhood and Partnership Instrument*) zvýšila EU výrazně investice na Ukrajinu. Finance investované EU na rozvoj přeshraniční spolupráce s Ukrajinou v letech 2007-2015 dokonce patnáctkrát převýšily investice za předchozích 15 let. Ty byly do roku 2006

¹⁵ Jednou z příčin obratu EU ve vztahu k Ukrajině byla bezpochyby i tzv. rusko-ukrajinská plynová krize z roku 2006, kdy na počátku roku Rusko utáhlo kohoutky plynovodů vedoucích přes Ukrajinu do Evropy. Uzavření přívodu plynu však nemělo vliv jen na Ukrajinu, ale šířeji zasáhlo i území EU, zejména jihovýchodní, ale i západní Evropu, kde dodávky plynu klesly až o 30 %. Vyvstala tak otázka energetické bezpečnosti nejen pro Ukrajinu, ale i pro Evropu, a zároveň vzrostly obavy z geopolitického tlaku Ruska (Seidlová 2015).

¹⁶ GUAM neboli Organizace pro demokratický a ekonomický rozvoj je integračním uskupením států s výraznou prozápadní orientací. Byla založena v roce 1997 a jejími členy jsou Gruzie, Ukrajina, Arménie a Moldavsko. Mezi lety 1997-2005 byl členským státem i Uzbekistán.

¹⁷ Jednou z podmínek vytvoření Zóny volného obchodu mezi Ukrajinou a EU byl vstup Ukrajiny do WTO. Ukrajina se stala 152. členem WTO 16. května 2008 (Linkevičius 2008).

zprostředkovávány programem TACIS. V roce 2013 nahradil ENPI nový program ENI (z angl. *European Neighbourhood Instrument*) v rámci něhož mají být i v současném plánovacím období zajištěny shodné či vyšší investice EU do přeshraniční spolupráce (viz tabulka 4 níže).

Okolo roku 2007 začala ukrajinská pohraniční služba formálně spolupracovat s pohraniční stráží EU zvanou FRONTEX a zapojovala se i do civilní mise EUBAM (z angl. *EU Border Assistance Mission*), působící na hranicích Ukrajiny a Moldavska. Sekuritizace hranic, a zvláště posilování hraničních kontrol, však působilo kontroverzně. Přeshraniční migrace se kvůli sílícím kontrolám komplikovala a Ukrajina proto požadovala urychlené jednání členských států o bezvízovém styku Ukrajiny s EU (Rada EU 2007). Ten byl nakonec zaveden až v červnu 2017¹⁸. I ENP se k rozvoji pohraničí stavěla poměrně nejasně. Z celkového rozpočtu ENPI pro plánovací období 2007-2013, který převyšoval částku 15 mld. € (viz tabulka 4) bylo více než 1 mld. € investováno do sekuritizace a technologií hranic. To mnohonásobně převyšovalo částku vyhrazenou na rozvoj lokální a regionální přeshraniční spolupráce (Scott 2009).

Tabulka 4: Finanční asistence EU na Ukrajině v letech 1991-2015 a příslibené investice pro plánovací období 2014-2020 (v mil. €)

	1991-1998	1999-2006	2007-2015	2014-2020
Národní program*	407	485		
Jaderná bezpečnost*	304	317	225	
Přeshraniční spolupráce*		90	1 359	1 360-1 530
Energetika, paliva		65		
Makro-finanční asistence	565	110	3 410	3 410
Evropská investiční banka				do 3 000
Evropská banka pro obnovu a rozvoj				5 000
Další	12	56	54	35
CELKEM	1 288	1 123	4 994	11 175

Zdroj: Linkevičius (2008), Evropský účetní dvůr (2016), vlastní zpracování.

Poznámka: * V letech 1991-2006 financováno z programu TACIS, 2007-2013 ENPI, od roku 2014 ENI.

V reakci na ruskou vojenskou intervenci do Gruzie v roce 2008 vzrostla v zájmu EU urgentní potřeba přiblížit východoevropské sousedy ke strukturám EU, vyzdvihnout jejich evropskou identitu a aspirace na členství (Browning, Christou 2010). S cílem prohloubit spolupráci s těmito státy představila EU v roce 2009 novou iniciativu nazvanou Východní partnerství (**EaP**, z angl. *Eastern Partnership*). EaP zahrnuje šest zemí východní Evropy (Arménie, Ázerbájdžán,

¹⁸ Občané EU nepodléhají vízové povinnosti pro vstup na území Ukrajiny již od roku 2005.

Bělorusko, Gruzie, Moldavsko a Ukrajina) a bylo zahájeno 7. května 2009 na Summitu Východního partnerství v Praze. Cílem EaP bylo zejména nahradit existující bilaterální a multilaterální smlouvy asociačními dohodami, a urychlit tak ekonomickou integraci EU a jejích východních sousedů (Rada EU 2009).

Jednání o asociační dohodě s Ukrajinou započaly na konci roku 2011. Asociační dohody obvykle předznamenávají budoucí členství státu v EU, Ukrajině však členství přislíbeno nebylo. Hlavním cílem bylo Ukrajinu politicky, ekonomicky i sociálně přiblížit k EU a nastavit ukrajinská vnitřní pravidla tak, aby byla v souladu s jejím právem a zásadami EU (Hendrych 2017). V souvislosti s uvězněním premiérky Tymošenkové požadovala EU volební, soudní a ústavní reformy, což pro Janukovyče v zásadě znamenalo postupný rozklad jeho mocenského systému. Asociační dohodu měl tehdejší ukrajinský prezident Janukovyč podepsat 29. listopadu 2013 při příležitosti summitu EaP ve Vilniusu. Pouhých 8 dní před termínem podpisu, v reakci na politický a obchodní nátlak Ruska, vydala ukrajinská vláda rozhodnutí dohodu nepodepsat. Tento krok vyvolal na Ukrajině masové protesty, které postupně vyústily v rozsáhlé proevropské a protivládní demonstrace zvané Euromajdan. Rusko na politicky nestabilní situaci reagovalo anexí Krymu a vojenskou intervencí na východní Ukrajinu. Započala celoukrajinská krize, která ve výsledku vedla nejenom ke změně politického vedení, ale změnila i geopolitické nasměrování Ukrajiny. Novým prezidentem se stal Petro Porošenko. Porošenko je jedním z ukrajinských oligarchů a jeho podnikání je přímo založeno na obchodování s Ruskem, přesto je oligarchou s pro-evropským přístupem (Hendrych 2017, Wilson 2014, str. 63-65).

V důsledku anexe Krymu došlo i ke snížení polarizace ukrajinského národa (Wilson 2014, str. 150). Podpora EU a NATO rostla, kdežto obliba Putina a proruského přístupu spíše klesala. Asociační dohoda byla po komplikovaném průběhu finálně schválena až 11. července 2017 a v platnost vzešla 1. září téhož roku. „Jsem přesvědčen, že vyhrájeme,“ uvedl ukrajinský prezident Porošenko v prohlášení o podepsání asociační dohody, a dodal: „Ukrajina se určitě stane součástí rodiny evropských národů, a to jak v rámci EU, tak v rámci NATO,“ (cit v. Hendrych 2017).

Zdá se, že EaP, v kombinaci se zvraty v ukrajinské politice v posledních 4 letech, finálně rozhýbaly integraci Ukrajiny k EU. O budoucím členství stále není definitivně rozhodnuto, avšak v současné době se jeví spíše jako záležitost vzdálené budoucnosti. Přítomnost oligarchů a korupce v ukrajinské politice a ekonomice je doposud velkou překážkou a očekávané reformy mají proto výrazně komplikovaný a vleklý průběh, a to i z důvodu nízké důvěry občanů ve vládní aparát (Kuzio 2014). EaP funguje v dnešní době zejména jako multilaterální fórum, kde mají jednotliví ministři zahraničí, představitelé EU jako celku a další oslovení experti prostor pro dialog, sdílení zkušeností či řešení aktuálních problémů. Na summitu EaP, konaném v roce 2015 v Rize, bylo stanoveno 20 realizovatelných cílů ve 4 klíčových odvětvích, které měly být naplněny do roku

2020. Na Ukrajině zatím nebyly naplněny všechny, ale jak je uvedeno v tabulce 5, mnoho ze stanovených realizovatelných cílů bylo již uskutečněno.

Tabulka 5: Pokročilost Ukrajiny v plnění 20 realizovatelných cílů EaP v roce 2017.

SILNĚJŠÍ EKONOMIKA	SILNĚJŠÍ VLÁDA
Ekonomický rozvoj a možnosti trhu	Posilování institucí a spolehlivá vláda
<ul style="list-style-type: none"> Hluboká a komplexní zóna volného obchodu (DCFTA) zavedená 1. září 2017. Volný přístup ukrajinského obchodu na trh EU. Export z Ukrajiny do EU a import z EU na Ukrajinu vzrostly o 27 % (v roce 2017 oproti 2016). Ukrajina není povinná platit cla za export zemědělských produktů do EU. 	<p>Investice EU do:</p> <ul style="list-style-type: none"> decentralizace státní moci (90 mil €), veřejné správy a zefektivnění klíčových reforem (104 mil €), do protikorupčních institucí (15 mil €), rozvoje soukromého sektoru (110 mil €).
SILNĚJŠÍ SPOJENÍ	SILNĚJŠÍ SPOLEČNOST
Konektivita, energetická a environmentální efektivita	Mobilita a mezilidské kontakty
<ul style="list-style-type: none"> Zavedení nezávislého energetického regulačního systému a nových zákonů v oblasti dodávek zemního plynu a elektřiny. Probíhající modernizace plynovodů na Ukrajině. Investice do nového bezpečnostního sarkofágu pro černobylský jaderný reaktor. Nová dopravní agenda pro usnadnění mobility v rámci Zóny volného obchodu. 	<ul style="list-style-type: none"> Bezvízový režim platný od 11. června 2017. Již první den vycestovalo 230 000 Ukrajinců do EU. Erasmus + program – do léta 2018 se ho zúčastnilo více než 5000 studentů a pedagogů z Ukrajiny. Investice 10 mil € do programů pro občanskou společnost s cílem zajistit podporu a monitoring probíhajících reforem.

Zdroj: Evropská komise (2017), vlastní zpracování.

Iniciativy EU jako ENP a EaP směřují k *b/orderingu* evropského geopolitického prostoru. EU tak jednotlivé státy a regiony kategorizuje jako starou či novou Evropu, kandidáty na členství, potenciální budoucí kandidáty a permanentní ne-EU (van Houtum, Boedeltje 2011). Kam v současné době patří Ukrajina není zcela jednoznačné. Na jedné straně EU tlačí na posilování sekuritizace, která s sebou v důsledku přináší posilování sociálních bariér a konceptu „my vs. oni“. Na druhé straně převládá tendence bariéry odstraňovat a zavádět opatření jako je bezvízový styk, která posilují přeshraniční mobilitu a integraci Ukrajiny. EU se tímto přístupem pravděpodobně snaží Ukrajinu přesvědčit o nutnosti naplňování kladených podmínek. Kontroverzní sekuritizační politika, která byla vnímána jako krok k vytvoření tzv. *Fortress Europe* a odstřihnutí Ukrajiny od potenciálního členství, nyní získává zcela jinou podobu. Ukrajina se stala se ze státu, před kterým EU své území sekuritizovala, přímým aktérem evropské sekuritizace. Vedlo k tomu splnění

některých z hlavních požadavků Akčního plánu (např. DCFTA, antikorupční instituce, nová jurisdikční legislativa, transparentnost privatizací aj.), vstup do WTO a další reformní kroky v oblasti sociální a ekonomické. Hranice EU se pro další východoevropské i jiné státy o něco více uzavřely, kdežto pro Ukrajinu otevřely. Přes to, že je to ještě daleký kus cesty, Ukrajina se ocitla o krok blíže evropské integraci a potenciálu budoucího členství v EU. Problémem zůstává v současnosti převážně heterogenita ukrajinské společnosti a otázka míry „ukrajinství“ východních regionů. Západní regiony, a zejména západoukrajinské pohraničí, jsou však v evropské integraci stále aktivnější a EU je proto podporuje, a to nejen finančně.

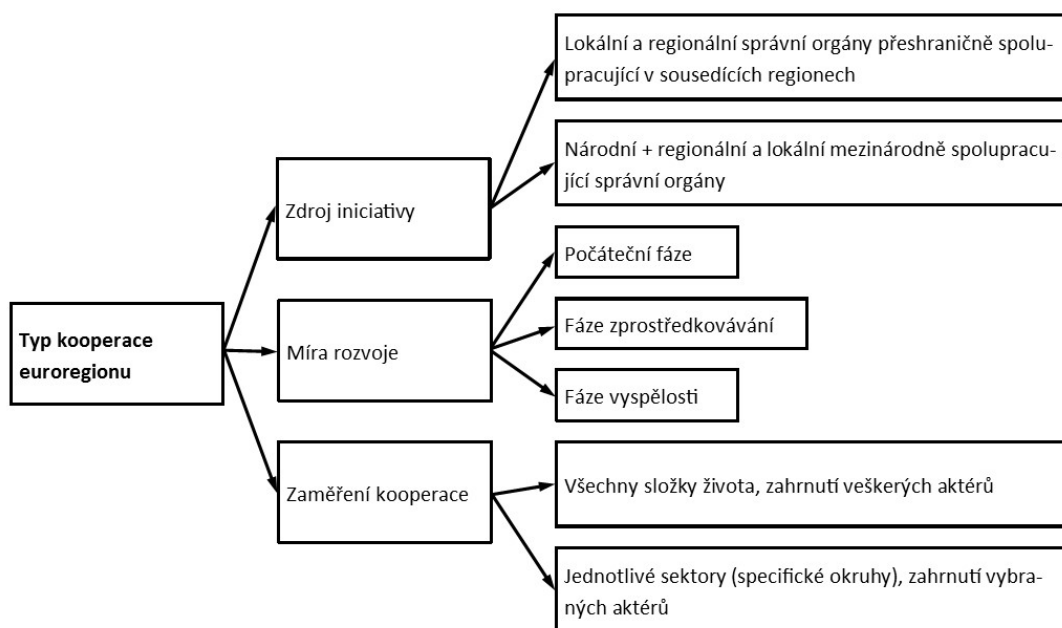
5.1 Euroregiony

Jak již bylo zmíněno, historicky první přeshraniční region byl vytvořen v roce 1958 na nizozemsko-německé hranici. Byl nazván EUROREGIO a dal tak obecné jméno všem euroregionům. Termín „region“ pochází z latinského „*rege*“ tedy kreslit čáru, vymezit území, nikoliv však toto území ovládat. Původní termín region nikterak neoznačoval území jako institucionální zřízení. Stejně tak i první euroregiony byly založeny na bilaterálních a multilaterálních dohodách s různou mírou formality a záležely tak spíše na „dobré vůli“ všech participujících stran (Lepik 2009, Perkman 2003). Jako oficiální formu přeshraniční spolupráce upravuje činnost euroregionů od roku 1980 mezinárodní rámcová dohoda zvaná Madridská úmluva. Přeshraniční spolupráce je zde definována (poněkud obecně) jako „jakékoliv dohodnuté jednání, jehož cílem je posílit a rozvíjet sousedské vztahy mezi územními společenstvími nebo úřady dvou nebo více smluvních stran, a uzavírání jakýchkoli dohod a smluv nezbytných k tomuto účelu“ (Ministerstvo vnitra 2000). Primárním účelem euroregionů tak je, spíše než hospodářská spolupráce přeshraničních regionů, společenské a kulturní sblížování. Mají zejména napomáhat budování evropské identity a evropské integraci, podporovat lokální a regionální autority a usnadnit jim řešení typických problémů pohraničí, a to uvnitř ale i (především) na vnějším okraji EU. Mezi tyto problémy patří sociální záležitosti, zdravotní péče, vzdělání, odpadového hospodářství, péče o krajinu a životní prostředí, cestovního ruchu, dopravy a další (Rębisz 2008).

„Při utváření euroregionů hraje vždy významnou roli jejich územní vymezení. Na jedné straně by měly víceméně reflektovat obdobné přírodní či socioekonomické podmínky, tedy respektovat přirozený vývoj oblasti včetně historické dimenze. Na druhou stranu se však uplatňuje přístup pragmatický, kdy začlenění zároveň představuje možnost „dosáhnout“ na finanční prostředky z příslušných zdrojů (tuzemských či zahraničních) na podporu znevýhodněných, zaostávajících či periferních oblastí (Jeřábek 2004, s. 83).

Jak upozorňuje Perkmann (2003), euroregiony se svou podstatou i formou značně liší. Některé jsou zaměřeny pouze na výměnu informací a konzultace, jiné realizují konkrétní projekty. Většina je vedena lokálními a regionálními autoritami, ale nezřídka se zapojují i aktéři národní a třetí strany, např. regionální rozvojové agentury, zájmové skupiny, obchodní komory, univerzity, aj. (viz obrázek 4). Lepik (2009, s. 269) upozorňuje, že: „Euroregiony a další formy přeshraniční spolupráce nevytváří nový přeshraniční typ státní správy. Nemají politickou moc a jsou limitovány kompetencemi lokálních a regionálních autorit, které je tvoří.“ Stejně tak nemají euroregiony jednotný právní ani finanční rámec. Na základě geografických, politických i dalších odlišností jsou financovány individuálně: z fondů EU, národních, regionálních, lokálních i privátních zdrojů. Právě participace mnoha aktérů z různých měřítkových úrovní často znesnadňuje rozvoj euroregionů. Nejzávažnější překážkou často bývá nedostatečná podpora národních institucí a s nimi související překážky v mezinárodní spolupráci. Nejasný právní status a nerovnovážné rozložení sil participujících států i dalších aktérů ve vedení euroregionů komplikuje jejich financování, zejména zisk financí z fondů EU, které jsou pro existenci euroregionů zásadní.

Obrázek 4: Typy kooperace a zapojení aktérů v rámci euroregionů

Zdroj: Lepik (2009), vlastní zpracování.

Vytváření euroregionů obklopujících ukrajinskou hranici pocházelo na rozdíl od tradičně lokálních a regionálních iniciativ z iniciativ centrální vlády a převážně z EU. EU vnímala Ukrajinu stejně jako další post-sovětské státy (a obecně východní Evropu) jako hrozbu pro stabilitu a prosperitu evropské společnosti. Rozvoj přeshraniční spolupráce se proto stal pilířem strategie

evropské reteritorializace. Euroregiony představovaly mj. prostředek přípravy východoevropských sousedů na členství v EU. EU proto se záměrem jejich hlubší integrace intenzivně podporovala rozvoj přeshraniční spolupráce a východoevropským regionům pomáhala zejména finančně. Nástrojem finanční podpory se staly fondy jako INTERREG, TACIS, PHARE a další, prostřednictvím kterých se EU snažila svou strategii obzvlášť v prvním desetiletí realizovat. Na Ukrajinu směřovala finanční podpora zejména z programu TACIS, ale jen minimální část financí byla věnována na přeshraniční spolupráci a regionální rozvoj. Více než 90 % finančních zdrojů z programu TACIS bylo v letech 1991-2006 věnováno do tzv. Národního programu (demokratizace státu, socio-ekonomický rozvoj, aj.) a do programu Jaderná bezpečnost (viz tabulka 4 výše). Na počátku 3. tisíciletí byla prakticky již celá východoevropská hranice pokrytá euroregiony. Tímto způsobem se východní Evropa se stala součástí prostoru EU, aniž by členství většiny východoevropských států bylo v dohlednu. Podobně i pro centrální vládu Ukrajiny představovaly euroregiony nástroj, pomocí něž plánovala rozšířit politickou moc a kontrolu za hranice. Nutnost vytvářet lokální autority v rámci euroregionů však vynesla i obavy o integritu státu a v raném počátku 90. let se proto Ukrajina stavěla k reteritorializaci západního pohraničí spíše rozporuplně. Již v první polovině 90. let se však tento přístup změnil. Vize prohlubujícího se partnerství s EU přinášela nutnost otevření Ukrajiny Západu a euroregiony byly jedním z nástrojů podněcujících evropskou integraci (Popescu 2008).

5.1.1 Euroregiony ve Lvovské oblasti

Prvním integračním regionem vytvořeným v polsko-ukrajinském pohraničí byl Karpatský region (1993), v roce 1995 ho následoval Euroregion Bug (viz obrázek 5). Hlavním cílem těchto euroregionů bylo vytvořit kooperaci v oblasti regionálního rozvoje, dopravy, komunikace, dodávek energií a vody, ochrany životního prostředí, průmyslu, obchodu, zemědělství, vzdělání, vědy, zdravotní péče, kultury, umění, cestovního ruchu, rekreace a prevence zločinu a veřejného nebezpečí (Euroregion Bug 2016). Jak shrnuje Rębisz (2008), cílem euroregionů bylo primárně zlepšit kvalitu života v periferních regionech. Mělo dojít k odstranění přeshraničního antagonismu a nahradit jej společným vědomím a mezigetnickou koexistencí, které by sloužily jako platforma pro integraci.

Euroregion Bug s plochou 64 000 km² patří mezi největší evropské euroregiony. 31,1 % procent tohoto území leží v Polsku (Lublińské vojvodství), 40,5 % v Bělorusku (Brestská oblast) a 28,4 % na Ukrajině. Většina ukrajinské části leží ve Volyňské oblasti. Z Lvovské oblasti sem patří od roku 2000 Sokal's'kij a Žovkivs'kij rajón (Euroregion Bug 2016). Pro Lvovskou oblast je tak daleko důležitější činnost Karpatského euroregionu. Ukrajinská část euroregionu zahrnuje

Lvovskou, Zakarpatskou, Ivano-Frankovskou a Černovickou oblast. Celková plocha 56 600 km² představuje 9 % rozlohy Ukrajiny a žije zde více než 6 mil. obyvatel (přes 13 % celkového obyvatelstva). Vznik Karpatského euroregionu měl pro Ukrajinu nesmírný symbolický význam a mnozí ho považovali dokonce za počátek integrace Ukrajiny s EU. Stal prvním euroregionem vytvořeným výhradně mezi postkomunistickými státy. Do jeho území spadají pohraniční oblasti Maďarska, Polska, Slovenska, Ukrajiny a Rumunska¹⁹. Se 145 000 km² zaujímá plochu srovnatelnou s územím Řecka.

Obrázek 5: Mapa euroregionů na západní Ukrajině

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2018), Natural Earth (2018), vlastní tvorba.

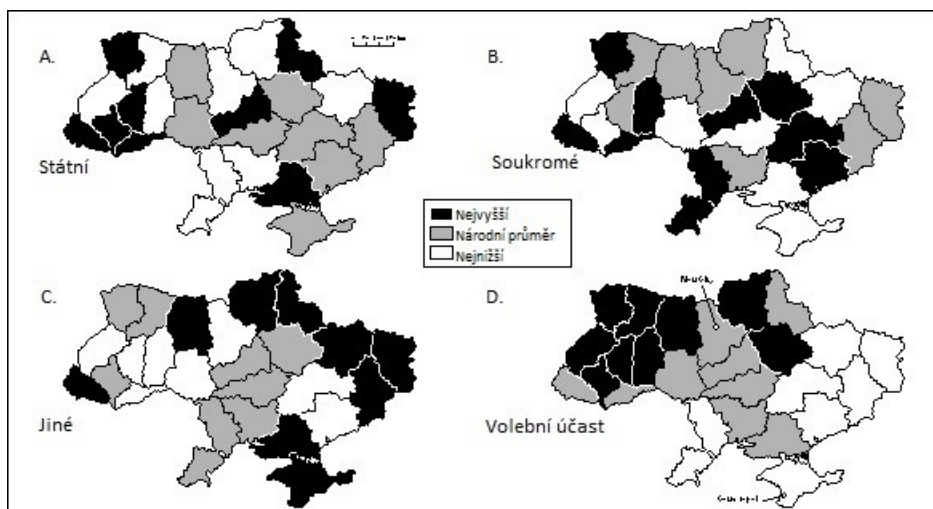
Obrovská plocha je však jedním z předních problémů Karpatského euroregionu. Při jeho zakládání se některé státy (zejména Rumunsko a Slovensko, ale i Ukrajina) obávaly maďarských separatistických tendencí ve svých regionech (v případě Ukrajiny to byla Zakarpatská oblast, kde tvoří téměř 13 % populace maďarské etnikum). Maďarské území zapojené do euroregionu

¹⁹ Rumunská vláda otevřeně nesouhlasila s participací rumunských pohraničních regionů v Karpatském euroregionu. Vláda nebyla zahrnuta do jednání o jeho založení. Rozhodnutí lokálních autorit proto oficiálně schválila až v roce 1997 (Popescu 2006, s. 190).

zahrnovalo téměř 3/4 území státu a 3/5 celkové populace. To zvýhodňovalo pozici Maďarska v euroregionu a znásobovalo hrozbu separatismu. Národní vlády proto trvaly na rozšíření euroregionu do svých dalších regionů s cílem zahrnout větší podíl titulárního národa a zamezit případné separaci. Výsledné rozsáhlé území ale přináší euroregionu zejména byrokratické překážky. Při rozdělování financí, implementaci prostředků a realizaci projektů musí být přítomni všichni aktéři a zástupci všech zúčastněných regionů. Zvláště lokální projekty přeshraniční spolupráce tak narážejí na vysoce složitou administrativu a management, které komplikují jejich realizaci. Karpatský euroregion proto zůstává, i přes zvýšenou ekonomickou aktivitu i sociální a kulturní kooperaci, euroregionem slabým (Popescu 2006, s. 190).

Navzdory prvotnímu entusiasmu přetrvává hlavním problémem západoukrajinských euroregionů geopolitický účel jejich vzniku. Ten byl poháněn snahou o propojení se západním nadnárodním systémem, a ne lokálním úsilím zajistit lepší životní standart obyvatel pohraničí. Vlády účastnických států nebyly ochotny vytvářet nové lokální instituce či nové úrovně státních jednotek, které by umožnily jednodušší spolupráci pohraničních oblastí a jejichž vznik byl pro plynulý rozvoj přeshraničních regionů podstatný. Příliš podporováno nebylo ani zakládání nestátních organizací, a to zejména ve Lvovské oblasti (viz obrázek 6). Jak konstatuje Popescu (2006, s. 199): „Ve většině případů nemohli obyvatelé pohraničí nikterak ‚hlasovat‘, ale pouze ‚souhlasit‘ se zřízením euroregionu.“ Národní vlády se zároveň obávaly separatistických tendencí některých regionů a teritoriálních nároků sousedních států. Nebyly založeny ani investiční fondy, které by přiblížily oblast ukrajinského pohraničí evropským standardům, a zajistily tak příhodné prostředí pro další rozvoj (Popescu 2006, s. 189-199, 2008).

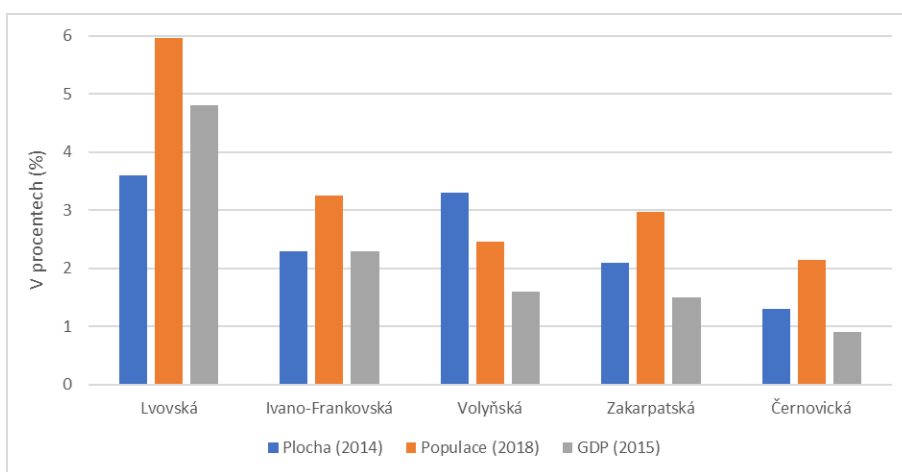
Obrázek 6: Míra státních, soukromých a jiných investic do regionálních nestátních organizací v ukrajinských oblastech v roce 1998

Zdroj: O'Loughlin, J., Bell, J. E. (1999). **Poznámka:** Údaje v mapách A., B., a C. jsou úměrné počtu obyvatel v oblastech. Mapa D. zobrazuje účast při volbách do parlamentu v březnu 1998.

Přestože byly euroregiony na Ukrajině původně iniciovány centrální vládou, státní podpora rozvoje přeshraniční spolupráce nedosáhla požadovaného stupně. Nehledě na slabé zapojení státního aparátu, je přesto zřejmé, že přítomnost euroregionů pohraniční regiony a přeshraniční spolupráci ovlivňuje (viz níže). Finance jsou sem v posledních letech investovány nejen EU, ale i dalšími lokálními a regionálními aktéry a národními státy. Západoukrajinské regiony, které jsou součástí Karpatského euroregionu i Euroregionu Bug, dnes prokazují poměrně vysokou ekonomickou aktivitu. Na 15,7 % ukrajinské populace v regionu připadá 11,3 % HDP. Zejména Lvovská a Ivano-Frankovská oblast zaznamenává vysoký růst HDP (viz graf 2). Růst HDP v čase je pozitivní, avšak stále nedosahuje požadované intenzity (Kulyk a kol. 2014).

Graf 2: Podíl západoukrajinských oblastí na národních indikátorech

Zdroj: KULYK, T. a kol. (2014), Děřavna služba statistiki Ukrajiny (2016), vlastní zpracování.

Euroregiony sice nenaplnily původní ukrajinská očekávání, nedošlo k rapidní ekonomické či integrační akceleraci, upozornily však na mnohé problémy pohraničních oblastí a pomohly rozvinout víceúrovňové formy přeshraničního plánování, ať už v ekonomické, sociální a kulturní nebo politické a sekuritizační oblasti. Primární nevýhoda přílišné rozlohy západoukrajinských euroregionů navíc přinesla sekundární výhodu vzniku jakýchsi „mikro-euroregionů“, které pomáhají řešení zásadních problémů pohraničí přímo na lokální úrovni. Lokální úroveň je pro přeshraniční integraci zásadní, Jeřábek (2004, s. 85) ji dokonce označuje za místo jejího vzniku a dodává: „Právě zde se koncentrují přeshraniční problémy a projekty více než jinde, což podmiňuje značný význam vlastní spolupráce partnerů.“ Finance z EU zaměřené na rozvoj pohraničí tak mohou být investovány do konkrétních projektů a řešit aktuální komunální problémy.

Zájem o přeshraniční mikroprojekty roste v EU od roku 2004 (Rębisz 2008). Na úspěšné projekty z let 2004-2006 navázal pod hlavičkou ENPI Program přeshraniční spolupráce Polsko-Bělorusko-Ukrajina (**PL-BY-UA**, viz obrázek 7). V rámci projektu udělila EU v letech 2007-2013

celkem 117 grantů a do přeshraničních projektů investovala přes 174,1 milionů € (viz příloha D) (PL-BY-UA 2015a). Konkrétně do projektů realizovaných ve Lvovské oblasti, bylo investováno 63,5 mil. €, tedy více než 36 % celkových investic do celého polsko-ukrajinsko-běloruského pohraničí. „Díky Programu (PL-BY-UA) mnoho měst a obcí v regionu dostalo příležitost vyřešit své akutní problémy. Město Horodok získalo nový kanalizační systém. Ve Starém Sambiru bylo opraveno několik ulic. Javoriv získal nové chodníky na Tržním náměstí a byl opraven „Lidový dům“. Ve starověkém městě Žovkva, památce UNESCO, dojde k renovaci několika historických budov (části kostela a radnice), a bude zřízeno turistické centrum a muzeum. (...)“ (PL-BY-UA 2015b, s. 10). Z ceny těchto projektů tak uhradila 89,88 % a napomohla tak řešení nejzásadnějších problémů pohraničních obcí.

I pro období 2014-2020 se EU zavázala uvolnit min. 165 milionů €, a to prakticky totožně jako v předchozím plánovacím období, zejména projektům zaměřeným na propagaci kulturního a přírodního dědictví v pohraničí, dopravní dostupnost, vylepšení infrastruktury hraničních přechodů, rozvoj služeb, zdravotnictví a bezpečnosti. V rámci PL-BY-UA 2014-2020 byla dokončena 1. fáze schvalování projektů, návrhy projektů a rozsah grantu budou dále přibývat. Z celkové dosud přiznané částky 106,2 mil. € získaly projekty ve Lvovské oblasti necelých 28 % tedy 30 mil. € (PL-BY-UA 2018). Přehled schválených projektů je uveden v příloze E.

Obrázek 7: Program přeshraniční spolupráce Polsko-Bělorusko-Ukrajina

Zdroj: PL-BY-UA (2015c), The Humanitarian Data Exchange (2018), Natural Earth (2018), vlastní tvorba.

Jak v prvním, tak v druhém plánovacím období nalezneme projekty, které jsou zcela zásadní pro rozvoj přeshraniční spolupráce. V rámci opatření Efektivní a bezpečné hranice 2007-2013 byly ve Lvovské oblasti vystaveny dva nové hraniční přechody: Dołhobyczów – Uhryniv (2014) a Budomierz – Hrushiv (2013) v celkové hodnotě 11,3 mil. €, přičemž 90 % ceny uhradila EU. V rámci projektů zaměřených na hraniční přechody dále došlo k zavedení vyspělých informačních technologií s cílem větší sekuritizace hranice při zvýšené kapacitě, vybudování moderní infrastruktury v okolí hraničních přechodů a podpoře přímé spolupráce ukrajinských a polských hraničních stráží. Mezi přeshraničními projekty z dalších oblastí by bylo vhodné zdůraznit zejména ty, zaměřené na environmentální management a udržitelný rozvoj, integrované zdravotnictví a dále širokou škálu projektů, zaměřených na rozvoj přeshraničního cestovního ruchu a horské turistiky v Karpatském regionu. Podobně i v období 2014-2020 byl schválen projekt vybudování dopravního spojení v okolí dosud nevystavěného hraničního přechodu Nyžankoviči – Malhowice (viz obrázek 8), dále projekty směřující k modernizaci pohraničních komunikací, modernizaci kontrolních technologií na hraničních přechodech, kulturní, historické a přírodní dědictví a bezpečnost. Veškeré zrealizované projekty z PL-BY-UA 2007-2013 a dosavadní schválené projekty pro období 2014-2020 jsou uvedeny v přílohách D a E. Soudě dle množství a rozsahu realizovaných i plánovaných úzce i šířeji zaměřených projektů je evidentní, že západoukrajinské euroregiony pomohly nastartovat institucionalizaci přeshraniční spolupráce. Za finanční asistence EU prohloubily přeshraniční spolupráci a napomohly rozvoji intenzivních a vzájemně přínosných vztahů na lokální, regionální, ale i národní úrovni.

Obrázek 8: Okolí nevystavěného hraničního přechodu Nyžankoviči – Malhowice

Zdroj: autorka (2017).

Rozvoj účinné polsko-ukrajinské přeshraniční spolupráce se dá nejen díky programu PL-BY-UA očekávat i do dalších let. Se zavedením bezvízového režimu v červenci 2017 se hranice schengenského prostoru Ukrajincům téměř zcela otevřely. Význam jiných přeshraničních institucí než euroregionů, tak vzrostl, podobně jako v euroregionech z interních oblastí Schengenu. Bezvízový styk s Ukrajinou je stále poměrně nová záležitost a dají se tak jen těžko odhadovat budoucí vývojové trendy. Po vzoru interních schengenských euroregionů se dá očekávat spíše stagnační tendence, kdy působení lokálních, regionálních a jiných mezistátních institucí převáží aktivity euroregionů (Havlíček, Jeřábek, Dokoupil 2017, s. 51). Místní euroregiony ale zatím zůstávají aktivními iniciátory rozvoje přeshraniční kooperace. Mezi doposud navrženými projekty financovanými EU pro období 2014-2020 najdeme i projekty zaměřené přímo na rozvoj Karpatského euroregionu a Euroregionu Bug (viz příloha E). I v západoukrajinském pohraničí tak bezesporu dochází k reteritorializaci evropského prostoru. Politicko-teritoriální sociální vztahy jsou redefinovány nezávisle na státním území. Euroregiony proto můžeme považovat bezpochyby i do budoucna za nástroje odstraňování bariér evropské integrace Ukrajiny.

5.2 Vývoj polsko-ukrajinských vztahů na pozadí vstupu Polska do EU

Zmínka o speciální politice, zaměřené na východoevropské státy, se v agendě EU objevila již v roce 2001. Největším podporovatelem této politiky bylo Polsko, a to ještě před tím, než se stalo členským státem EU. Po rozpadu Sovětského svazu bylo v polském zájmu si upevnit pozici ve světovém systému vzniklém po studené válce a vytvořit stabilní zahraniční politiku se sousedními státy. Polsko proto vyvíjelo aktivity vedoucí k šíření demokracie a ochraně sebe i svých sousedů před ruskými geopolitickými zájmy. Nové nezávislé státy, vzniklé v 90. letech, se však obávaly polské snahy znovuobnovit historickou dominanci v území. Polsko si však nevynucovalo teritoriální změny, respektovalo nově vytvořené hranice nezávislých států a soustředilo se zejména na stabilizaci pozitivních mezinárodních vztahů v oblasti. Sousední státy podporovalo zejména v realizaci politických i ekonomických reforem a přijetí pro-západní zahraniční politiky (Linkevičius 2008, Szczpanik 2011).

Polskou prioritou zůstalo ale upevnění vlastní pozice v západních strukturách, integrace do NATO a EU. Nutnost vyřešit otázku vztahů EU se státy východní Evropy Polsko využilo ve svůj prospěch. Svou pozici „na hranici Západu“ použilo jako hlavní argument pro členství v EU. Zdůrazňovalo propojenost východních států s Evropou a nutnost jejich integrace. Stavělo se do role propojujícího článku, státu, který skrze historii, kulturu a identitu, dokáže plynule přivázat tyto východní státy k Západu, a jehož hlavním posláním bude právě tyto zdánlivě oddělené celky integrovat. Na mezinárodní konferenci v roce 2003, věnované blížícímu se rozšíření EU a sousedské

politice, prohlásil polský ministr zahraničí Włodzimierz Cimoszewicz: „Existuje několik argumentů ve prospěch aktivnější východní politiky EU. Stabilizační role EU se nevztahuje pouze na členské státy, ale přesahuje i do sousedství Unie. A to vzhledem k politickému dialogu založenému na společných hodnotách, společné zahraniční a bezpečnostní politice, ekonomické kooperaci, asistenci a lidských kontaktech. Navíc spolupráce se státy východní Evropy poháněná společnými zájmy a hodnotami, je oboustranně výhodná. Evropská Unie a transatlantické společenství potřebuje spojence ve východní Evropě v boji proti hrozbám terorismu, šíření zbraní hromadného ničení a organizovanému zločinu.“ (Cimoszewicz 2003, s. 4).

Polsko zároveň považovalo řešení otázek týkajících se východní hranice EU za nutné i z hlediska své vlastní pozice a svých hospodářských, bezpečnostních i strategických zájmů. Pozice prostředníka mezi EU a východní Evropou by Polsku přinesla značné ekonomické výhody, zajistila by Polsku ochranný *buffer* před nespolehlivým Ruskem a upevnila by jeho pozici na „Západě“ - jak řekl Jerzy Giedroyc, polský politický aktivista: „polská pozice na Západě bude záležet na polském vlivu na Východě“ (Szczepanik 2011, s. 56). Polské vedení proto hlasitě podporovalo koncept ENP a přislíbilo, už jako budoucí člen, plnit své poslání hraničního státu. Pro vytvoření funkčních vazeb na EU bylo připraveno východním sousedům nabídnout zkušenosti kandidátské země a aktivní pomoc s reformami. Polsko se tímto přístupem snažilo zabránit vytvoření štěpných linií podél unijních hranic. Jednosměrná orientace v pozici na východním okraji EU by Polsku neprosperovala, a proto se politických, ekonomických a sociálních dopadů takového divergence značně se obávalo (Szczepanik 2011).

Zahraniční politika Polska ve vztahu k Ukrajině se nezměnila ani po jeho přistoupení do EU v roce 2004. Jak opakovaně zdůraznil prezident Lech Kaczyński, v polském zájmu je, aby „dveře do Evropy byly pro Ukrajinu otevřené a EU a NATO se v budoucnu rozšířily“ (Linkevičius 2008, s. 63, UNIAN 2008). Polsko se stalo jakýmsi „právníkem“ Ukrajiny a začalo na EU v otázkách integrace východoevropských států více naléhat. Polsko také zatlačilo na EU, aby uznala volby z roku 2004 za zmanipulované a pohrozila Ukrajině zrušením jejího členství v ENP a zavedením sankcí. Nově zvolená proevropská zahraniční politika Viktora Juščenka byla proto přijata v EU, a zejména v Polsku, s nadšením. Juščenkova Ukrajina byla rozhodnuta se stát členem EU, avšak EU Ukrajinu stále převážně vnímala výhradně jako součást ENP, ne jako přímého kandidáta na členství, za což Polsko EU nahlas kritizovalo (Barbuska 2006). Polská rétorika také často upozorňovala na nutnost rozlišování ENP na východní a jižní hranici EU. Bývalý polský ministr zahraničních věcí Radosław Sikorski v roce 2008 prohlásil: „Na východě našich hranic jednáme s evropskými sousedy, kdežto na jižním křídle se sousedy Evropy“ (Szczepanik 2011, s. 60). I přes značné komplikace a poměrně nejasný koncept vedení přeshraniční spolupráce však byla kooperace mezi EU a Ukrajinou stále intenzivnější a převládal oboustranný pozitivní přístup

k ukrajinské transformaci. Pro-evropské směřování a zejména pak integraci s NATO narušila až vláda Viktora Janukovyče, která vyvrcholila nečekaným odstoupením od asociační dohody s EU na konci roku 2013 (viz výše).

Vnitřní nestabilita a nejednotnost společnosti, ruský vliv a zároveň i frustrace z nejasného konceptu ENP dodnes brání úspěšné integraci EU s Ukrajinou. Polská podpora integrace států východní Evropy ale i přesto přetrvává. Zejména z hlediska Ukrajiny protlačuje Polsko návrhy jejího členství či ukrajinskou participaci v rozličných organizacích, projektech a iniciativách EU, a i přes nezdařený výsledek podporuje její přijetí do NATO. Kromě materiální pomoci Polska Ukrajině, Polsko také propaguje zformování aktivní vojenské spolupráce mezi EU a státy EaP. I z hlediska euroregionů Polsko jediným sousedním státem, který nabízí Ukrajině možnost spolupráce v dlouhodobém horizontu a intenzivní rozvoj trvalých ekonomických, sociálních a kulturních vztahů (Tkachenko 2014). K dalšímu rozvoji polsko-ukrajinských a vztahů Ukrajiny s EU jako celkem by měl přispět i nedávno zavedený bezvízový režim. Ten od 11. června 2017 umožňuje držitelům biometrického pasu vstup do schengenského prostoru na dobu 90 dní. Tento režim by měl 1) posílit bezpečnost externí hranice EU, 2) napomoci hlubší integraci Ukrajiny s Polskem i dalšími členskými státy a 3) odstranit některé, zejména psychické, bariéry Ukrajinců, jako např. vnímání Evropy jako „*Fortress Europe*“.

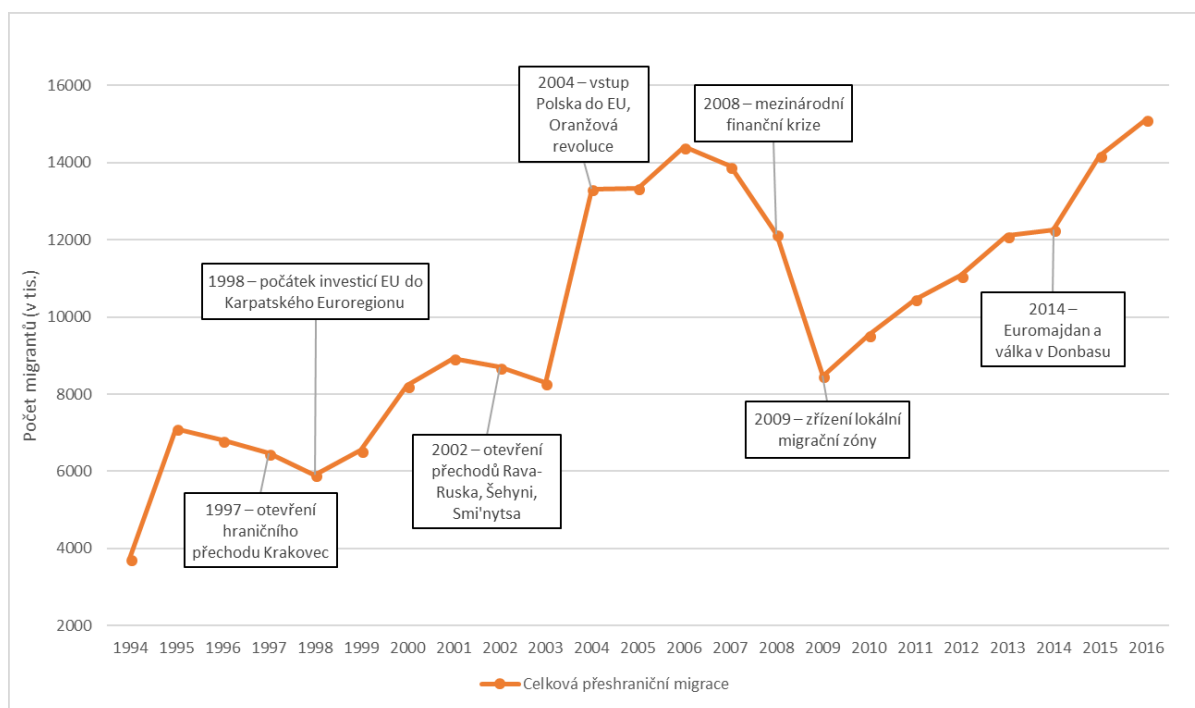
5.3 Ukrajinsko-polská (lokální) migrace

Pád Železné opony v roce 1991 otevřel Ukrajincům (i jiným postsovětským národům) zcela novou možnost mobility – opustit zemi a vrátit se zpět. Již v 90. letech bylo Polsko (ještě před vstupem do EU) jednou z nejnavštěvovanějších destinací ukrajinských migrantů. Jednalo se převážně o sezónní pracovní migraci. Rozpad SSSR byl na Ukrajině následován obdobím ekonomické transformace, jejímž důsledkem byla hluboká ekonomická krize. Zahraniční pracovní migrace tak zajišťovala Ukrajincům zdroj příjmů (Fedyuk a Kindler 2016, s. 1-7, Vollmer a Malynovska 2016, s. 27). Polsko (a další státy východní Evropy) bylo často cílovou destinací ukrajinských migrantů i z důvodů omezení přístupu do schengenského prostoru a bližší (postsovětskou a slovanskou) kulturou států východní Evropy. Mezi Polskem a Ukrajinou byl v důsledku intenzivní migrace vytvořen nový migrační prostor lokálního charakteru (Brunarska a kol. 2016).

Jak již bylo řečeno, polsko-ukrajinská hranice je nejvíce překračovanou externí hranicí na východě EU. Migrace ukrajinského obyvatelstva tvoří převážnou část přeshraničního pohybu. Nabývá nejčastěji formy pracovní (zejména každodenní či sezónní), výrazně zastoupen je i „kyvadlový“ lokální obchod, nákupní turismus, studijní migrace a v poslední době (po událostech Euromajdanu) také azylová mezinárodní migrace (Jóźwiak, Piechowska 2017). Jak je patrné z grafu

3, přeshraniční migrace ve Lvovské oblasti má od roku 1994 převážně rostoucí tendenci, která byla v minulosti akcelerována či naopak mírně zpomalena rozličnými ekonomickými či politickými událostmi a vlivy. Svou roli hrály zejména nově vybudované hraniční přechody, počátek investic EU do Karpatského euroregionu (Rębisz 2008), vstup Polska do EU, Oranžová revoluce a mezinárodní ekonomická krize.

Graf 3: Přeshraniční migrace ve Lvovské oblasti v letech 1994-2006

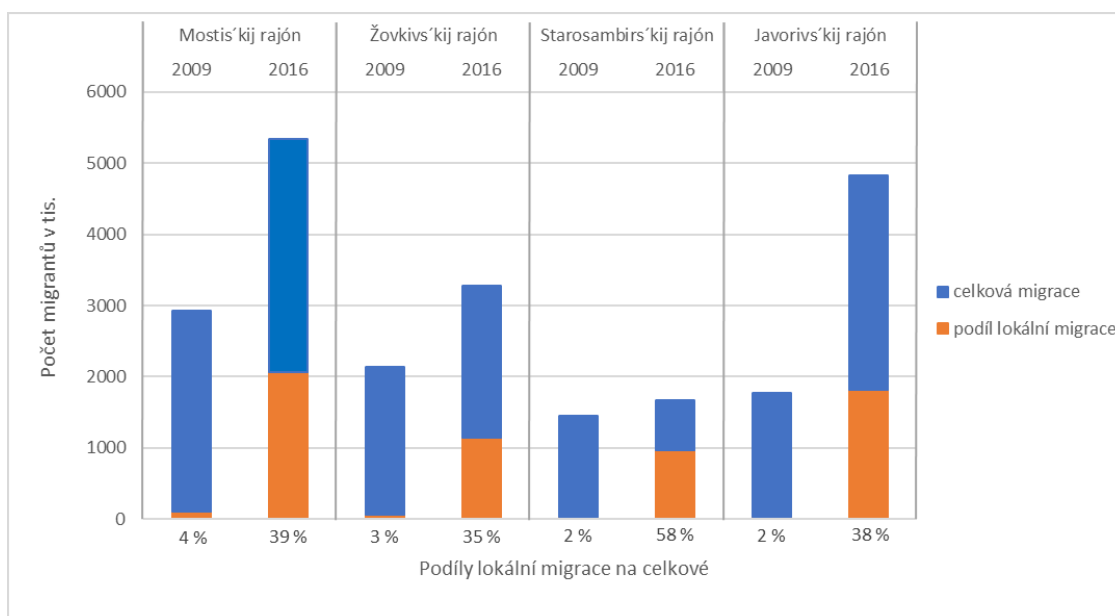

Zdroj: GUS (2018), vlastní zpracování.

Důležitým milníkem pro rozvoj ukrajinsko-polské přeshraniční interakce byla regulace zavedená v červenci 2009. Ve vzdálenosti do vzdálenosti 30 km na obou stranách polsko-ukrajinské hranice, byla vytvořena lokální přeshraniční zóna (**LBT**, z angl. *Local Border Traffic*), v jejímž rámci mohou její obyvatelé migrovat bez nutnosti vlastnictví pasu (Scott 2017). Tato regulace umožňuje každodenní přeshraniční migraci, nejčastěji s cílem drobného prodeje či nákupu. „Na druhé straně hranice se hodnota na Ukrajině vyrobené krabičky cigaret známé značky téměř ztrojnásobuje. Okamžitě po překročení hranice Ukrajinci prodávají jejich produkty polským zákazníkům na neoficiálních tržištích.“ (Romanyshyn 2016). Romanyshyn (2016) tento druh prodeje nazývá jako „čtyřdolarový obchod“. Množství produktů přenesených přes hranici je limitováno na 2 krabičky cigaret a půllitrovou láhev tvrdého alkoholu, tedy zboží, které lze v Polsku prodat za cca 4 \$. Za porušení tohoto nařízení hrozí Ukrajincům i trvalý zákaz vstupu na území Polska. I to však mnozí Ukrajinci riskují, obzvláště při přejezdu hranice autem, kdy spoléhají na malou frekvenci kontrol. Další možností výdělků je sdílení jízdy, za kterou Ukrajinci často získají přibližně 2-3 \$.

Množství převážených osobních věcí je limitováno hmotností 50 kg a hodnotou 500 €. Mnozí převozníci tak za malý obnos přiberou do auta dalšího člověka, a vyhnou se platbě cel. Ukrajinci často také nakupují polská auta. Auto nechají nepřeregistrované, s polskou SPZ. Podmínkou je pak jednou za 5 dní přejet hranice do Polska (a zpět). Takto získávají důvod k časté silniční migraci. Vznikají tak příznivé podmínky pro ilegální obchodování. Zároveň se i zvyšuje tlak na hraničních přechodech, kde v mnoha případech auta a autobusy čekají na průjezd i desítky hodin. Lokální migrace má od počátku platnosti regulace o LBT výraznou růstovou tendenci. Na počátku roku 2009 tvořila lokální migrace v západoukrajinských pohraničních regionech maximálně 4% podíl na celkové migraci. V roce 2016 to již bylo přibližně 35 %, v Starosambirském regionu dokonce 58 % (viz graf 4).

Graf 4: Podíl lokální na celkové přeshraniční migraci na hraničních přechodech ve Lvovské oblasti v letech 2009 a 2016

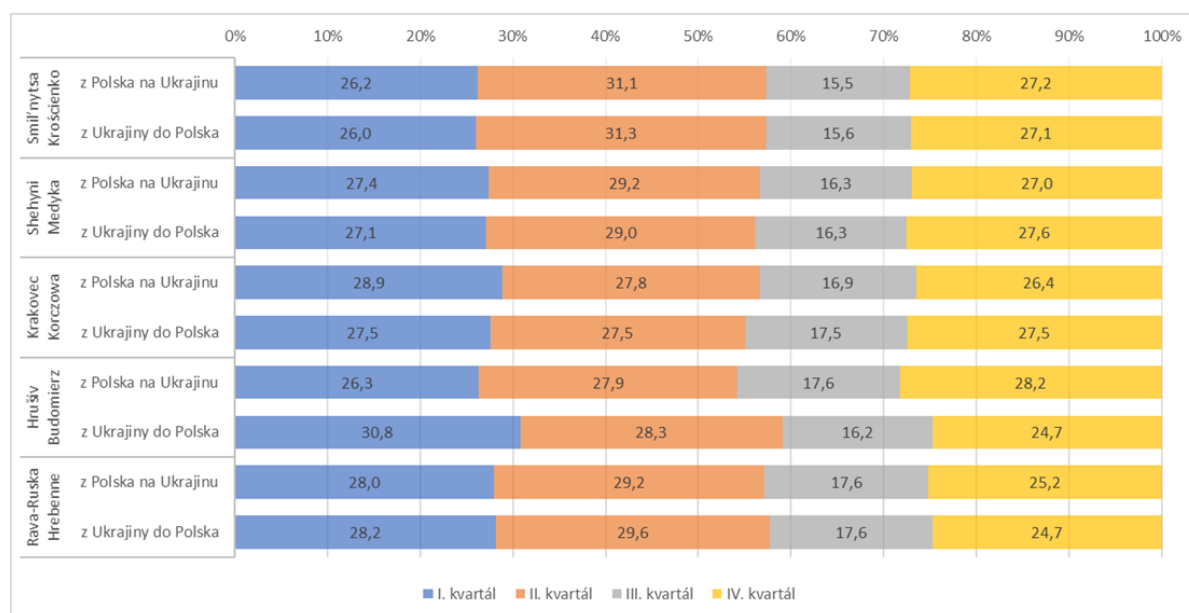
Zdroj: GUS (2018), vlastní zpracování.

Poznámka: Jediný hraniční přechod v Sokal'ském regionu Uhryniv – Doľhobyczów byl otevřen až v roce 2015, do grafu proto nebyl zahrnut.

V období od 4. července do 2. srpna 2016 byla smlouva o LBT zóně dočasně přerušena. Polsko hostilo ve Varšavě summit NATO a v Krakově Mezinárodní dny mládeže, které navštívil Papež František. Z bezpečnostních důvodů tak byla obnovena vízová povinnost Ukrajinců. To mělo velký dopad hlavně na migraci ze strany Ukrajinců, Poláci mohli stále využívat možnost bezvízového pobytu na Ukrajině po dobu 90 dní. V ukrajinském pohraničí se tak strhly protesty místních obyvatel s povolením k migraci, kteří dokonce barikádovali silnice vedoucí k hraničním přechodům. Přestože byla LBT zóna obnovena již na počátku srpna, jak je vidět v údajích za III. kvartál v grafu 5, měsíční omezení výrazně ovlivnilo lokální migraci ve všech západoukrajinských regionech. Pozastavení

smlouvy upozornilo i na další negativní aspekty přetížených hraničních přechodů – fronty a dlouhé čekání. Během července 2016 hraniční přechody fungovaly plynule, netvořily se dlouhé fronty, což ocenili zvláště manažeři a zaměstnanci evropských firem působících v západoukrajinském pohraničí. Lokální migranti a dlouhé řady aut se však po znovuoobnovení dohody na hranice ihned vrátili a spolu s nimi i jedna z překážek pro fungující ekonomickou spolupráci a rozvoj mezi EU a západní Ukrajinou – přetíženost hranice. Bezvízový styk EU a Ukrajiny, zavedený v červnu 2017, zapříčinil další nárůst migrantů. Problematická situace je tak ještě více komplikována. Do budoucna je proto nutné najít opatření, které umožní zachování intenzivní lokální migrace, ale zároveň neomezí potenciál investic evropských firem v západoukrajinských pohraničních oblastech.

Graf 5: Projevy přerušení LBT regulace o lokální migraci na hraničních přechodech v roce 2016

Zdroj: GUS (2018).

Poznámka: Data za přeshraniční migraci v Sokalském regionu (hraniční přechod Uhryniv – Dołhobyczów) nejsou dostupná.

5.4 Shrnutí

Chaotická politická situace na Ukrajině již od 90. let znesnadňovala vývoj zahraničněpolitických vztahů s EU. Ačkoli první kooperační dohody a projekty přeshraniční spolupráce (euroregiony) vznikly již v počátečních letech ukrajinské nezávislosti, intenzivněji začaly státy spolupracovat až po vstupu Polska (a dalších evropských států) do EU v roce 2004. V rámci této geopolitické události byla zavedena speciální regionální politika ENP, zaměřená na nové sousední státy východní a jižní Evropy. ENP byla na Ukrajině zpočátku vnímána značně negativně. Zvýšenou sekuritizaci polsko-ukrajinské hranice Ukrajina chápala jako bariéru pro spolupráci a potenciální členství v EU. Podobný

postoj zastávalo i Polsko, které zdůrazňovalo nutnost integrace východoevropských států. Stavělo se do pozice prostředníka vztahů EU a Ukrajiny. I to bylo bezpochyby příčinou, proč se již v nadcházejících letech se zahraniční politika EU zcela obrátila. Ukrajina začala být postupně více zapojována do procesů evropské integrace.

Ačkoli je členství Ukrajiny v EU stále v nedohlednu, v posledních 10 letech prošla notným vývojem. Zejména po dramatických událostech Euromajdanu ukrajinské vedení podniklo zásadní reformní kroky a přiblížilo tak Ukrajinu k EU. Proces evropské integrace je prohlubován i prostřednictvím přeshraniční spolupráce, která je jejím předpokladem. Aktéry přeshraniční spolupráce nejsou jen regionální a lokální polské a ukrajinské instituce, ale i místní euroregiony. Přestože byly v 90. letech euroregiony pro Ukrajinu významné spíše z hlediska finančních zisků a přiblížení se k EU, dnes pomáhají řešit problémy na nejnižších měřítkových úrovních. Lokální a regionální přeshraniční kooperace stimuluje i polsko-ukrajinskou migraci a interakci, které jsou předpokladem pro úspěšnou integraci a zvýšení kvality života obyvatel na obou stranách hranice. Právě růst lokální migrace a přeshraniční kooperace jsou proto dlouhodobými cíli regionální politiky EU. Současný institucionální a legislativní rámec tak představuje efektivní platformu pro socioekonomický rozvoj západoukrajinského pohraničí.

6 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA REGIONÁLNÍCH DISPARIT

Prostřednictvím kvantitativní analýzy bylo zjišťováno, zda dochází v západoukrajinském pohraničí k intenzivnějšímu socioekonomickému rozvoji než jinde ve Lvovské oblasti, resp. jestli jsou pohraničí rajóny silněji reteritorializovány. Regionální disparity reflektují efektivitu regionální politiky a dopady politických a ekonomických zásahů. Pakliže je socioekonomický rozvoj v pohraničních rajónech prokazatelně vyšší než v ostatních, znamená to, že je stimulován přítomnou hranicí.

6.1 Mann-Whitneyův test

Zvolenou metodou kvantitativní analýzy regionálních disparit byl neparametrický Mann-Whitneyův test, který posoudil, zdali se západoukrajinské rajony ležící v těsné blízkosti s hranicí Polska, resp. EU, liší od ostatních rajonů Lvovské oblasti. Mann-Whitneyův test posuzuje shodnost mediánů ve dvou vybraných souborech dat. Přijetí H_0 znamená absenci rozdílů mezi skupinami, její zamítnutí naopak potvrzuje přítomnost rozdílů. Testovaná H_0 byla formulována následovně: Medián pohraničních rajonů je shodný s mediánem ostatních rajonů. Jinými slovy, H_0 tvrdí, že oba testované

soubory jsou si při hladině významnosti 0,05 podobné, a tedy zkoumaná hranice neovlivňuje strukturální charakteristiky pohraničních rajonů. Vyvrácení H_0 naopak znamená potvrzení regionálních disparit, a tedy potvrzení vlivu hranice (Hendl 2006, s. 220-224).

Pomocí neparametrického Mann-Whitneyova testu byly testovány všechny zvolené proměnné, resp. jejich tříleté průměry v období let 2000-2017. Jako vstupní indikátory byly zvoleny ekonomické (export, import, investice, plat, nezaměstnanost, produkce podnikatelských subjektů), sídelní (zastavěná a obytná plocha, hustota zalidnění, služby, počet a obrat maloobchodních jednotek) a demografické ukazatele (celková, městská a vesnice populace, věková struktura a porodnost).

Výsledky Mann-Whitneyova testu prokázaly, při hladině významnosti 0,05, rozdíly mezi pohraničními a ostatními regiony **pouze** za proměnnou „**obrat maloobchodu**“, a to v letech 2006-2011. Obraty pohraničních maloobchodů za roky 2006-2008 a 2009-2011 byly následně korelovány s ostatními ukazateli. Z analýzy byly vynechány ukazatele, u kterých se dala očekávat společná příčina korelace (jako např. rozloha, hustota zalidnění), či působení třetí proměnné (např. porodnost, věkové skupiny). Pro korelační analýzu byl zvolen Spearmanův korelační koeficient, který je založen na korelaci pořadí obou proměnných, a splňuje tak požadavky pro neparametrické posuzování (Hendl 2006, s. 257-259).

Jak je patrné z tabulky 6, obrat maloobchodu měl velmi silnou pozitivní závislost s migrací v obou sledovaných obdobích. Velká síla závislosti se projevila i ve vztahu obrat maloobchodu – plat, a to ve druhém sledovaném období. Na základě předchozích zjištění se tak dá předpokládat asociace obratu maloobchodu s událostmi politickými. Obrat maloobchodu rostl (spolu s migrací a platem) zejména v období po vstupu Polska do EU. Předpokládá se i částečný vliv zřízení LBT zóny v roce 2009.

Tabulka 6: Korelační koeficienty pro proměnnou „obrat maloobchodu“ za roky 2006-2008 a 2009-2011

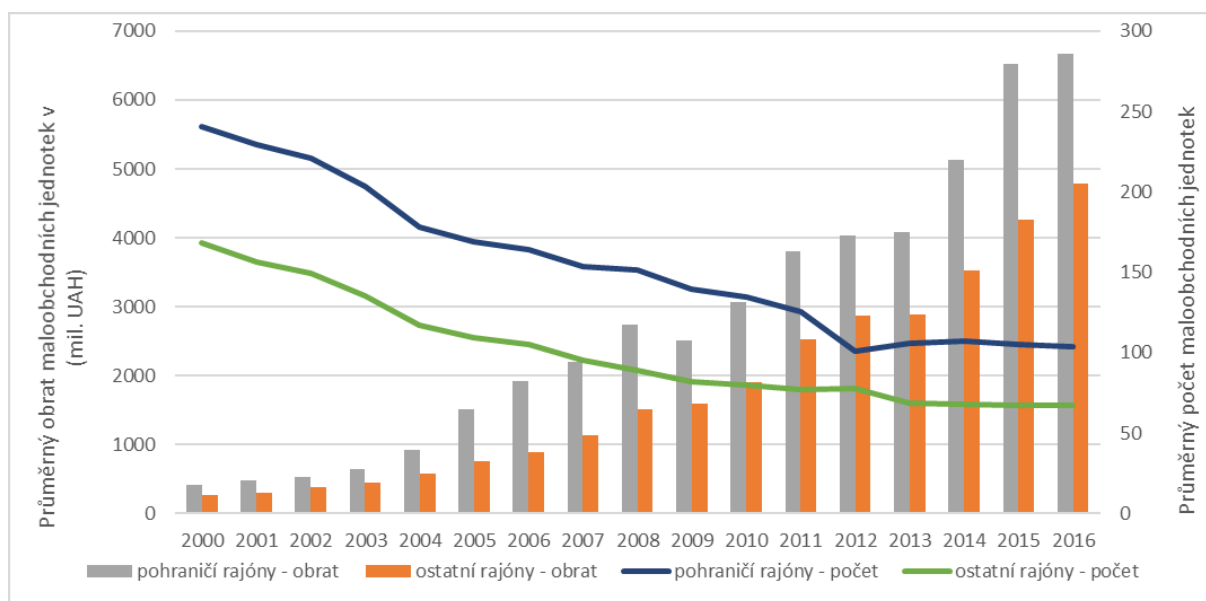
Korelované indikátory	2006-2008	2009-2011
PŘEŠHRANIČNÍ MIGRACE	0,8	0,8
OBYTNÁ PLOCHA	0,6	0,3
PLAT	0,4	0,9
PRODUKCE MALÝCH PODNIKŮ	0,4	0,5

Zdroj: Děřavna služba statistiki Ukrajiny (2018), GUS (2018), vlastní výpočet; Spearmanův korelační koeficient.

6.2 Deskriptivní metody

Grafické znázornění vývoje obratu maloobchodu ve Lvovské oblasti potvrzuje dominanci pohraničních podniků. Nárůst obratu při současném poklesu počtu maloobchodních jednotek je přisuzován plošnému zvětšování obchodů (tzn. převaha supermarketů nad tradičními kiosky). Vývoj počtu a obratu maloobchodních jednotek je zobrazen v grafu 6.

Graf 6: Obrat a počet maloobchodních jednotek v letech 2000-2016

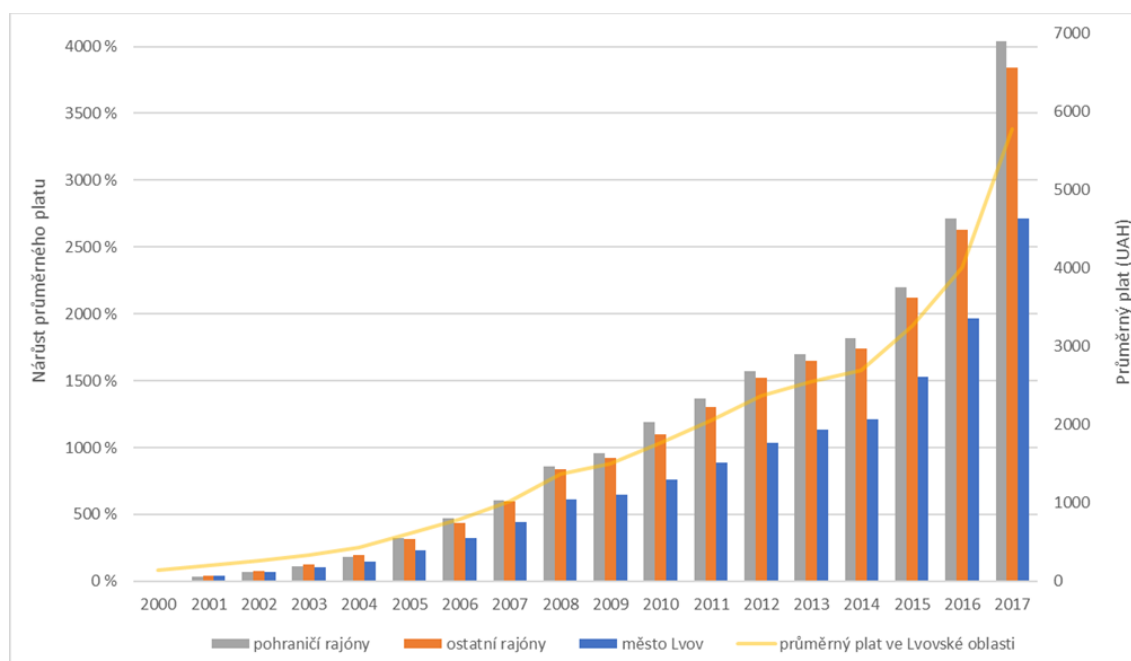

Zdroj: Děržavna služba statistiki Ukrajiny (2018), vlastní zpracování.

Přestože Mann-Whitneyův test prokázal významné rozdíly mezi pohraničními a ostatními regiony pouze pro proměnnou obrat maloobchodu, výsledky statistické deskripce prezentují odlišné vývojové tendence i pro další proměnné:

- Z ekonomického hlediska je patrný procentuálně větší nárůst platu v rajónech pohraničních než v ostatních (viz graf 7). Průměrný plat v pohraničí roste od roku 2004 rychleji než v hlavním oblastním městě Lvově, od roku 2005 přesahuje procentuální nárůst platu nepohraničních rajónů. Přestože je průměrný plat v pohraničí stále nejnižší v oblasti, je evidentní, že zavedením ENP a vstupem Polska do EU roste plat v pohraničí rychleji než jinde v regionu.

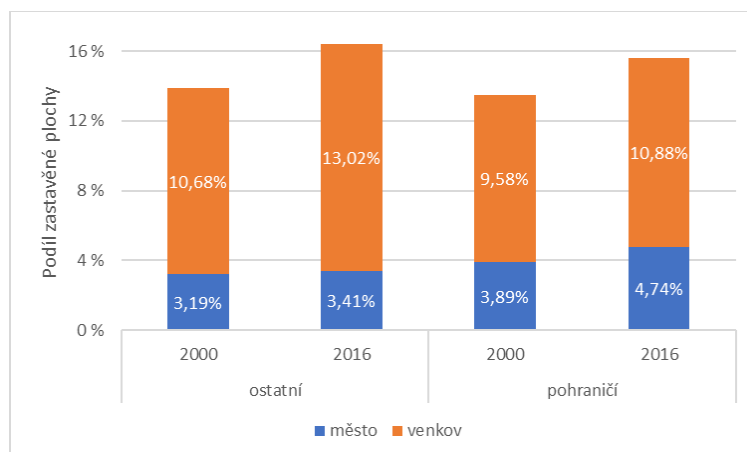
Graf 7: Nárůst platu a průměrný plat v oblasti v letech 2000-2017

Zdroj: Děrzavna služba statistiky Ukrajiny (2018), vlastní zpracování.

- b. Změna sídelního charakteru se taktéž projevila v pohraničí jinak než v ostatních rajónech. Jak je patrné z grafu 8, zastavěné plochy v pohraničních regionech přibýly mezi lety 2000-2016 zejména v urbánních oblastech. Podíl se zvýšil téměř o 0,9 %, kdežto v ostatních regionech tvořil nárůst pouze 0,2 %. Zastavěné plochy v území rurálního charakteru narůstaly naopak více v ostatních regionech. Zde se podíl zvýšil o 2,3 %, v pohraničí pouze o 1,3 %. Je patrné, že městská sídla rostou dominantně v pohraničí, kdežto venkovská zejména v ostatních rajónech oblasti. Na základě uvedených výsledků tak lze usuzovat, že přítomnost hranice EU stimuluje urbanizaci pohraničí. Z hlediska růstu počtu obyvatel v pohraničí (viz následující odstavec), je vhodné se domnívat, že dochází k růstu jak rezidenční zástavby, tak rozšiřování infrastruktury spojené s budováním nových hraničních přechodů a jejich modernizací (viz kapitola 5.1.1.).

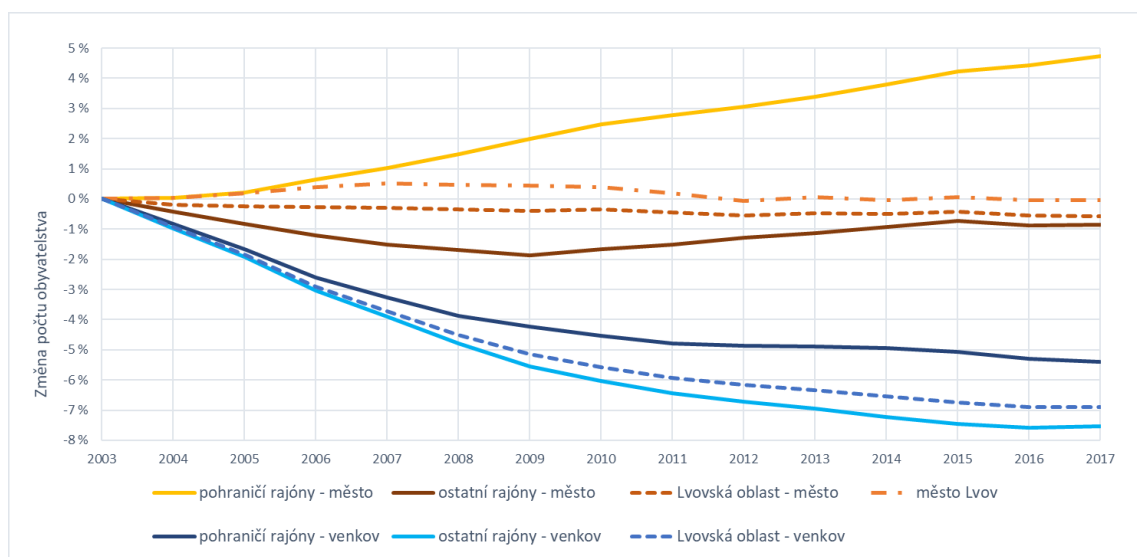
Graf 8: Změna podílu zastavěných ploch mezi roky 2000 a 2016

Zdroj: Děřavna služba statistiky Ukrajiny (2018), vlastní zpracování.

- c. Rozdílné vývojové tendence měly i vizualizované demografické proměnné. Např. vývoj podílu městské a venkovské populace v pohraničí jasně vykazuje zcela odlišný charakter, než v regionech ostatních (viz graf 9). Zatímco v pohraničí městského obyvatelstva znatelně přibývá, v ostatních regionech spíše ubývá, či stagnuje. Růstový charakter pohraničí je zcela výjimečný i v porovnání s vývojem v hlavním oblastním městě Lvov a s průměrem za celou Lvovskou oblast. Podobně, i v případě venkovského obyvatelstva v pohraničí, dochází k menšímu úbytku, než v regionech ostatních a v průměru za celou oblast.

Graf 9: Vývoj podílu městského a venkovského obyvatelstva na celkovém počtu obyvatel v regionech od roku 2003

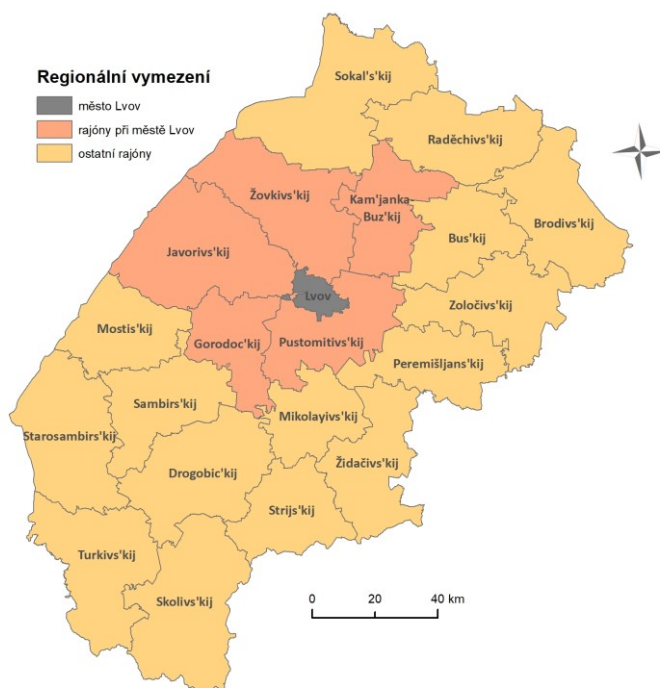

Zdroj: Děřavna služba statistiky Ukrajiny (2018), vlastní zpracování.

6.3 Sekundární kvantitativní analýza

Z důvodu výše uvedených nejednoznačných, či dokonce protikladných, výsledků, byl Mann-Whitneyův test aplikován znovu. Vymezeny byly opět dvě skupiny: rajóny v těsné blízkosti města Lvov a ostatní (viz obrázek 9). Takovéto vymezení vyplývalo z předpokladu efektu metropolizace v regionu, který by mohl zasahovat i do některých pohraničních rajónů, konkrétně Žovkivs'kého a Javorivs'kého. Metropolizace označuje postupnou šíření koncentračních procesů, kdy jsou z jádra přesouvány do zázemí rezidenční a ekonomické funkce. Tento proces se může projevovat jak kvantitativně, např. ve formě růstu pracovních příležitostí, tak kvalitativně, např. zvyšováním inovační a řídicí funkce (Hampl, Marada 2016).

Obrázek 9: Vymezení regionů pro sekundární analýzu

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange, vlastní tvorba.

Výsledky statistického testování odhalily mezi sledovanými skupinami rozdíly ve velkém množství strukturálních charakteristik (viz tabulka 7). Z ekonomického hlediska se jednalo zejména o rozdíly v importu, nezaměstnanosti, obratu maloobchodu, které můžeme pozorovat ve všech sledovaných tříletých obdobích. Míra prodaných služeb byla před lety 2003-2005 srovnatelná v celém regionu, než narostly v rajónech blízko metropole. Je však nutné upozornit, že v posledním období se rozdíly opět vyrovnaly, což poukazuje na relativní rozvoj služeb v oblasti. Data za produkci malých, středních i velkých podniků bohužel nebyly dostupné pro roky 2000-2002 a 2012-2017, i tak jsou však z výsledků patrné jejich významné regionální disparity. Testování ukazatelů exportu a

investic poukazuje na postupné vyrovnaní rozdílů v regionu v období let 2003 až 2008. Značné rozdíly v sídelních charakteristikách prozrazují i testované ukazatele zastavěné a obytné plochy, které byly taktéž na počátku zkoumaného období v regionu shodné, avšak v průběhu času došlo k jejich divergenci. Stejný vývoj měla i hustota zalidnění, kde ale naopak rozdíly ve věkových skupinách 14-64 a 65 a více let naopak v čase vymizely. Další testované ukazatele: zaměstnanecký plat, počet maloobchodních jednotek, porodnost a věková skupina 0-14 let nevykazovaly žádné regionální rozdíly v celém zkoumaném období.

Tabulka 7: Výsledky testování regionálních disparit na základě vybraných strukturálních charakteristik

	EXPORT	IMPORT	INVESTICE	NEZAM.	PRODUK. VELKÝCH PODNIKŮ	PRODUK. MALÝCH PODNIKŮ	OBRAT. MALO-OBCHODU	SLUŽBY	ZASTAV. PLOCHA	OBYTNÁ PLOCHA	HUSTOTA ZALIDNĚNÍ	VĚK 15-64	VEK 65+
2000-2002	0,019	0,001	0,015	N/A	N/A	N/A	0,019	0,081	0,098	0,142	0,033	N/A	N/A
2003-2005	0,349	0,008	0,019	0,033	0,008	0,001	0,019	0,002	0,053	0,011	0,005	0,001	0,002
2006-2008	0,098	0,004	0,053	0,019	0,002	0,001	0,025	0,002	0,053	0,000	0,005	0,000	0,005
2009-2011	0,142	0,002	0,081	0,008	0,002	0,000	0,025	0,001	0,042	0,008	0,005	0,002	0,306
2012-2014	0,166	0,011	0,098	0,002	N/A	N/A	0,033	0,015	0,042	0,001	0,005	0,004	0,553
2015-2017	1,119	0,042	0,230	0,002	N/A	N/A	0,008	0,168	0,033	0,002	0,005	0,420	0,497

Zdroj: Děřžavna služba statistiki Ukrajiny (2018); vlastní výpočet; neparametrický Mann Whitneyův test dvou nezávislých výběru na hladině významnosti 0,05.

Poznámka: Zamítnutá H0 je poznačena červeně, přijatá zeleně. N/A označuje nedostupná data

Z výše uvedených výsledků je patrné, že v letech 2003-2005, tedy letech zavedení ENP a vstupu Polska do EU došlo k významným změnám regionálních disparit strukturálních charakteristik v rámci Lvovské oblasti. U některých ukazatelů změny navázaly na tyto politické události až v následujícím sledovaném období 2006-2008.

Pro specifičtější analýzu regionálních disparit bylo nutné nahlédnout na data v bližším geografickém kontextu. Jak je patrné z mapy populačních změn v rajónech (viz obrázek 10), regiony nacházející se v těsné blízkosti hranice i města Lvov současně, jsou jako jediné, spolu s Pustomitivs'kým rajónem, populačně rostoucí. Západovýchodní gradient, kde jsou rajóny na jihovýchod od Lvova populačně výrazně úbytkovými, a ty severovýchodní naopak nejvíce rostoucími, svědčí o významu hranice v rozmístění obyvatel v rajónu.

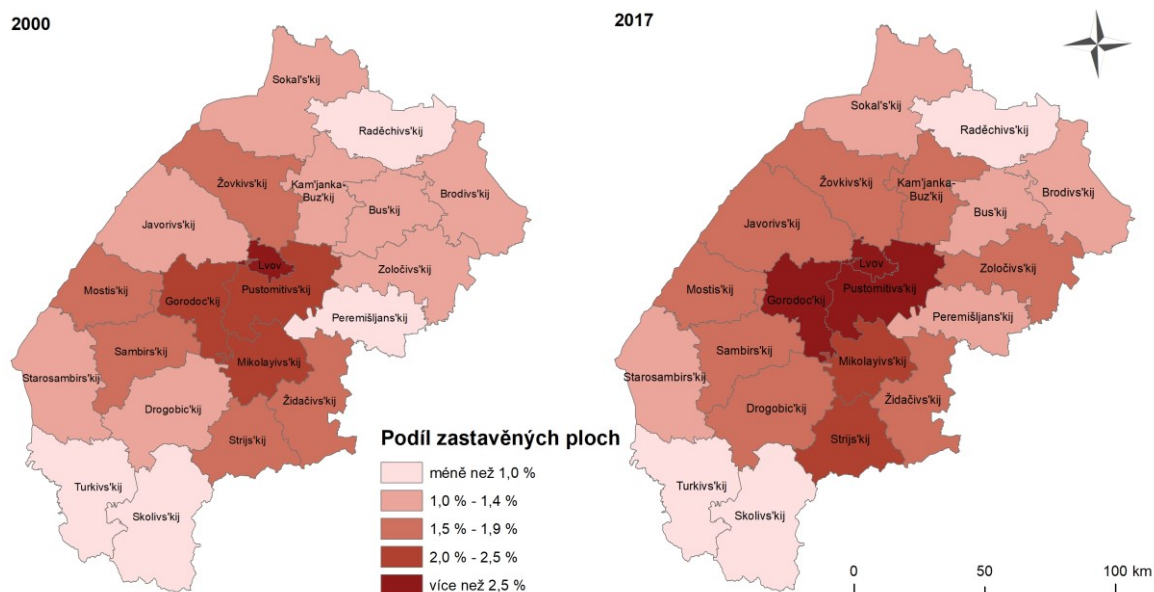
Obrázek 10: Populační změna rajónů Lvovské oblasti mezi lety 1989 a 2016

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2018), Děřavna služba statistiky ukrajiny (2018), vlastní tvorba.

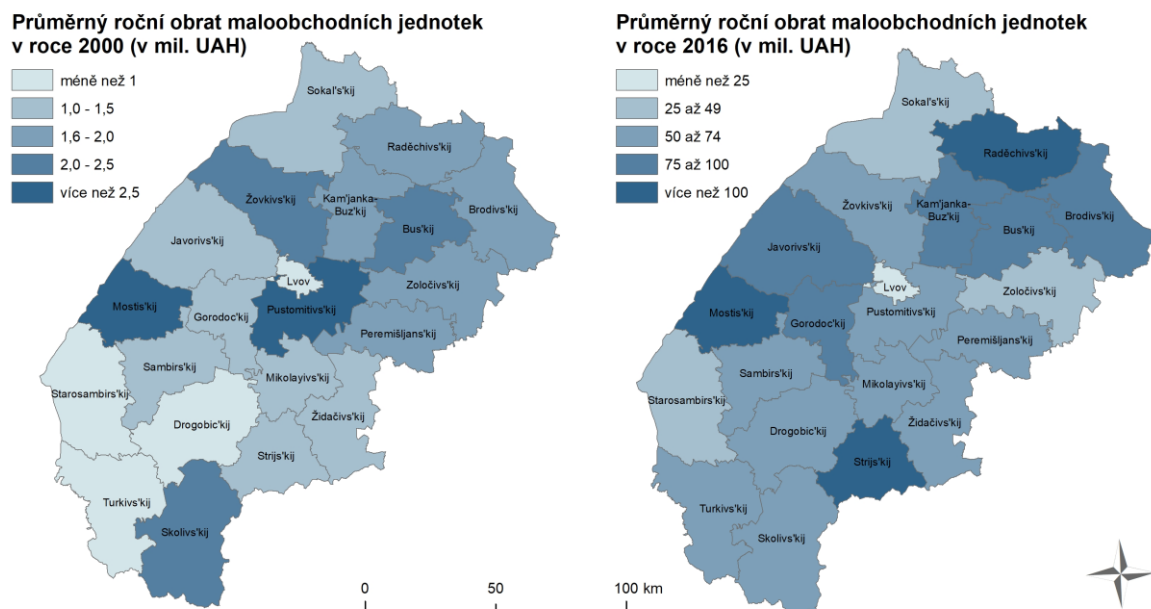
Projevy vlivu efektu hranice a metropolizace na vývoj regionu je nutné předpokládat i v dalších socioekonomických ukazatelích. Jak je patrné z obrázku 11, zmiňovaný západovýchodní gradient je evidentní i ve změně podílu zastavěných ploch mezi lety 2000 a 2016. Efekt metropolizace má v tomto případě značně široké pole působnosti. Naopak v případě ukazatele obratu maloobchodu, je sice rostoucí efekt metropolizace taktéž patrný, avšak nejvýdělečnější maloobchodní jednotky jsou naopak koncentrovány v odlehlých částech oblasti (viz obrázek 12). Určitou souvislost výše obratu maloobchodů je nutné hledat i v rozložení dopravní infrastruktury, kdy se nejméně výdělečné jednotky koncentrují mimo významné dopravní osy (viz obrázek 3 v kapitole 4.1.4). Z uvedených výsledků patřil zejména pohraniční rajón Javorivs'kij, a částečně i Žovkivs'kij, k výrazně růstovým (z hlediska populace, zastavěných ploch i obratu maloobchodu). Je proto evidentní, že jejich odlehlé hodnoty ovlivnily průměry za pohraniční rajóny testované v první části analýzy.

Obrázek 11: Podíl zastavěných ploch v rajónech Lvovské oblasti v letech 2000 a 2017

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2018), Děřavna služba statistiky ukrajiny (2018), vlastní tvorba.

Obrázek 12: Obrat maloobchodních jednotek ve Lvovské oblasti v letech 2000 a 2016

Zdroj: The Humanitarian Data Exchange (2018), Děřavna služba statistiky ukrajiny (2018), vlastní tvorba.

6.4 Shrnutí

Regionální disparity pohraničních a ostatních rajónů nebyly prostřednictvím Mann-Whitneyova testu pozorovány. Odlišné vývojové tendence strukturálních charakteristik pohraničních jednotek byly ovlivněny přítomností progresivních rajónů. Javorivs'kij a Žovkivs'kij rajón těží z kombinace těsného sousedství s hlavním oblastním městem Lvov a hranicí současně, jelikož se nacházejí na spojnici významné ukrajinské metropole a EU (Polska). Jejich socioekonomický rozvoj byl proto výrazně ovlivněn zavedením ENP a vstupem Polska do EU. Vliv přítomnosti hranice na socioekonomický rozvoj, se proto dá považovat za relativní. Její pozitivní účinek je v daných rajónech podmíněn i dalšími faktory, zejména metropolizace a rozložením dopravní sítě.

7 INDIVIDUÁLNÍ PERCEPCE PROMĚN POHRANIČÍ

7.1 Hodnocení procesů reteritorializace z pohledu místních občanů

1. Obecné otázky k respondentům a regionu

V první sérii otázek byli respondenti dotazováni na svůj vztah k regionu. Otázky byly zaměřeny na život (a délku života) v regionu, jeho pozitiva, negativa a tzv. *pull* a *push* faktory regionu. Více než 80 % dotázaných se v regionu narodilo či zde dlouhodobě žije. Pouze dva respondenti považovali region jako přechodné místo pobytu. Mladí i středně staří respondenti označovali jako hlavní negativum regionu nedostatečné pracovní příležitosti. Upozorňovali často na fakt, že práce je sice v regionu dostatek, ale problémem je její nedostatečné finanční ohodnocení. Respondenti staršího věku s názorem mladých souhlasili, a dále dodávali, že příčinou je privatizace zemědělské a důlní infrastruktury ze sovětské éry. Jak popsala respondentka č. 7: *„Práce je zde v současnosti málo. Za SSSR zde byly šachty, lidé měli práci tam. Poté šachty zprivatizovali a rozkradli. Teď musí lidé hledat práci jinde. Navíc okolo (Červonohradu) je spousta rozpadlých budov. Hlavně takových, které sloužily dříve jako centrum služeb, restaurace atd. Proto je zde pro mladé málo uplatnění. V zemědělství zase chybí technologie, které by umožnily půdu více obdělávat. Lidé se proto do zemědělství příliš nehrnou a mladým schází motivace v něm podnikat nebo být zaměstnán.“* Všichni respondenti označili jako největší problém odliv mladých lidí z regionu. Mezi pozitiva a „*pull*“ faktory regionu patřily výhradně citové a rodinné vazby.

2. Vnímání hranice

Otázky v druhé sérii se zaměřovaly jednak na vnímání samotné hranice (a hraniční linie), jednak na vývoj pohraničí ovlivněného politickými změnami v posledních 30 letech. Z dotázaných respondentů nikdo neoznačil hranici jako prvek omezující. Hranice pro respondenty znamenala obecně zdroj přínosných vlivů, ať už individuálních či regionálních. Podle dotázaných obyvatel nabízí hranice pro jednotlivce zejména pracovní příležitosti. Jednalo se zejména o obrat z maloobchodu a pracovní příležitosti u pohraniční stráže. Práce pohraničnicka byla respondenty obecně označována jako dobře placená (cca 250 \$ měsíčně). Negativně není v regionu vnímám ani tzv. kontraband, resp. lokální přeshraniční legální i ilegální obchod se zbožím. Pouze respondentka č. 11, se o kontrabandu vyjádřila záporně: *„Lidé z pohraničí si nezvykli pracovat, spoléhají pouze na pašování a kontraband.“* Je ale nutné upozornit, že respondentka byla jednou ze dvou dotázaných, kteří z oblasti přímo nepocházeli.

Z regionálního hlediska spojovala většina respondentů přítomnost hranice se socioekonomickým rozvojem regionu. Hranice má dle majority dotazovaných pozitivní dopad na rozvoj obce, zejména z hlediska její infrastruktury. Respondenti často zmiňovali opravy silnic a chodníků. Někteří ale zároveň upozorňovali na nedostatečnou míru oprav. Např. podle slov respondenta č. 10 *„některé silnice sice opravili, ale silnice vedlejší jsou stejné jako dřív.“* Respondentka č. 2 označila EU jako hlavního aktéra v opravách silnic. Jednalo se o obci Uhryniv, kde byl vystavěn v roce 2015 nový hraniční přechod za spolupráce EU (viz obrázek 13).

Obrázek 13: Provizorní parkoviště u hraničního přechodu Uhryniv

Zdroj: autorka (2017).

V obci Krakovec, kde je jeden z nevytíženějších mezinárodních přechodů na Ukrajině (viz obrázek 14) obyvatelé přičítali rozvoj města zejména daním obchodníků. Ty umožňují nejen investice do veřejného prostoru města, ale i podporu dalšího podnikání. Výstavba nových hraničních přechodů je proto vnímána jako přínosná. Pouze jeden respondent ze sedmi dotázaných v okolí přechodu Uhryniv vyjádřil nesouhlas s další stavbou přechodu v regionu: „Proč chtějí stavět další přechod ve Varjaži? Uhryniv je blízko a víc celníků tu nechceme.“

Obrázek 14: Dopravní přetíženost hraničního přechodu Krakovec

Zdroj: autorka (2017).

Jako speciální a o to více zajímavý případ je nutné považovat obci Nyžankoviči. V této obci se již několik posledních let plánuje výstavba hraničního přechodu do Malhowic. Ačkoli zde přímé přeshraniční spojení s Polskem neexistuje, Poláci sem přijíždí a nakupují. Podle respondentky č. 25 obec ale i přesto „chudne a stárne“. Mezi starými občany se kvůli nepříznivé finanční situaci objevuje sovětský sentiment. Hranice jako taková proto na obyvatelstvo má spíše negativní vliv. Otevřením hraničního přechodu by podle respondentů z obce Nyžankoviči došlo k prudkému socioekonomickému rozvoji regionu. Obyvatelé jsou na variantu otevření hranice připraveni a podél hlavní silnice k hraničnímu přechodu vznikají obchody. Hranice je však stále uzavřená a neprostupná (viz obrázek 15).

Obrázek 15: Uzavřená hranice v obci Nyžankoviči

Zdroj: autorka (2017).

Vliv relativně otevřených hranic vnímali všichni respondenti pozitivně. Dnešní situace se oproti stavu před 30 lety jeví pro pohraničí jako přínosná. Většina respondentů uvedla, že lidé mají vlivem otevřených hranic větší možnosti a větší finanční jistotu. Otevřené hranice podle respondentů přímo ovlivňují rostoucí kvalitu života. Na ukrajinském trhu je dostupné lepší zboží a zároveň mají obyvatelé přístup ke zboží na trhu polském. Naopak uzavřená hranice v obci Nyžankoviči představuje podle tamních obyvatel zásadní problém pro socioekonomický rozvoj regionu.

3. Lokální migrace

Lokální migrace je ve vnímání respondentů spojená s legálními i nelegálními formami obchodu. Respondenti označovali lokální migraci na jedné straně jako zdroj financí, na druhé straně jako zdroj kvalitních potravin a dalších komodit. Mezi nejčastěji zmiňované komodity patří cigarety, alkohol a pohonné hmoty, které jsou na Ukrajině výrazně levnější než v Polsku. Tyto komodity jsou podle respondentů Poláky nejvíce vyhledávaným zbožím v rámci přejezdu hranice za účelem nákupu. Cigarety a alkohol jsou zároveň hlavními komoditami kontrabandu a jejich nákup proto podporuje rozvoj místního maloobchodu. Jejich převoz přes hranici je omezen celními předpisy, které jsou často ignorovány. Dle zákona lze na území EU převézt max. 2 krabičky cigaret a 0,5 l tvrdého alkoholu. Jak potvrdili mnozí respondenti, zejména množství cigaret migranti povětšinou nerespektují. Např. dle slov respondentky č. 9, „lidé často schovávají krabičky cigaret pod oblečení nebo skrývají celé kartony v interiéru aut.“ Jak již bylo řečeno, kontraband nebyl respondenty

vnímán negativně (až na jeden případ). Podle respondentky č. 1 dokonce kontraband nabízí lidem vedlejší zdroj obživy: „Takto se lidé často zaměstnávají i během dne – nemají co na práci, tak jdou pěšky do Polska. Tam prodají dvě krabičky cigaret a jdou zase zpět. Chodí pěšky, protože cesta autem je příliš složitá kvůli kontrolám aut.“ (viz obrázek 16). Někteří respondenti upozorňovali i na nebezpečí nelegálního prodeje ukrajinských komodit za hranicemi. Jak doplnila respondentka č. 1 „Pokud Ukrajinci nemají povolení k prodeji a poruší zákon opakovaně, mohou být z Polska vyhoštěni.“

Obrázek 16: Lokální migranti u hraničního přechodu Šehyni

Zdroj: autorka (2017).

Přechod hranice podle většiny respondentů není nikterak složitý. Doslova stačí jen „ukázat pas“. Problém nastává, pokud je hranice překonávána prostřednictvím automobilové dopravy. Automobily často podléhají přísným a časově náročným kontrolám. Zesílení přeshraniční dopravy v rámci bezvízového režimu tuto situaci významně komplikuje. Kapacity hraničních přechodů jsou často přetěžovány (viz obrázek 14 výše). I z tohoto důvodu mají obyvatelé západoukrajinského pohraničí často automobily s polskou SPZ. Jak vysvětlili respondenti č. 19 a 23, pro Ukrajince je výhodné si koupit automobil v Polsku. Aby nemuseli platit převozní clo, nechají mu polskou SPZ. To je zavazuje k pravidelnému překročení hranice min. jedenkrát za 5 dní. Polské dopravní prostředky podléhají menším kontrolám než ukrajinské. Jejich majitelé se tak pravděpodobněji vyhnou detailním kontrolám. Zároveň závazek pravidelného přejezdu hranice iniciuje větší intenzitu převozu a nelegálního prodeje drobného zboží.

Ukrajinci navštěvují polskou stranu velice často. Většina respondentů překročí hranici více než jedenkrát za 3 týdny. Primárním cílem lokální migrace je prodej ukrajinského zboží a nákup

polského. Polsko pravidelně nenavštěvovali pouze 3 z dotázaných respondentů. Důvodem byl nedostatek finančních prostředků k pořízení cestovního (biometrického) pasu či migrační propustky, na kterou mají nárok všichni obyvatelé pohraničního území s trvalým bydlištěm do 30 km od hranice.

4. Přeshraniční spolupráce, interakce pohraniční komunity

Čtvrté tematická oblast otázek byla cílena na percepci polské pohraniční komunity, která se aktivně zapojuje do lokální migrace a západoukrajinské oblasti navštěvuje. Dle teoretického podkladu by právě tyto otázky umožnily odhalit přítomnost konceptu „my vs. oni“ a vzpomínky na historické křivdy. Je však nutno konstatovat, že výskyt takového typu rétoriky nebyl zaznamenán ani v jednom rozhovoru. Naopak všichni respondenti potvrzovali existenci kladných vztahů mezi Ukrajinci a Poláky. Vztahy respondenti charakterizovali jako přátelské a vzájemně prospěšné. Mnozí upozorňovali na vlastní rodinné a přátelské vazby. Zmiňovali i konkrétní osoby polské národnosti, se kterými jsou v pravidelném kontaktu a ty, které v regionu žijí a jsou začleněni místní komunity. Historické křivdy byly (respondentem č. 5) zasazeny do Volyňské oblasti.

Dle zjištěných informací se v západoukrajinských pohraničních regionech často konají i polsko-ukrajinské společenské akce. Jedná se především o kulturní festivaly, sportovní utkání, bilaterální koncerty uměleckých škol či studentské výměnné pobyty a exkurze. Několik respondentů také upozorňovalo na akce, kdy se jako vzpomínka na historické teritoriální uspořádání sdružují rozdělené a sousední vesnice. Takovýto typ festivalů probíhá v těsné blízkosti hraniční linie, a to nezávisle na hraničních přechodech. Slovy respondenta č. 10: *„Na jeden den v roce se hranice otevře a lidé ji mohou volně překračovat a navštěvovat známé ze sousedství.“* Společné kulturní i sportovní akce respondenti označovali jako oblíbené a vysoce navštěvované.

Důvodem pravidelné přeshraniční migrace Poláků je i návštěva starých římskokatolických kostelů. Na tyto kostely upozorňoval respondent č. 3 ve Varjaži, respondentka č. 22 v Krakovci a respondentka č. 25 v Nyžankoviči. Je však pozoruhodné, že tyto kostely, zejména kostel sv. Marka ve Varjaži je značně zdevastovaný (viz obrázek 17 a 18) a přesto není jeho rekonstrukce součástí žádného z mikroprojektů PL-BY-UA (viz příloha A), ani dalších přeshraničních iniciativ.

Obrázek 17: Zdevastovaný římskokatolický kostel sv. Marka, Varjaž

Zdroj: autorka (2017).

Obrázek 18: Zdevastovaný římskokatolický kostel sv. Marka, Varjaž (detail interiéru)

Zdroj: autorka (2017).

5. Pracovní příležitosti

Všichni respondenti se shodovali, že pracovních příležitostí je v regionu nedostatek. Práce není na Ukrajině dostatečně finančně ohodnocena. Jak již bylo řečeno, hranici respondenti vnímají jako zdroj pracovních příležitostí a obživy. Jednak jde o zvyšování výdělků v regionu v důsledku intenzivního legálního i nelegálního obchodu, jednak o možnosti práce v zahraničí. Nejvíce

využívaný je podle respondentů pracovní trh v Polsku (viz obrázek 19). Pracovní příležitosti nabízí však i EU jako celek. Mezi zmiňované státy patřilo i Česko, Německo, Španělsko a Itálie. Zkušenost s pracovními příležitostmi v Rusku (ať už přímou či zprostředkovanou) zmínili pouze 3 respondenti.

Obrázek 19: Jeden z mnoha plakátů inzerujících práci v Polsku, Javoriv

Zdroj: autorka (2017).

Pracovní přeshraniční migrace je v regionu převážně sezónního charakteru. Celkem 11 oslovených respondentů v době terénního šetření či v minulosti pravidelně využívali pracovních nabídek v Polsku, 4 respondenti o práci v Polsku uvažovali. 9 respondentů mělo ve svém blízkém okolí někoho kdo byl v době šetření pracovně v Polsku či jiných státech EU. Dle informací z rozhovorů mladí respondenti využívající možnosti sezónní práce v Polsku region definitivně opouštět nechtějí. Nedostatek možností finančního výdělků jim však jinou eventualitu často neumožňuje. Značným problémem je i najít specializovanou práci. Mladí absolventi vysokých škol tak často upouštějí od vystudovaného oboru a dávají přednost manuální práci v zahraničí, a to nejčastěji z důvodu vyššího finančního ohodnocení. Alternativou není, podle dotázaných, ani práce ve větších městech. Jak shrnoval respondent č. 10: „*Ne, že by tu nebyla práce, ale je špatně placená. Řešením ale není najít práci jinde na Ukrajině. Např. v Kyjevě dostávají více peněz, život je tam ale zároveň dražší.*“

Téma práce je dle výstupů z rozhovorů evidentně jedním z nejpalčivějších v regionu. Ve zkrácených zápisech z rozhovorů se termín práce objevil celkem 83krát. Většinou se termín objevil v kontextu nedostatku práce, špatně placené práce a práce v zahraničí.

6. Hranice v historických a politických souvislostech

V šesté sérii otázek byli respondenti dotazováni na vnímané změny, které v regionu proběhly od rozpadu SSSR. Respondenti měli primárně hodnotit, zdali jsou proměny regionu za posledních 30 let spíše pozitivní nebo negativní, a to z hlediska kvality života obyvatel. Všech 33 respondentů vnímalo změny jako pozitivní. Podle dotázaných respondentů si obyvatelé pohraničí váží otevírání hranic. Nejčastěji označované změny byly již diskutované investice z Polska a EU, které probíhaly v závislosti na budování nových a rekonstrukci stávajících hraničních přechodů a s nimi související intenzivnější přeshraniční migraci Poláků. Jejich výsledkem je relativní zlepšení příhraniční infrastruktury a kultivace veřejného prostranství.

Respondenti dále zmiňovali i politické souvislosti. Otevírání hranic vnímali jako krok kupředu. Evropská integrace je pro Ukrajinu podle respondentů nutná a viditelné evropské investice (např. ve městě Javoriv) prozápadní orientaci obyvatel podporují. Pozitivní změny v regionu a přeshraniční interakce s Poláky pomáhají dle respondenta č. 5 odolávat i mediálnímu tlaku z Ruska: *„Mladí lidé si neuvědomují, jak nebezpečné Rusko je. Je nutné se mu bránit. Staří vědí, co Rusko znamenalo. Rusko se snaží rozvrátit svět, pomocí médií lidem servírují lži. Snaží se znepřátelit Poláky a Ukrajince, rozvrátit Ukrajinu z obou stran a všechny národy poslat proti sobě.“* Právě pozitivní změny a zároveň konfliktní situace na východní Ukrajině podle respondenta č. 13 zapříčinila definitivní proevropský obrat západoukrajinského obyvatelstva: *„Zpět do SSSR nechce nikdo. Ani staří. Chtěli k Rusku, teď už ne. Lidé by chtěli do EU, nejdřív je však nutné odstranit korupci. Korupce je všude, ale ne taková jako tady.“* I z politického hlediska tak respondenti vnímali změny regionu jako prospěšné. Zdůrazňovali dále nutnost zachování prozápadního směru a intenzifikace spolupráce s EU, jak z politického, tak ekonomického hlediska.

7. Pohraniční region očima starosty města Javoriv

Otázky kladené v rámci dotazníkového šetření se svým obsahem a cílem lišily od otázek diskutovaných v rámci rozhovorů. Ústředním tématem dotazníku bylo stejně jako v rozhovorech vnímání hranice a její vliv v regionu. Starosta Bakuněts byl však dotazován převážně na obecnou problematiku, strukturální charakteristiky a administrativní postupy rozvoje v regionu, spíše než na jeho vlastní percepci kvality života v pohraničí.

První část dotazníku byla zaměřena na téma realizace a realizovatelnost projektů dotovaných EU. Jako nejvýznamnější projekt v rámci Javorivského rajónu starosta Bakuněts označil

opravy v prostranství javorivského náměstí (viz obrázek 20)²⁰. Dle jeho názoru tento projekt pozitivně ovlivňuje nejen město Javoriv, ale i celý Javorivský rajon. Při realizaci tohoto projektu hrálo částečně roli i členství Lvovské oblasti v Karpatském euroregionu. Do realizace a implementace a zejména schvalovacích procesů přeshraničních projektů byla zahrnuta i centrální vláda. Podle názoru starosty Bakuněts vláda přeshraniční projekty podporuje. Složitost administrativního procesu při implementaci projektu vnímá jako neutrální.

Obrázek 20: Informační cedule PL-BY-UA k projektu rekonstrukce náměstí v Javorivu

Zdroj: autorka (2017).

Lokalitu v těsném sousedství s Polskem (a EU) vnímá starosta města Javoriv Pavlo Bakuněts jako přínos pro sociální i ekonomický rozvoj regionu. Z jeho odpovědí vyplývalo, že hlavními činiteli socioekonomického rozvoje nejsou přímo evropské instituce a jejich investiční pobídky. EU však podle něj podíl na rozvoji má. Díky vstupu Polska do EU došlo k posílení přeshraniční regionální kooperace, zejména v oblasti financí. Z dalších nejlépe hodnocených přínosů intenzivní přeshraniční spolupráce je nutné jmenovat možnosti výdělků v rámci lokálního obchodu a možnosti exportu zboží a služeb. Pozitivně byla hodnocena i stabilizace polsko-ukrajinských vztahů. Jako spíše nevýznamné či neutrální dopady považoval starosta Bakuněts výdaje Poláků v západoukrajinském pohraničí, růst kriminality a zvýšení přímých zahraničních investic do regionu.

Jediným zmiňovaným problémem, který s sebou otevírání hranice přineslo, je v současnosti úbytek pracovních sil. Ten starosta Bakuněts zmínil i jako hlavní dopad bezvívového režimu. Výrazný problém s emigrací z regionu přesto nezaznamenává, naopak zdůrazňuje přínos remitencí.

²⁰ Ty kromě rekonstrukce náměstí zahrnovaly i opravu Lidového domu, vybudování infocentra a výstavbu venkovního kulturního prostoru „Letní scéna“.

7.2 Shrnutí

Hranice a sousedství s EU a Polskem je v pohraničí vnímáno jako určitý benefit. Bezpochyby nejvýraznějším přínosem otevřené je multiplikace pracovních příležitostí. Téma nedostatku práce je v pohraničí principiální. Relativně otevřené hranice přitom nabízejí svou podstatou pracovní příležitosti v rámci lokálního obchodu a exportu zboží a služeb. Přibližují západoukrajinskému obyvatelstvu bohatší pracovní trhy, a to jak polský, tak i další evropské trhy, což obyvatelstvo vnímá jako pozitivní (ve smyslu příležitostí). Negativním aspektem pracovní migrace je odliv pracovních sil do zahraničí. Většinou se však nejedná o trvalou emigraci. Trendem je převážně pravidelná sezónní pracovní migrace, do které se zapojuje velká část obyvatelstva pohraničí. Sice tak region konstantně postrádá velkou část své pracovní síly, svou roli v ekonomickém rozvoji hrají ale i remittance. Jako další z hlavních přínosů EU obyvatelé pohraničí vnímají investice do oprav obecní infrastruktury. Zdánlivě malým projektům jako jsou opravy silnic, chodníků či náměstí a jeho veřejného prostranství obyvatelé přikládají zásadní význam. Dopady takovýchto projektů mají dle obyvatel pohraničních měst a obcí i starosty Javorivu lokální až regionální dosah.

Mezi odpověďmi z rozhovorů a dotazníkového šetření nebyl nalezen koncept „my vs. oni“ ani v jednom případě. Všichni respondenti považovali vztahy za kladné, založené na pravidelné interakci, intenzivní přeshraniční spolupráci a absenci historických či jiných křivd. Ani v jednom případě nebyla pozorována existence negativních narativů. Přeshraniční spolupráce se proto těší vysoké oblibě, a to nejen na regionální úrovni, ale i v rámci lokálních iniciativ, např. kulturních a sportovních událostí. Přeshraniční interakce má pro obyvatelstvo i politický přesah. Respondenti zdůrazňovali důležitost zachování prozápadní geopolitické orientace Ukrajiny jakožto záruku svobodného přeshraniční mobility a z ní vyplývajícího socioekonomického rozvoje.

8 ZÁVĚR

V souvislosti s rozpadem Sovětského svazu a získání nezávislosti koncem roku 1991 se Ukrajina ocitla ve zcela nové geopolitické situaci. V geopolitickém a geoekonomickém prostoru mezi Východem a Západem si byla nucena vybrat své budoucí směřování. Přestože již v prvních letech nezávislosti prezident Kravčuk proklamoval západní volbu, orientace Ukrajiny byla nejednoznačná. I v následujících letech hrála spíše roli mostu mezi Ruskem a EU a nutno přiznat, že převážně neúspěšně. Na jedné straně je zjevná snaha Ukrajiny o postupnou integraci do evropských struktur skrze účast Ukrajiny v partnerských programech. To dlouhodobě podporuje značná část ukrajinské populace, která se za tímto účelem byla schopna mobilizovat i v mohutných občanských protestech. Na druhé straně propojenost ukrajinské ekonomiky a celého oligarchického systému s Ruskem vyvolávaly dlouhodobou politickou zranitelnost a zároveň pochybnosti o demokratickém charakteru státu. Staly se tak primárními překážkami pro kandidaturu Ukrajiny na členství v EU, o které usilovala.

Jednou z příčin složitého vývoje ukrajinských zahraničních vztahů je i vnitřní kulturní, sociální, ekonomická a zejména politická heterogenita státu. Rozmanitost země, a regionální odlišnosti západoukrajinských oblastí, pramení v historickém vývoji. Právě historické souvislosti jsou faktorem určité unikátnosti západoukrajinského regionu. Historicky úzká provázanost regionu se středoevropskými mocnostmi staví západní Ukrajinu v současném politickém kontextu do zcela specifické role. V kontrastu se situací na východě Ukrajiny jsou západní regiony aktivně zapojovány do procesu evropské integrace. Aktivita EU přesahuje svou územně vymezenou hranici a mění povahu sousedních (západoukrajinských) regionů. Permeabilita hranice roste a s ní se oslabuje suverenita státu. Dochází k reteritorializaci a hranice a její charakter jsou jedněmi z jejích hlavních činitelů. Efekt hranice může být jak pozitivní, tak negativní a jeho příčinou mohou vznikat výrazné regionální disparity. Pro snížení rizika negativního vlivu hranice v pohraničních, resp. periferních, regionech, EU zavádí speciální regionální politiky zaměřené na rozvoj přeshraniční spolupráce a integraci sousedních států. Západoukrajinské pohraničí je tak ideální lokalitou pro sledování dopadů reteritorializace.

Cílem předkládané diplomové práce bylo zhodnotit vliv přítomnosti hranice EU na západoukrajinské pohraniční rajóny. Analýza byla zaměřena na (i) institucionální a (ii) socioekonomické změny a (iii) proměnu percepce hranice obyvateli pohraničních rajónů. Charakteristika hraničního efektu a jeho důsledků v podobě socioekonomických změn v pohraničních regionech byla předmětem výzkumných otázek práce, formulovaných v kapitole 1. Pro jejich zodpovězení byla využita metoda případové studie, která umožnila práci zasadit do širšího

politického kontextu. Zvolený metodický přístup PPP dovolil aplikaci kombinovaných typů analýz a jejich syntézu s teoretickými přístupy. Pro naplnění jednotlivých cílů práce tak mohly být využity individuální analytické metody.

První část analýzy byla zaměřena na uvedení práce do politického kontextu. Cílem bylo charakterizovat institucionální roli EU a její vliv na hraniční režim v politických souvislostech. Pro dosažení cíle byly zvoleny následující doplňující otázky: Jak ovlivňuje socioekonomický rozvoj pohraničí institucionální a legislativní rámec? Jakou formou a v jaké míře zde probíhá přeshraniční spolupráce? Vývoj institucionálního rámce evropské integrace byl dlouhodobě komplikován důsledky chaotické transformace Ukrajiny v 90. letech. Přehnaná centralizace státní administrativy znesnadňovala regionální rozvoj přeshraniční spolupráce. Po vstupu Polska do EU však byla vytvořena speciální regionální politika ENP. Ta sice zpočátku spolupráci spíše komplikovala, ale po zavedení dalších regionálních politických opatření, došlo ke zlepšení situace. V iniciaci přeshraniční interakce v polsko-ukrajinském pohraničí dnes hraje regionální politika EU zásadní roli, a to zejména z hlediska menších projektů v rámci euroregionů. Prostřednictvím nich Ukrajina i Polsko zdůraznily lokální a regionální problémy a potřeby. Finance z fondů EU byly díky malým projektům investovány do řešení konkrétních záležitostí pohraničních oblastí. Usnadnily tak vytváření mostu spolupráce, místo aby vztyčovaly nové bariéry a zdůrazňovaly vnímání EU jako „*Fortress Europe*“. Jako hlavní překážka hlubší integrace, či případné kandidatury Ukrajiny na členství v EU, se jeví zděděná oligarchická politická struktura s vysokou mírou korupce a proruskými zájmy ukrajinských oligarchů. Ta se projevuje zejména vysokou mírou centralizace Ukrajiny a nutností schvalování přeshraničních projektů v rámci státní administrativy.

Konkrétní socioekonomické změny byly hodnoceny v druhé, převážně kvantitativní, části analýzy. Zde byly analyzovány regionální disparity mezi rajóny pohraničními a ostatními. Pomocí vybraných ekonomických, sídelních a demografických ukazatelů byl měřen efekt hranice. Analýza odpovídala na otázku, zdali je pohraničí v rámci regionálního rozvoje přítomnou hranicí a přímým sousedstvím s EU stimulováno či limitováno. Významné rozdíly v socioekonomickém rozvoji mezi pohraničními a ostatními rajóny nebyly registrovány. Z ekonomického hlediska byla v pohraničí zaznamenána pouze vyšší míra obratu maloobchodů, jehož příčinou je rostoucí přeshraniční migrace. Ačkoli je integrační politika EU aplikována na západoukrajinské pohraničí jako celek, provedená analýza zaznamenala značné rozdíly uvnitř tohoto regionu. Z hlediska statistických analytických metod, tak bylo nutné provést rozšiřující testování sociálních a ekonomických indikátorů. Ty poukázaly na zcela odlišný socioekonomický charakter rajónů, které se nachází na spojnici významných evropských a polských metropolí s hlavním městem oblasti, Lvovem. Efekt hranice se tak dá považovat za významně přínosný, pakliže je doplněn o přínosy procesu metropolizace.

Cílem třetí části analýzy bylo zjistit, je-li západoukrajinské pohraničí reteritorializováno i z hlediska percepce obyvatel, resp. zda dochází k imaginárnímu mazání či spíše multiplikaci hranic. Na základě standardizovaných otevřených rozhovorů byla analyzována kognitivní role hranice v životě obyvatel pohraničí. Otázky se zaměřovaly na individuální vnímání pozitiv a negativ života při hranici s EU. Z hodnocení rozhovorů jasně vyplývala pozitivní percepce hranice a sousedství s EU. Blízkost jak polského, tak i dalších evropských trhů, nabízí místním obyvatelům nové ekonomické možnosti. V první řadě se jedná o pracovní nabídky, které jsou na Ukrajině značně poddimenzované. Neméně důležité jsou příležitosti vyplývající z možnosti přeshraniční migrace, kupříkladu lokální obchod. Evropské investice navíc umožňují řešení konkrétních komunálních problémů a zvyšují tak kvalitu života v regionu. Aktivní přeshraniční spolupráci iniciovanou EU usnadňují i kladné přeshraniční vztahy a pozitivní přístup k evropské integraci. Ty jsou vnímány jako záruka dalšího socioekonomického rozvoje regionu.

Vývoj institucionálního a legislativního rámce naznačuje stále intenzivnější prohlubování evropské integrace. Zásadním milníkem integračního procesu byl vstup Polska do EU a zavedení ENP. Postupné překonávání překážek zděděné politické struktury umožnil zejména v posledních letech obrovský pokrok v rozvoji zahraničněpolitických vztahů Ukrajiny a EU. Kulturní podobnost, dobré vztahy a aktivní interakce s Polskem jsou předpokladem úspěšné integrace. Každodenní přeshraniční migrace vytváří pragmatickou formu přeshraničního regionalismu, který funkčně využívá přeshraniční mobility. Tento pragmatismus však zatím pramení z individuálního naplňování potřeb spíše než kulturní a sociální integrace. Podněty ke kulturní a sociální integraci v současné době tvoří zejména EU prostřednictvím financování konkrétních kooperačních projektů. Města či regiony na obou stranách hranice spolupracují na projektech na nejnižších měřítkových stupních a pomáhají rozvíjet obecně úspěšnou kooperační strategii. Ukazuje se, že lokální a regionální kooperace je pro rozvoj pohraničí a přeshraniční integraci efektivnější než spolupráce, podněcovaná na národním a makroregionálním měřítku. Výsledkem je tak relativní socioekonomický rozvoj na úrovni konkrétních lokalit, spíše než obecný rozvoj celého pohraničního regionu.

Předložená práce byla případovou studií Lvovské oblasti. Východní hranice EU však zasahuje i do oblasti Volyňské a Zakarpatské. Podobně jako Lvovská oblast i tyto prošly specifickým historickým vývojem a jsou tak kulturně, sociálně a ekonomicky odlišné než jiné ukrajinské regiony. Pro hlubší pochopení problematiky evropské integrace západoukrajinského pohraničí by tyto oblasti bylo jistě zajímavé zahrnout do dalších analýz. Specifický historický a politický vývoj v polském pohraničí se však netýká pouze Ukrajiny. Komparace vlivů hranice EU mezi Ukrajinou, Běloruskem a Litvou by zcela jistě poskytla další překvapivá zjištění.

Na závěr je vhodné upozornit, že reteritorializace často pracuje i s pojmy společná či hybridní identita. Společná přeshraniční regionální identita je dnes prozatím pojmem k zamyšlení.

Již dnes však nacházíme v ukrajinských a polských pohraničních regionech mnoho totožných znaků v oblasti kulturní, sociální, sídelní i ekonomické. Tyto shodné aspekty se jednoho dne mohou stát platformou společné regionální identity. Studium přeshraničních identit nabízí další možnost rozšíření poznatků o (nejen) západoukrajinských regionech.

SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ

Seznam literatury

- AMAR, T. C. (2015): The Paradox of Ukrainian Lviv. A Borderland City between Stalinists, Nazis, and Nationalists. Cornell University Press, Ithaca, Londýn, 356 s.
- BIRCH, S. (2000): Interpreting the Regional Effect in Ukrainian Politics. *Europe-Asia Studies*, 52, 6, s. 1017-1041.
- BOGG, S. (1940): International Boundaries: A Study of Boundary Functions and Problems. Columbia University Press, New York, 310 s.
- BOJKO, O., GONĚC, V. (1997): Nejnovější dějiny Ukrajiny. Jota, Brno, 272 s.
- BRENNER, N. (1999): Globalization as reterritorialisation: the rescaling of urban governance in the European Union. *Urban Studies*, 36, s. 431-451.
- BROWNING, CH., CHRISTOU, G. (2010): The constitutive power of outsiders: The European neighbourhood policy and eastern dimension. *Political Geography*, 29, s. 109-118.
- BRUNARSKA a kol. (2016): Ukrainian Migration to Poland: A „Local“ Mobility? In: FEDYUK, O., KINDLER, M. (eds.): Ukrainian Migration to the European Union. Lessons from Migration Studies. Springer International Publishing, s. 115-131.
- CIMOSZEWICZ, W. (2003): "EU Eastern Policy – the Polish perspective" (přednáška). Summit ke spuštění Východního partnerství. Praha, 21. února 2003
- COHEN, A. (1998): Boundaries and boundary consciousness: politicizing cultural identity. In: ANDERSON, M., BORT, E. (eds.): The Frontiers of Europe. Pinter, Londýn, s. 22-35.
- DELEUZE, G., GUATTARI, F. (1977): Anti-oedipus: Capitalism and schizophrenia. Viking Penguin, New York, 400 s.
- DELEUZE, G., GUATTARI, F. (1987): A thousand plateaus. University of Minnesota Press, Minneapolis, 632 s.
- DOKOUPIL, J. (2000): Theoretical approaches to the problems of borderland with application in the Czech-Bavarian space. *Geografie – Sborník ČGS*, 105, 1, s. 10–18.
- DOKOUPIL, J. (2004): Hranice a hraniční efekt. In: JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. (eds.): České pohraničí: bariéra nebo prostor zprostředkování? Academia, Praha, s. 47-58.
- Děřavna Prikordonna Služba Ukrajini (2018a): Na korodni z respublikoju Pol'jšča. <https://dpsu.gov.ua/ua/NA-KORDONI-Z-RESPUBLIKOYU-POLSHCHA/> (14.5.2018).
- Děřavna Prikordonna Služba Ukrajini (2018b): New international border crossing point is opened at the border with Poland. <https://dpsu.gov.ua/en/news/new-international-border-crossing-point-is-opened-at-the-border-with-poland/> (14.5.2018).
- EUROREGION BUG (2016): Geneza Euroregionu. <https://www.euroregionbug.pl> (9.5.2018).
- EVROPSKÝ ÚCETNÍ DVŮR (2016): EU assistance to Ukraine. Special Report. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR16_32/SR_UKRAINE_EN.pdf (19.4.2018).

- EVROPSKÁ KOMISE (2017): Facts and Figures About EU-Ukraine relations. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/eap_summit_factsheet_ukraine_eng.pdf (9.4.2018).
- FEDYUK, O., KINDLER, M. (eds.): Ukrainian Migration to the European Union. Lessons from Migration Studies. Springer International Publishing, 230 s.
- FERRER-GALLARDO, X. (2008): The Spanish-Moroccan border complex: Processes of geopolitical, functional and symbolic rebordering. *Political Geography*, 27, s. 301-321.
- FERRERO-WALDNER, B. (2004): "To launch first seven Action Plans under the European Neighbourhood Policy", Tisková konference, 9. prosince 2004, Brusel. http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-04-529_en.htm (16.12.2014).
- GREGORY, D. a kol. (eds.) (2009): The Dictionary of Human Geography. 5. vydání. Wiley-Blackwell, Oxford, Malden, 1072 s.
- GRESSEL, G. (2015): Is Europe losing Ukraine? http://www.ecfr.eu/article/commentary_is_europe_losing_ukraine3088 (15.5.2017).
- HAMPL, M., MARADA, M. (2016): Metropolizace a regionální vývoj v Česku v transformačním období. *Geografie*, 121, 4., s. 566-590.
- HARTSHORNE, R. (1933): Geographic and Political Boundaries in Upper Silesia. *Annals of the Association of American Geographers*, 23, s. 195-228.
- HARTSHORNE, R. (1950): The Functional Approach in Political Geography. *Annals of the Association of American Geographers*, 40, 2, s. 95-130.
- HAVLÍČEK, T., JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J. (eds.) (2017): Borders in Central Europe After the Schengen Agreement. Springer, Cham, 239.
- HENDL, J. (1997): Úvod do kvalitativního výzkumu. Karolinum, Praha, 243 s.
- HENDL, J. (2006): Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat. 2. vyd. Portál, Praha, 583 s.
- HENDRYCH, L. (2017): Roky průtahů a krvavých bojů. Asociační dohoda s Ukrajinou je definitivně schválená. <https://euractiv.cz/section/aktualne-v-eu/news/roky-prutahu-a-krvavych-boju-asociacni-dohoda-s-ukrajinou-je-definitivne-schvalena/> (19.4.2018)
- JEŘÁBEK, M. (2004): Pohraniční a přeshraniční spolupráce v regionálním rozvoji. In: JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. (eds.): České pohraničí: bariéra nebo prostor zprostředkování? Academia, Praha, s. 75-85.
- JONES, S. (1943): The description of international boundaries. *Annals of the Association of American Geographers*, 33, s. 99-117.
- JONES, S. (1959): Boundary concepts in setting time and space. *Annals of the Association of American Geographers*, 49, s. 241-55.
- JÓŹWIAK, I., PIECHOWSKA, M. (2017): Crisis-driven Mobility between Ukraine and Poland. What Does the Available Data (Not) Tell Us. <http://www.migracje.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2017/05/WP99157.pdf> (18.6.2018)

- KJELLÉN, R. (1917): *Der Staat als Lebensform*. S. Hirzel, Lipsko, 235 s.
- KOLOSOV, V. (2005): *Border Studies: Changing Perspectives and Theoretical Approaches*. *Geopolitics*, 10, s. 606-632.
- KRISTOFF, L. (1959): The nature of frontiers and boundaries. *Annals of the Association of American Geographers*, č. 49, s. 269-82.
- KULYK, T. a kol. (2014): *The Carpathian Euroregion Strategy 2020 & Beyond. Annex I – Country Profile. Ukraine*. <http://www.ker.sk/-dokumenty-na-stiahnutie> (8.5.2018)
- KUZIO, T. (2014): Crime, politics and business in 1990s Ukraine. *Communist and Post-Communist Studies*, 47, s. 195-210.
- LAINE, J. (2007): Incommodious border? Rethinking the function of the Finnish-Russian border. *Fennia*, 185, 1, s. 49-62.
- LANGER, J. (1999): Towards a conceptualization of border: the Central European experience. In: ESKELINEN, H., LIIKANEN, I., OKSA, J. (eds.): *Curtains of iron and gold. Reconstructing borders and scales of interaction*. Ashgate, Aldershot, s. 25-42.
- LEPIK, K. (2009): EUroregions as Mechanisms for Strengthening Cross-Border Cooperation in the Baltic Sea Region. *TRAMES*, 13, 3, s. 265-284.
- LINKEVIČIUS, L. (2008): The European Union Neighbourhood Policy Towards Ukraine. *Lithuanian Foreign Policy Review*, 21, s. 62-85.
- MAULL, O. (1925): *Politische Geographie*. Gebrüder Borntraeger, Berlín, 624 s.
- MFA (2012): *Ukraine-EU relations. Historical overview*. <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/ukraine-eu/relations> (12.5.2018)
- MINISTERSTVO VNITRA ČR (2000): Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské rámcové úmluvy o přeshraniční spolupráci mezi územními společenstvími nebo úřady. *Sbírka mezinárodních smluv*, č. 94, částka 39, s. 1441-1592.
- MORAVCSIK, A., VACHUDOVA, A. (2003) National Interests, State Power, and EU Enlargement. *East European Politics and Society*, 17, 1, s. 42-57.
- NEWMAN, D. (2001). Boundaries, Borders, and Barriers: Changing Geographic Perspectives on Territorial Lines. In: ALBERT, M., JACOBSON, D., LAPID, Y. (eds.): *Identities, Borders, Orders: Rethinking International Relations Theory*. University of Minnesota Press, Minneapolis, s. 137-152.
- NEWMAN, D. (2003): On Borders and Power: A Theoretical Framework. *Journal of Borderlands Studies*, 18, 1, s. 13-25.
- NEWMAN, D. (2006): The Lines that Continue to Separate Us: Borders in Our „Borderless“ World. *Progress in Human Geography*, 30, 2, 143-161.
- O'DOWD, L. (2002): The Changing Significance of European Borders. *Regional and Federal Studies* 12, 4, s. 13-36.
- OBYDENKOVA, A (2011): Comparative regionalism: Eurasian cooperation and European integration. The case for neofunctionalism? *Journal of Eurasian Studies*, 2, 2, s. 87-102.

- O'LOUGHLIN, J., BELL, J. E. (1999): The political geography of civic engagement in Ukraine, 1994–1998. *Post-Soviet Geography and Economics*, 39, s. 233–266.
- OSIČKA, A., POLDAUF, I. (1970): *Anglicko-český slovník*. Academia, nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 4. vyd, 644 s.
- PAASI, A. (1999): Boundaries as Social Processes: Territoriality in the World of Flows. *Geopolitics*, 3, 1, s. 69-88.
- PAASI, A. (2001): „A Borderless World“. Is it Only Rhetoric or will Boundaries Disappear in the Globalizing World? In: REUBER, P., WOLKERSDORFER, G. (eds.): *Politische Geographie. Handlungsorientierte Ansätze und Critical Geopolitics. Heidelberger Geographische Arbeiten*, Heidelberg, s. 133-45.
- PAASI, A. (2009): Bounded spaces in a ‚borderless world‘? Border studies, power and the anatomy of territory. *Journal of Power*, 2, 2, s. 213-234.
- PAASI, A., NEWMAN, D. (1998): Fence and neighbours in the postmodern world: boundary narratives in political geography. *Progress in Human Geography*, 22, 2, s. 186-207.
- PERKMANN, M. (2003): Cross Border Regions in Europe: Significance and Drivers of Regional Cross-Border Co-Operation. *European Urban and Regional Studies*, 10, 2, s. 153-172.
- PIRANI, S., STERN, J., YAFIMAVA, K. (2009): The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assessment. Oxford Institute for Energy Studies, Oxford, 66 s.
- PL-BY-UA (2015a): Book of projects. http://pl-by-ua.eu/upload/pl/Book_of_projects_PL_BY-UA.pdf (7.5.2018).
- PL-BY-UA (2015b): Lviv Oblast. Regional Handbook. http://pl-by-ua.eu/upload/LVIV_CPE.pdf (7.5.2018).
- PL-BY-UA (2015c): ENI CBC Programme Poland - Belarus - Ukraine 2014-2020. <http://www.pl-by-ua.eu/en/news,148> (14.5.2018)
- PL-BY-UA (2018): Documents. 1st call for proposals. <https://www.pbu2020.eu/en/pages/205> (14.5.2018).
- POLDAUF, I. a kol. (1994): *Anglicko-český a Česko-anglický slovník*. Státní pedagogické nakladatelství v Praze, 9. vyd., 1016 s.
- POPESCU, G. (2006): Transborder State Reterritorialization in Eastern Europe: The Lower Danube Euroregion. Dizertační práce. The Florida State University, College of Social Science, Department of Geography, 326 s.
- POPESCU, G. (2008): The Conflicting Logics of Crossborder Reterritorialization: Geopolitics of Euroregions in Eastern Europe. *Political Geography*, 27, 4, s. 418-438.
- POPESCU, G. (2011): *Bordering and Ordering the Twenty-first Century: Understanding Borders*. Rowman & Littlefield Publishers, Plymouth, 192 s.
- RADA EU (2007): EU-Ukraine Summit. Joint Statement. http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/eu_uk_chronology/st12927_en.pdf (16.4.2017).

- RADA EU (2009): Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/107589.pdf (19.4.2018).
- RATZEL, F. (1903): Politische Geographie. R. Oldenbourg, Mnichov, 2. vydání, 838 s.
- RATZEL, F. (1923): Politische Geographie. R. Oldenbourg, Berlín, 3. vydání, 626 s.
- RĘBISZ, S. (2008): Experiences of Polish-Ukrainian Cross-Border Cooperation Under Microprojects in Carpathian Euroregion in the Years 2000-2006. In: NOWAK, A. Z. et al. (eds.) (2008): Eastern Policy of the European Union: Role of Poland, Case of Ukraine. Varšavská univerzita, Varšava, s. 167-177.
- RFERL (2004): CIS: Russian, Ukrainian, Kazakh Parliaments Ratify Treaty On Single Economic Space. <https://www.rferl.org/a/1052410.html> (11.4.2018).
- ROMANYSHYN, Y. (2016): Lviv Oblast's border with Poland is clogged daily with opportunistic small traders. <https://www.kyivpost.com/business/lviv-oblasts-border-poland-clogged-daily-opportunistic-small-traders.html> (14.5.2018).
- ŘEŠETKA, M. a kol. (1997): Anglicko-český a Česko-anglický slovník. Fin Publishing, Olomouc, 4. vyd., 1312 s.
- SCOTT, J. (2005): The EU and 'wider Europe': toward an alternative geopolitics of regional cooperation? *Geopolitics* 10, 3, s. 429–454.
- SCOTT, J. W. (2009): Bordering and Ordering the European Neighbourhood: A Critical Perspective on EU Territoriality and Geopolitics. *TRAMES*, 13, 3, s. 232-247.
- SCOTT, J. W. (2011): Borders, Border Studies and EU Enlargement. In: WASTL-WALTER, D. (ed.): The Ashgate Research Companion to Border Studies. Ashgate Publishing Ltd Farnham, s. 123-142.
- SCOTT, J. W. (2017): Constructing European Neighborhood: Critical Perspectives from EU-Ukraine Interaction and Civil Society Actors. *Journal of Borderlands Studies*, 32, 1, s. 23-29.
- SCOTT, J. W., MATZEIT, S. (2006): EXLINEA „Lines of Exclusion as Arenas of Co-operation: Reconfiguring the External Boundaries of Europe – Policies, Practices, Perceptions). Final Project Report. <http://www.exlinea.comparative-research.net/index.php?id=3> (20.2.2018).
- SEIDLOVÁ, A. (2015): Geopolitické aspekty ruské energetické politiky ve vztahu k Evropské Unii. Bakalářská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK, Praha, 54 s.
- SNYDER, T. (2013): Krvavé země: Evropa mezi Hitlerem a Stalinem. Paseka, Prostor, Praha, 496 s.
- SOUKUP, P., RABUŠIC, L. (2007): Několik poznámek k jedné obsesi českých sociálních věd – statistické významnosti. *Sociologický časopis*, 43, 2, s. 379-395.
- SZCZEPANIK, M. (2011): Between a Romantic 'Mission in the East' and Minimalism: Polish Policy Towards the Eastern Neighbourhood. *Perspectives*, 19, 2, s. 45-67.
- TKACHENKO, Y. (2014): Euroregion as a Tool for Sustainable Development of Border Areas: the European Experience and Ukrainian Features. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*, 3, 2, s. 58-63.

- UNIAN (2008): Poland to support Ukraine's EU membership in future.
<https://www.unian.info/world/89833-poland-to-support-ukraines-eu-membership-in-future.html>
 (18.4.2018).
- VAN HOUTUM, H. (2005): The Geopolitics of Borders and Boundaries. *Geopolitics*, 10, s. 672-678.
- VAN HOUTUM, H. (2011): The Mask of the Border. In: WASTL-WALTER, D. (ed.): *The Ashgate Research Companion to Border Studies*. Ashgate Publishing Ltd., Farnham, s. 49-61.
- VAN HOUTUM, H., BOEDELTE, F. (2011): Questioning the EU's Neighbourhood Geo-Politics: Introduction to a Special Section. *Geopolitics*, 16, 1, s. 121-129.
- VAN HOUTUM, H., SCOTT, J. (2005): EXLINEA Policy Paper. Policy Considerations of Project Results: „Good Practices“ and Situational Ethics of Cross-Border Cooperation.
http://www.exlinea.comparative-research.net/fileadmin/user_upload/reports_and_publications/EXLINEA_Policy%20Paper.pdf
 (8.1.2018).
- VOLLMER, B., MALYNOVSKA, O. (2016): Ukrainian Migration Research Before and Since 1991. In: FEDYUK, O., KINDLER, M. (eds.): *Ukrainian Migration to the European Union. Lessons from Migration Studies*. Springer International Publishing, s. 17-33.
- WARSAW INSTITUTE (2017): Russian television: Poland wants to close its border with Ukraine.
<https://warsawinstitute.org/russian-television-poland-wants-to-close-its-border-with-ukraine/>
 (14.5.2018)
- WILSON, A. (2014): *Ukraine Crisis: What It Mean for the West*. Yale University Press, 236 s.
- WOLCZUK, K. (2003): Ukraine's Policy Towards the European Union: A Case of 'Declarative Europeanization'. Paper for the Stefan Batory Foundation Project, *The Enlarged EU and Ukraine: New Relations*, 28 s.
- WSPÓLNOTA POLSKA (2015): Polacy na Ukrainie – wg. spisu ludności w 2001 r.
<http://biblioteka.wspolnotapolska.org.pl/artukul/32/Polacy-na-Ukrainie-wg-spisu-ludnoci-w-2001-r>
 (24.5.2018)
- YODER, J. (2003): Bridging EU and Eastern Europe Cross Border Cooperation. *Regional and Federal Studies*, 13, 3, s. 90-106.
- YOUNG, C., LIGHT, D. (2001): Place, national identity and post-socialist transformations: an introduction. *Political Geography*, 20, 8, s. 941-955.
- ZUBOV, A. (2014): *Dějiny Ruska 20. století – díl I.: 1894-1939*. Argo, Praha, 949 s.
- ŽENKA, J., KOFROŇ, J. (2012): *Metodologie výzkumu v sociální geografii – případové studie*. Ostravská univerzita, Ostrava, 90 s.

Seznam zdrojů

DĚRŽAVNYI KOMITĚT STATISTIKI UKRAYINY (2001): Nacionaľnyj sklad naselenia. Lvivskaja oblast. <https://web.archive.org/web/20100926043256/http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/lviv/> (24.5.2018)

DĚrřavna fiskal'na sluřba Ukrajini (2018): řas ořikuvanja v punktach propusku. <http://kordon.sfs.gov.ua/uk/home/index> (26.5.2018).

DĚRřAVNA SLUřBA STATISTIKI UKRYINY (2016): Publikacii. Regional'na statistika. <http://www.ukrstat.gov.ua/> (11.2.2018).

DĚRřAVNA SLUřBA STATISTIKI UKRAYINY (2018): Lvovská oblast. Databáze. http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/statfile.asp?lang=2 (11.2.2018).

GUS (2018): Publications. <http://stat.gov.pl/en/publications/> (15.3.2018).

NATURAL EARTH (2018): 1:10 m Cultural Vectors. <https://www.naturalearthdata.com/downloads/10m-cultural-vectors/> (7.6.2018).

THE HUMANITARIAN DATA EXCHANGE (2018): Ukraine administrative level 0, 1, 2, 3 and 4 boundaries. <https://data.humdata.org/dataset/ukraine-administrative-boundaries-as-of-q2-2017> (8.6.2018).

PŘÍLOHY

Příloha A: Přehled respondentů

Respondent	Pohlaví	Věková kategorie	Místo rozhovoru	Délka pobytu v místě rozhovoru
1.	žena	40 - 50 let	Červonohrad	sezónně (trvalé bydliště ve Lvově)
2.	žena	40 - 50 let	Uhryniv	celý život
3.	muž	40 - 50 let	Varjaž	celý život
4.	muž	30 - 40 let	Varjaž	každodenní pracovní (trv. byd. v Sokal'u)
5.	muž	50 - 60 let	Červonohrad	celý život
6.	muž	40 - 50 let	Varjaž	původem z Varjaže (trv. byd. v Ťumenu)
7.	žena	60 - 70 let	Červonohrad	v mládí se přistěhovala za prací
8.	muž	70 - 80 let	Rava-Ruska	celý život
9.	žena	60 - 70 let	Rava-Ruska	v mládí se přistěhovala za prací
10.	muž	20 - 30 let	Rava-Ruska	celý život
11.	žena	20 - 30 let	Rava-Ruska	sezónně (trv. byd. v Lucku)
12.	muž	30 - 40 let	Rava-Ruska	celý život
13.	muž	30 - 40 let	Rava-Ruska	celý život
14.	žena	20 - 30 let	Rava-Ruska	celý život
15.	žena	30 - 40 let	Rava-Ruska	celý život
16.	žena	40 - 50 let	Hrušiv	celý život
17.	muž	30 - 40 let	Javoriv	celý život
18.	žena	20 - 30 let	Javoriv	celý život
19.	muž	20 - 30 let	Javoriv	2 roky (trv. byd. v Pensylvánii; učitel angličtiny, dobrovolník)
20.	žena	30 - 40 let	Javoriv	celý život
21.	žena	20 - 30 let	Javoriv	celý život
22.	žena	70 - 80 let	Krakovec	celý život
23.	muž	30 - 40 let	Krakovec	celý život
24.	žena	40 - 50 let	Krakovec	každodenní pracovní (trv. byd. v okolí)
25.	žena	20 - 30 let	Nyžankoviči	celý život
26.	muž	30 - 40 let	Nyžankoviči	celý život
27.	muž	30 - 40 let	Nyžankoviči	celý život
28.	žena	20 - 30 let	Nyžankoviči	celý život
29.	muž	20 - 30 let	Nyžankoviči	celý život
30.	žena	40 - 50 let	Nyžankoviči	celý život
31.	muž	50 - 60 let	Nyžankoviči	v mládí se přistěhoval za prací
32.	žena	20 - 30 let	Chyryv	celý život
33.	muž	30 - 40 let	Smil'nytsa	celý život

Příloha B: Osnova rozhovoru

1. Obecné otázky k respondentům a regionu

- Kolik let žijete ve městě vašeho současného bydliště? Narodil/a jste se zde? Pokud jste se sem přistěhoval/a, jaké byly vaše hlavní motivy? Označil/a byste se za „rodáka“ regionu?
- Jaká existují pozitiva a negativa v regionu, ve kterém žijete?
- Můžete se pokusit o vysvětlení, proč se vámi uvedená negativa projevují právě v této oblasti?
- Jak byste popsal/a populační vývoj města, ve kterém dnes žijete?
- Od kdy si myslíte, že k tomuto trendu dochází?
 - Podotázka dle věku.
 - Nejstarší: Jaké si myslíte, že jsou motivy mladých lidí dnes zůstat v regionu? Jsou podle Vás odlišné oproti Vaším důvodům?
 - Střední: Do jaké míry ovlivnili váš vztah k regionu vaši rodiče? Přejal/a jste jejich postoje?
 - Nejmladší: Chcete v regionu, ve kterém dnes žijete, strávit celý zbytek života? Pokud ano, uveďte faktory, které vás zde „drží“. Pokud ne, uveďte důvody vašeho případného odchodu. Pokud plánujete svůj budoucí život jinde, uveďte, co by vás přimělo rozhodnutí změnit a zůstat zde.

2. Vnímání hranice

- Město, ve kterém žijete, se nachází v blízkosti hranic. Co pro vás hranice znamená?
- Jak se změnila role hranice za posledních 30 let a jaký měly politické změny dopad na místní obyvatelstvo?

3. Lokální migrace

- Navštěvujete opačnou stranu hranice? Kolikrát jste již byl za hranicí? Za jakým účelem?
- Pokud ne, chcete ji navštívit? Co vám v tom brání a jaký je postup, pokud byste se rozhodl hranici přejet?

4. Přeshraniční spolupráce, interakce pohraniční komunity

- Znáte některé Poláky? Žijí tu někteří? Navštěvujete se s Poláky z nejbližší vesnice? Jaký k nim máte vztah?

- Existuje zde spolupráce mezi příhraničními regiony? Například nějaké organizované společné kulturní akce? Zúčastnili jste se některých?

5. Pracovní příležitosti

- Pohraniční regiony jsou typické vyšší mírou nezaměstnanosti. Myslíte si, že je vysoká míra nezaměstnanosti i v místě, kde žijete?
- Jezdí někteří lidé odsud pravidelně pracovat do Polska (do pohraničí nebo sezónně dále do Polska, Evropy)?

6. Hranice v historických a politických souvislostech

- Jak se podle vás změnil region (město), ve kterém žijete, od doby před rozpadem SSSR?
- Vidíte změny malé nebo velké? Jsou to změny k lepšímu nebo k horšímu?

Příloha C: Plné znění dotazníku zaslaného starostovi města Javoriv

1. Which most important projects were implemented in your region under financial assistance from the EU?

2. Did the Carpathian Euroregion played a role in gaining EU's financial for your region's projects?

Yes – Rather yes – Neutral – Rather no – No

3. Will these projects, in your opinion, affect the economic and social development in Yavoriv and Yavoriv region as a whole?

Yavoriv: positive impact – negative impact

Yavoriv region: positive impact – negative impact

4. Is being a part of the western-Ukrainian borderlands a benefit or an obstacle in social and economic development of the region?

Social development:

Economic development:

5. Does the national government support the cross-border cooperation in your region?

Yes – Rather yes – Neutral – Rather no – No

6. Is the administrative process of any cross-border project's implementation complicated?

Yes – Rather yes – Neutral – Rather no – No

7. Do you need approval of the projects from the national government?

Yes – Rather yes – Neutral – Rather no – No

8. How do you overall perceive the neighbourhood with the EU/Poland?

Positively – Rather positively – Neutrally – Rather Negatively – Negatively

9. Can please you name the major changes (both positive and negative) which impacted your region by Poland's entrance in the EU?

Positive:

Negative:

10. Do Ukrainians and Poles have good relationships?

Yes – Rather yes – Neutral – Rather no – No

11. How does the cross-border migration impact your region?

a) It offers possibilities of earnings abroad due to daily local marketing:

Yes – Rather yes – Neutral – Rather no – No

b) It raises earnings in borderlands due to Polish spending:

Yes – Rather yes – Neutral – Rather no – No

c) It stabilizes good Polish-Ukrainian relationships:

Yes – Rather yes – Neutral – Rather no – No

d) It raises the criminality rate:

Yes – Rather yes – Neutral – Rather no – No

e) It raises foreign direct investments to Ukrainian borderlands:

Yes – Rather yes – Neutral – Rather no – No

f) It raises opportunities of exporting goods and services from Ukrainian borderlands:

Yes – Rather yes – Neutral – Rather no – No

Other:

12. Do you have a problem with emigration in your region?

Yes – Rather yes – Neutral – Rather no – No

13. Does emigration have a positive impact for your region considering the remittances?

Yes – Rather yes – Neutral – Rather no – No

14. How does the visa-free regime impacted your region?

15. Place for any other comments.

Příloha D: Program Polsko-Bělorusko-Ukrajina 2007-2013. Realizované projekty. Lvovská oblast.

Cílová oblast	Opatření	Název projektu	Popis	Partneři	Cena (€)	Finanční participace EU (€)
Zvýšení konkurenceschopnosti pohraničí	Lepší podmínky pro podnikání	Dostupnost Lubaczówa a rekultivace degradovaných rajonů měst Javoriv a Novyi Rozdil	Vytvoření investičních pobídek, výstavba infrastruktury, rekultivace post-industriálních (sirných) oblastí.	Lubaczów (PL), Javoriv (UA), Novyi Rozdil (UA)	4 430 017,15	3 954 114,15
		Vývoj inovativního modelu přeshraničního využití tufů	V pohraničí se nachází obrovská ložiska tufů. Jejich inovativní zpracování zvýší ekonomický potenciál regionu.	Zamość (PL), Lublin (PL), Lvov (UA)	880 985,69	778 384,51
		Věda a zkušenosti v obchodu	Vytvoření platformy pro sdílení zkušeností malých a středně-velkých podnikatelů.	Řešov (PL), Lvov (UA), Hrodna (BY)	185 010,79	166 509,72
	Rozvoj cestovního ruchu (CR)	Evoluce lázeňských měst Horyniec-Zdrój a Moršin. Šance pro aktivaci polsko-ukrajinské hranice	Revitalizace lázeňských parků, vybudování rekreačního, zdravotního a sportovního zařízení a zázemí.	Horyniec-Zdrój (PL), Moršin (UA), Lvov (UA)	4 344 637,56	3 910 173,80
		Poklady pohraniční oblasti – zachování kulturního dědictví	Údržba architektury sakrálních staveb a vytvoření turistického a poutnického místa.	Brzózów (PL), Stara Wies' (PL), Žovkva (UA)	3 965 382,90	3 550 556,48
		Lubaczów-Javoriv dva potenciály, společná příležitost	Společný rozvoj CR a vzájemná propagace při využití sdíleného hraničního přechodu Budomierz-Hrushiv.	Lubaczów (PL), Javoriv (UA)	1 450 259,30	1 305 233,37
		Východoevropské perly: rozvoj a propagace přeshraničního městského CR	Popularizace městského jednodenního CR prostřednictvím spolupráce a vzájemné propagace šesti pohraničních měst.	Lublin (PL), Ivano-Frankovsk (UA), Kolomyia, Lvov (UA)	495 124,00	440 955,24
		Štetly. Stopy Židovského kulturního dědictví v přeshraničním CR	Vybudování turistických stezek propojujících 60 štetlů v polsko-ukrajinsko-běloruském pohraničí.	Navahrudak, Hrodno (BY), Lublin (PL), Rivne, Yaremche (UA)	458 040,00	412 016,60
		Město pod zemí: rozvoj a popularizace přeshraničního CR prostřednictvím výstavby podzemních turistických tras	Dostupnost a zkvalitnění turistických informací o podzemních městech. Vytvoření podzemních tras a jejich zpřístupnění.	Řešov (PL), Lublin (PL), Lvov (UA)	392 715,82	353 444,73

		Přeshraniční spolupráce v rozvoji CR	Vylepšení turistické infrastruktury a služeb CR, propagace historických hodnot obou měst.	Łasców (PL), Žovkva (UA)	390 261,00	351 234,90
		Geo-Karpaty – Vytvoření polsko-ukrajinských turistických tras	Vytvoření 700 km turistických a poznávacích přeshraničních stezek. 28 informačních tabulí zaměřených na geologickou jedinečnost oblasti.	Krosno (PL), Lvov (UA)	326 988,90	294 209,01
		Stimulace rozvoje CR v Karpatském regionu prostřednictvím služeb CR and bezpečnostních vylepšení	Zřízení tréninkového centra horských průvodců a horské služby. Zřízení přeshraničních horských stezek s bezpečnostními prvky.	Krośnieńsko-przemyski subregion (PL), Lvovská oblast (UA)	297 438,79	267 456,96
		Je pouze jeden král! Stopy Jana III. jako nadnárodní produkt CR	Vytvoření přeshraniční sítě poznávacích turistických tras.	Spiczyn (PL), Žovkva (UA)	288 800,00	257 032,00
	Zkvalitnění dostupnosti regionu	Zlepšení dostupnosti regionů Bieszczady a Staryi Sambir prostřednictvím integrace akcí týkajících se dopravní infrastruktury	Modernizace komunikací, výstavba parkovišť, chodníků. Uspadnění přepravy nerostných surovin,	Ustrzyki Dolne (PL), Staryi Sambir (UA)	4 276 238,53	3 789 602,59
		Zlepšení dostupnosti a kvality pohraniční silniční infrastruktury	Modernizace komunikací v souvislosti s výstavbou hraničního přechodu Dothobyczów – Uhrynev.	Dołhobyczów (PL), Hrubieszów (PL), Sokal (UA)	4 087 323,61	3 678 591,24
Lepší kvalita života	Ochrana životního prostředí v regionu	Rozvoj přeshraničního systému environmentálního managementu na polsko-ukrajinské hranici	Integrace záchranných systémů, modernizace vybavení, rekvalifikace zaměstnanců.	Řešov (PL), Lublin (UA), Lvov (UA)	1 523 089,70	1 370 780,67
		Vytváření obecních systémů zpracování elektrického a elektronického odpadu	Rozvoj odpadového hospodářství zaměřeného na elektrozařízení. Recyklace baterií, žárovek, zavedení ekoautobusů pro sběr elektroodpadu.	Lublin (PL), Lvov (UA)	1 350 780,00	1 202 194,20
		Zefektivnění přeshraničního systému řízení environmentálních rizik	Spolupráce v prevenci environmentálních škod. Kooperace regionálních hasičských záchranných sborů.	Tomaszów Lubelski (PL), Žovkva (UA)	1 325 844,27	1 193 255,70

		Zkvalitnění podmínek životního prostředí prostřednictvím termo-izolační modernizace budov veřejných služeb	Renovace budov vybraných zdravotnických zařízení, škol, školek. Snížení znečištění ovzduší a zvýšení komfortnosti budov. Environmentální výchova.	Sokołów Podlaski (PL), Novojavorivsk (UA)	758 432,55	682 589,29
		Obnovitelné energetické zdroje – metoda zvýšení kvality životního prostředí	Zavedení solárních panelů, snížení spotřeby uhlí, zvýšení spotřeby biomasy pro účely topení.	Lubaczów (PL), Javoriv (UA)	419 974,72	377 986,24
		„Faraday“ – budování permanentních mechanismů přeshraniční spolupráce v oblasti systémů obnovitelné energie	Vybudování spotřebitelských informačních center a internetového portálu. Pobídky lokálních úřadů k rozvoji udržitelné energetické infrastruktury.	Řešov (PL), Lvov (UA)	322 249,43	290 024,49
	Efektivní a bezpečné hranice	Rozvoj moderní infrastruktury v sekci pohraniční stráže	Sdílení know-how polské pohraniční stráže v oblasti prevence ilegální migrace, pašeráctví a dalších hraniční kriminality. Modernizace infrastruktury a zařízení.	Pohraniční služby (UA, PL)	8 842 447,87	7 958 203,08
		Vybudování hraničního přechodu Budomierz – Hrushiv	Vybudování hraničního přechodu a jeho areálu s důrazem na sekuritizaci hranic a boj proti organizovanému zločinu.	Budomierz (PL), Hrušiv (UA)	5 764 688,76	5 188 219,88
		Vybudování hraničního přechodu Dołhobyczów – čtyři budovy	Vybudování hraničního přechodu a jeho areálu s důrazem na sekuritizaci hranic a boj proti organizovanému zločinu.	Dołhobyczów (PL), Uhryněv (UA)	5 549 542,01	4 994 587,81
		Vývoj informačně-technologické infrastruktury pro ukrajinskou celní a pohraniční stráž	Využití moderních IT technologií s cílem zvýšit sekuritizaci hranic a urychlit přeshraniční pohyb. Odstranění bariér pro plynulou přeshraniční migraci, zkvalitnění služeb.	Podkarpatské a Lublinské vojvodství (PL), Státní fiskální služba (UA), Pohraniční služba (UA)	2 719 382,00	2 447 443,80
		Vytvoření funkčního modulu „Filtr hraničního přechodu“	Zvýšení kapacity hraničních přechodů Rava-Ruska, Krakovets, Shehyni, Yagody a zároveň snížení přeshraniční kriminální činnosti.	Státní fiskální služba (UA), Lublin (PL)	2 213 731,78	1 992 137,31
		Vytváření vhodných podmínek pro využití společných poznatků v oblasti zdravotní péče	Spolupráce zdravotních center v pohraničí s cílem zajistit kvalitnější zdravotní péči obyvatelům periferních regionů.	Jarosław (PL), Novojavorivsk (UA)	2 499 799,72	2 200 804,26

Vytváření sítí mezilidské kooperace	Budování kapacit pro regionální a lokální přeshraniční spolupráci	Přeshraniční spolupráce v oblasti vzdělávání, rehabilitace a CR lidí s postižením	Rekonstrukce, vývoj a přizpůsobení budov a výbavy rehabilitačních center v Alojzówě a Lvově.	Alojzów (PL), Lvov (UA)	2 273 083,91	2 045 775,52
		„Napříč hranicemi bez bariér“ – integrace invalidů skrze CR a turismus	Stavba budovy tréninkového a rehabilitačního centra „Centrum přeshraniční spolupráce“	Krasnystaw (PL), Lvov (UA)	1 945 903,50	1 751 313,15
		Založení veterinářských škol se specializovanou diagnostickou technikou a specializovanými laboratořemi	Monitorování epidemiologické situace a zdravotního stavu zvířat. Ochrana hranic EU před šířením zvířecích onemocnění a redukce hrozby epidemií.	Lublin (PL), Lvov (UA)	1 480 459,46	1 332 413,51
		Zdraví na prvním místě	Partnerství polských a ukrajinských lékařských univerzit ve zvyšování úrovně zdravotnictví v polsko-ukrajinském pohraničí	Lublin (PL), Lvov (UA)	685 856,60	617 279,94
		Přeshraniční metodologické centrum	Integrace, kooperace a kvalifikace pedagogů, metodologů a školitelů neziskových organizací. Modernizace výukových metod.	Lublin (PL), Lvov (UA)	378 714,50	340 843,05
		Vědecká integrace polsko- ukrajinských hranic v oblasti monitoringu a detoxifikace nebezpečných substancí v životním prostředí	Výzkumná spolupráce univerzit, pedagogů a studentů za použití moderních výzkumných technologií. Vědecké workshopy, semináře a konference.	Řešov (PL), Lvov (UA)	366 991,00	330 291,90
		GIS napříč hranicemi – společná platforma územního managementu v Euroregionu Bug	Geoportál Euroregionu Bug – sloučení informací z oblastí kultury, CR, zdravotnictví, investic a infrastruktury.	Euroregion Bug (PL), Lublin (PL), Brest (UA)	331 176,56	298 058,90
		Rozvoj alternativních předškolních zařízení v rurálních oblastech	Otevření 48 „malých“ mateřských školek v rurálních oblastech. Tréninkové kurzy pro učitele, využití moderních metod výuky.	Lvov (UA), Radekhiv (UA), Łomża (PL)	316 871,00	277 376,76
		Růst obecních služeb jako součást vyváženého rozvoje polsko-ukrajinských pohraničních měst	Vodní a odpadové hospodářství. Povodňové plány a prevence. Zavádění obnovitelných zdrojů energie a udržitelného rozvoje.	Euroregion Bug (PL), Chełm (PL), Lutsk (UA)	303 445,76	273 101,18

		Bezpečná koexistence lidí a toulavých zvířat v polsko-ukrajinském pohraničí	Vybudování veterinárních sterilizačních center s cílem humánního snížení počtu nemocných či nebezpečných toulavých zvířat.	Lvov (UA), Ivano-Frankovsk (UA), Lublin (PL)	298 446,54	268 601,89
		Muzea bez bariér – Koalice polských a ukrajinských muzeí pro zajištění profesionálních služeb pro postižené návštěvníky	Tréninkové programy pro muzejní průvodce zajištěné nově vybudovanou „Akademií kultury bez hranic“.	Stalowa Wola (PL), Lvov (UA)	168 716,14	187 462,38
		Společně blíže. Tři kultury, jedna Evropa – kooperace kulturních institucí, nevládních organizací a animátorů	Kulturní festival „Planet Lublin-Lvov-Brest“ (2013). Vytvoření portálu Eastculture.eu jako zdroj informací o financování kulturních akcí apod.	Lvov (UA), Lublin (PL), Brest (BY)	162 936,20	136 642,58
	Lokální komunitní iniciativy (zastřežené projekty)	Přeshraniční kooperace pro zdravý CR v polsko-ukrajinském pohraničí	Propagace karpatského CR, vytváření přeshraničních nabídek dovolené. Profesionalizace služeb.	PL – UA	643 778,65	579 400,78
		Integrovaná podpora CR a kulturně-historického dědictví	Projekt „Turismus bez hranic“ vzniklý za kooperace dvojic ukrajinských a polských obcí.	PL – UA	547 329,52	492 596,55
		Popularizace společného historického a kulturního dědictví – Pevnost Przemyśl	Rozvoj přeshraničního CR v Karpatském Euroregionu. Integrace regionů Przemyśl a Mostyska s cílem jejich socio-ekonomického rozvoje	PL – UA	541 772,63	487 595,36
		Pohraniční kultura jako integrační platforma místních komunit v Euroregionu Bug	Pořádání společných přeshraničních kulturních a gastronomických festivalů v rámci Euroregionu Bug (např. v Žovkvě)	PL – UA – BY	445 389,89	494 877,66
		Centrum podpory přeshraničního pracovního trhu	Otevření centra pro realizaci společných seminářů, kurzů, workshopů, konferencí, aj. Cílem naučit účastníky hledat práci či začít podnikat.	PL – UA	245 450,28	220 905,24

Zdroj: PL-BY-UA (2015a).

Příloha E: Program Polsko-Bělorusko-Ukrajina 2014-2020. Projekty schválené v prvním kole návrhu. Lvovská oblast.

Cílová oblast	Název projektu	Hlavní příjemce	EU grant (€)
Dostupnost	Rozšíření regionální silnice č. 867 z Lubaczowa do Basznie Gorny a č. C142005 Szkło – Nowojavorivsk	Silniční ředitelství Podkarpatského vojvodství	2 282 849,99
	Dostupnost ukrajinsko-polské hranice: modernizace silniční infrastruktury	Silniční služba Lvovského regionu	2 227 440,55
	PaNTHer – Přemyšl a Nyžankoviči – Doprava jako odkaz kooperace	Okres (powiat) Přemyšl	2 217 549,37
	SUMCITYNET: města směrem k rostoucí dostupnosti a klimaticky nezávadné městské mobility	FORZA, Agentura pro udržitelný rozvoj Karpatského regionu	531 891,22
Hranice	Operační vizuální monitoring na hraničních přechodech	Státní pohraniční služba Ukrajiny	2 210 092,20
	Vylepšení sledovacího systému na ukrajinsko-polské hranici	Státní pohraniční služba Ukrajiny	2 205 943,13
Dědictví	Dvojice klášterů: Węgrów a Rava-Ruska – využití potenciálu dědictví Řádu reformátorů k rozvoji CR a socio-kulturního života v Polsku a na Ukrajině	Římsko-katolická farnost sv. Petra z Alcantary a sv. Anotnína z Padovy ve Węgrówě	2 374 985,32
	Počáteční střediska práce s mladistvými v Miejsce Piastowe a Skole – kulturní a historické dědictví regionu Řešov-Lvov jako základ vzdělávacích hodnot Bronislawa Markiewiczze	Kongregace sv. Michaela archanděla v Miejsce Piastowe	2 360 980,85
	Haličské dějiště naše společná historie. Propagace ukrajinský a polské kultury v rámci kooperace Polského domu ve Lvově a Ukrajinského domu v Přemyšli	Nadace Ukrajinského domu v Přemyšli	2 300 501,61
	Zlepšení přeshraničního systému ochrany životního prostředí v Ksiezpolu a Červenohradu – prostřednictvím rozvoje kanalizační infrastruktury	Město Ksiezpol	2 267 732,65
	Svět Karpatských růží – aktivity pro zachování kulturní jedinečnosti Karpat	Asociace pro rozvoj a propagaci Podkarpátí „Pro Carpathia“	1 399 134,45
	Přeshraniční poutní cesta jako nástroj propagace společného kulturního a historického dědictví na ukrajinsko-polské hranici	Asociace samosprávných orgánů „Karpatský Euroregion – Ukrajina“	1 895 060,48
Bezpečnost	SOS – záchrana – tréninkové centrum organizující přeshraniční záchranné akce	Nadace SOS – záchrana	1 753 889,89
	Společná ochrana lidí a přírody prostřednictvím zřízení ukrajinsko-polského systému prevence katastrof v Karpatském Euroregionu	Asociace samosprávných orgánů „Karpatský Euroregion – Ukrajina“	1 658 921,12
	Společná iniciativa Mazovské specializované nemocnice v Ostrolence a Pediatrické kliniky Lvovské regionální nemocnice pro růst dostupnosti zdravotní péče v oblasti moderní chirurgie	Mazovská specializovaná nemocnice Jozefa Psarského v Ostrolence	1 236 812,25
	Posilování potenciálu dobrovolných hasičů při záchrane obětí silničních nehod v Lublinské a Volyňské oblasti	Asociace lokálních orgánů Euroregionu Bug	641 141,51

Zdroj: PL-BY-UA (2018).